

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АВТОМОБІЛЬНО-
ДОРОЖНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ДМИТРІЄВ І.А.
ШЕВЧЕНКО І.Ю.

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА

*навчальний посібник
для практичних занять
і самостійної роботи студентів
вищих навчальних закладів*

ХНАДУ
2018

УДК 330.1:338
Д 53

*Рекомендовано до видання рішенням Вченої Ради
Харківського національного автомобільно-дорожнього університету
(Дозвіл № 4/18/5.5 від 26 січня 2018 р.)*

Р е ц е н з е н т и:

Дейнека О.Г., завідувач кафедри менеджменту і адміністрування,
д-р екон. наук, професор, Український державний університет залізничного
транспорту;

Криворучко О.М., завідувач кафедри управління та адміністрування,
д-р екон. наук, професор, Харківський національний автомобільно-дорожній
університет;

Мищенко В.А., завідувач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної
діяльності та фінансів, д-р екон. наук, професор, Національний технічний
університет «Харківський політехнічний інститут»;

Третяк В.П., завідувач кафедри управління та адміністрування, д-р екон. наук,
професор, ННІ «Каразінська школа бізнесу» Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна

Д 53 Дмитрієв І.А. Економіка підприємства: навчальний посібник для
практичних занять і самостійної роботи студентів вищих навчальних
закладів / І.А. Дмитрієв, І.Ю. Шевченко. – Х.: ФОП Бровін О.В., 2018.
– 292 с.

ISBN 978-617-7555-37-6

Навчальна дисципліна «Економіка підприємства» належить до циклу дисциплін професійної та практичної підготовки бакалаврів економічних спеціальностей і економічної підготовки бакалаврів технічних спеціальностей. Навчальний посібник призначений для проведення практичних занять і організації самостійної роботи студентів. У навчальному посібнику передбачено формування студентами глосарію основних термінів з курсу «Економіка підприємства», надання відповідей на теоретичні питання та тестові завдання, вирішення практичних завдань. Навчальний посібник призначений для студентів вищих навчальних закладів.

УДК 330.1:338

ISBN 978-617-7555-37-6

© Дмитрієв І.А., Шевченко І.Ю.
© ХНАДУ, 2018

ЗМІСТ

Вступ	6
Тема 1. Підприємство як господарюючий суб'єкт	9
Термінологічний словник	9
Теоретичні питання	17
Тестові завдання	18
Завдання для практичних занять	24
Тема 2. Управління підприємством	30
Термінологічний словник	30
Теоретичні питання	35
Тестові завдання	36
Завдання для практичних занять	39
Тема 3. Основи підприємництва	42
Термінологічний словник	42
Теоретичні питання	46
Тестові завдання	47
Завдання для практичних занять	51
Тема 4. Державне регулювання розвитку підприємництва	54
Термінологічний словник	54
Теоретичні питання	63
Тестові завдання	64
Завдання для практичних занять	68
Тема 5. Основні засоби підприємства	70
Термінологічний словник	70
Теоретичні питання	78
Тестові завдання	80
Завдання для практичних занять	84
Тема 6. Оборотні засоби підприємства	89
Термінологічний словник	89
Теоретичні питання	92
Тестові завдання	93
Завдання для практичних занять	99

Тема 7. Персонал підприємства і продуктивність праці	102
Термінологічний словник	102
Теоретичні питання	111
Тестові завдання	112
Завдання для практичних занять	121
Тема 8. Оплата праці персоналу підприємства	126
Термінологічний словник	126
Теоретичні питання	129
Тестові завдання	130
Завдання для практичних занять	139
Тема 9. Виробнича потужність і виробнича програма підприємства	144
Термінологічний словник	144
Теоретичні питання	149
Тестові завдання	150
Завдання для практичних занять	152
Тема 10. Виробничий цикл	157
Термінологічний словник	157
Теоретичні питання	159
Тестові завдання	160
Завдання для практичних занять	167
Тема 11. Витрати підприємства та собівартість продукції, послуг, робіт	170
Термінологічний словник	170
Теоретичні питання	172
Тестові завдання	173
Завдання для практичних занять	178
Тема 12. Ціноутворення	187
Термінологічний словник	187
Теоретичні питання	193
Тестові завдання	193
Завдання для практичних занять	197

Тема 13. Фінансовий результат підприємства	200
Термінологічний словник	200
Теоретичні питання	210
Тестові завдання	211
Завдання для практичних занять	215
Тема 14. Інвестиційна діяльність підприємства	223
Термінологічний словник	223
Теоретичні питання	230
Тестові завдання	231
Завдання для практичних занять	237
Тема 15. Конкурентоспроможність підприємства	242
Термінологічний словник	242
Теоретичні питання	244
Тестові завдання	245
Завдання для практичних занять	249
Тема 16. Банкрутство та ліквідація підприємства	255
Термінологічний словник	255
Теоретичні питання	261
Тестові завдання	262
Завдання для практичних занять	271
Перелік рекомендованої літератури	275

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Економіка підприємства» належить до циклу дисциплін професійної та практичної підготовки бакалаврів економічних спеціальностей і економічної підготовки бакалаврів технічних спеціальностей.

Метою вивчення навчальної дисципліни є формування теоретичних знань і практичних навичок щодо сукупності економічних процесів, які здійснюються на підприємстві при використанні ресурсів для задоволення потреб споживачів у відповідності до можливостей учасників господарської діяльності.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є виробничі відносини й економічні закони та закономірності, що виникають і діють на окремих підприємствах.

Основні *завдання* вивчення навчальної дисципліни полягають у формуванні у студентів сукупності знань, навичок та уявлень щодо предмету дисципліни.

По завершенню вивчення дисципліни студенти повинні:

знати:

- ознаки, види й організаційно-правові форми підприємств;
- порядок створення підприємства;
- організаційно-правові форми об'єднань підприємств;
- феномен підприємництва та механізм державного стимулювання його розвитку;
- сутність, функції та методи управління підприємством;
- виробничу та організаційну структуру підприємства;
- мікро- та макросередовище функціонування підприємства;
- джерела формування та напрями використання капіталу підприємства;
- структуру майна підприємства;
- структуру персоналу підприємства;
- порядок формування колективу підприємства;
- засади управління продуктивністю праці персоналу підприємства;
- види стимулювання праці персоналу підприємства;
- склад, функції та види заробітної плати;
- організацію виробничого процесу на підприємстві;

- види витрат підприємства та собівартості продукції;
- види цін і цінової політики підприємств;
- порядок розрахунку фінансового результату діяльності підприємства;
- організацію інноваційно-інвестиційного процесу на підприємстві;
- засади управління конкурентоспроможністю підприємства;
- засади антикризового управління підприємством;
- порядок проведення реструктуризації та санації підприємства;
- порядок визнання підприємства банкрутом;
- порядок ліквідації підприємства.

вміти:

- обґрунтовувати вид і організаційно-правову форму підприємства при його створенні;
- скласти бізнес-план реалізації підприємницької ідеї;
- ідентифікувати найбільш ефективну організаційну структуру управління підприємством;
- розробляти напрями оптимізації структури капіталу підприємства;
- розробляти напрями оптимізації структури майна підприємства;
- здійснювати облік та оцінювати вартість основних виробничих засобів підприємства;
- здійснювати нарахування амортизації основних виробничих засобів підприємства різними методами;
- розраховувати показники технічного стану, руху, інтенсивності та ефективності використання основних засобів підприємства;
- проводити нормування оборотних фондів підприємства;
- оптимізувати кругообіг оборотних коштів підприємства;
- розраховувати показники ефективності використання оборотних засобів підприємства;
- планувати продуктивність праці персоналу підприємства;
- обґрунтовувати найбільш ефективні заходи стимулювання праці персоналу підприємства;
- застосовувати форми та системи оплати праці для нарахування заробітної плати персоналу підприємства;

- складати калькуляцію собівартості продукції і розробляти напрями її зменшення;
- організовувати виробничий процес на підприємстві;
- обґрунтовувати ціни на продукцію та цінову політику підприємства;
- розраховувати фінансовий результат діяльності підприємства та оцінювати її ефективність;
- визначати потенційну ефективність вкладень при розробці відповідних інвестиційних і інноваційних проектів на підприємстві;
- обґрунтовувати перспективні напрями інноваційного процесу;
- забезпечувати економічну безпеку підприємства;
- забезпечувати конкурентоспроможність підприємства;
- здійснювати процедури реструктуризації та санації підприємства;
- провадити ефективне антикризове управління підприємством;
- проводити процедури визнання підприємства банкрутом і ліквідації підприємства.

Навчальна дисципліна «Економіка підприємства» є теоретичним і методичним підґрунтям для подальшого опанування студентами таких навчальних дисциплін як «Основи менеджменту та підприємництва», «Менеджмент», «Державне регулювання економіки», «Державне регулювання підприємницької діяльності», «Транспортне підприємництво», «Економіка праці і соціально-трудові відносини», «Менеджмент персоналу», «Економіка виробництва», «Організація виробництва», «Планування і контроль на підприємстві», «Ціноутворення», «Аналіз господарської діяльності», «Проектний аналіз», «Управління проектами», «Обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків», «Конкурентоспроможність підприємства», «Економічна діагностика» та багатьох інших.

У навчальному посібнику передбачено формування студентом глосарію основних термінів з курсу «Економіка підприємства», надання відповідей на теоретичні питання та тестові завдання, вирішення практичних завдань. Практичні завдання вирішуються студентами за індивідуальними варіантами через коригування вихідних даних на X (остання цифра номеру індивідуального плану) і Y (передостання цифра номеру індивідуального плану).

ТЕМА 1

ПІДПРИЄМСТВО ЯК СУБ'ЄКТ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Термінологічний словник

Акціонерне товариство – це господарське товариство, яке має статутний капітал, поділений на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості, і несе відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства, а акціонери несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, в межах вартості належних їм акцій, крім випадків, визначених законом.

Акціонерне товариство відкритого типу – це товариство, капітал якого формується за рахунок відкритого продажу акцій.

Акціонерне товариство закритого типу – це товариство, акції якого реалізуються тільки його працівникам і не можуть бути продані стороннім особам без згоди інших акціонерів.

Акціонерний капітал – це основний капітал акціонерного товариства, розмір якого визначається його статутом.

Акціонер – це власник акцій акціонерного товариства, компанії, підприємства.

Акція – це вид цінних паперів, що являє собою свідоцтво про власність на визначену частку статутного капіталу акціонерного товариства і надає її власнику (акціонеру) певні права, зокрема: право на участь в управлінні товариством, право на частину прибутку товариства у випадку його розподілу (дивіденд), а у випадку ліквідації – на частину залишкової вартості підприємства.

Акція звичайна – це акція з нефіксованим дивідендом, розмір якого визначається загальними зборами акціонерів після сплати фіксованого відсотка власникам привілейованих акцій.

Акція іменна – це акція з зазначенням її власника. Поширюється в порядку відкритої передплати. Може бути простою і привілейованою.

Акція на пред'явника – це акція, яка не має імені її власника. Може бути простою і привілейованою.

Акція привілейована – це акція, дивіденд якої фіксується у вигляді твердого відсотка, виплачуваного у першочерговому порядку, незалежно від величини прибутку компанії. Ця акція не

дає права голосу, її власник не бере участь в управлінні компанією.

Акція трудового колективу – це акція, власниками якої можуть бути тільки працівники даного колективу.

Асоціація – це договірне об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності підприємств, що об'єдналися, шляхом централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій, розвитку спеціалізації і кооперації виробництва, організації спільних виробництв на основі об'єднання учасниками фінансових та матеріальних ресурсів для задоволення переважно господарських потреб учасників асоціації. У статуті асоціації повинно бути зазначено, що вона є господарською асоціацією. Асоціація не має права втручатися у господарську діяльність підприємств-учасників асоціації.

Афілійована компанія – це компанія, яка володіє пакетом акцій основної компанії в розмірі менше контрольного.

Вертикальна інтеграція – це виробниче й організаційне об'єднання, злиття, кооперація, взаємодія підприємств, пов'язаних спільною участю у виробництві, продажу, споживанні єдиного кінцевого продукту: постачальників матеріалів, виробників вузлів і деталей, складальників кінцевих виробів, продавців і споживачів кінцевого продукту.

Виробничий кооператив – це добровільне об'єднання громадян на засадах членства з метою спільної виробничої або іншої господарської діяльності, що базується на їх особистій трудовій участі та об'єднанні майнових пайових внесків, участі в управлінні підприємством та розподілі доходу між членами кооперативу відповідно до їх участі у його діяльності.

Внутрішньогосподарські відносини – це відносини, що складаються між структурними підрозділами суб'єкта господарювання, та відносини суб'єкта господарювання з його структурними підрозділами.

Вотинг-траст – це угода, згідно з якою акціонери передають своє право голосу довіреним особам.

Господарська діяльність – це діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність.

Господарська самостійність – це свобода дій господарюючого суб'єкта з наданням йому відповідних повноважень для управління виробництвом.

Господарське товариство – це підприємство або інший суб'єкт господарювання, створені юридичними особами та/або громадянами шляхом об'єднання їх майна і участі в підприємницькій діяльності товариства з метою одержання прибутку.

Господарські відносини – це відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання.

Господарсько-виробничі відносини – це майнові та інші відносини, що виникають між суб'єктами господарювання при безпосередньому здійсненні господарської діяльності.

Державне (комунальне) господарське об'єднання підприємств – це об'єднання підприємств, утворене державними (комунальними) підприємствами за рішенням Кабінету Міністрів України або, у визначених законом випадках, рішенням міністерств (інших органів, до сфери управління яких входять підприємства, що утворюють об'єднання), або рішенням компетентних органів місцевого самоврядування.

Державне підприємство – це підприємство, що діє на основі державної власності.

Економіка – це комплекс суспільних наукових дисциплін про господарство, а саме – про організацію та управління матеріальним виробництвом, ефективне використання ресурсів, розподіл, обмін, збут і споживання товарів та послуг.

Економіка підприємства – це система знань про закони, закономірності та правила використання на підприємстві обмежених ресурсів для випуску продукції, надання послуг, виконання робіт і розподілу їх серед споживачів.

Загальні збори акціонерів – це збори акціонерів або їх довірених осіб для розв'язання найбільш важливих питань діяльності акціонерного товариства.

Загальні принципи господарювання в Україні: забезпечення економічної багатоманітності та рівний захист державою усіх

суб'єктів господарювання; свобода підприємницької діяльності у межах, визначених законом; вільний рух капіталів, товарів та послуг на території України; обмеження державного регулювання економічних процесів у зв'язку з необхідністю забезпечення соціальної спрямованості економіки, добросовісної конкуренції у підприємстві, екологічного захисту населення, захисту прав споживачів та безпеки суспільства і держави; захист національного товаровиробника; заборона незаконного втручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у господарські відносини.

Злиття підприємств – це об'єднання підприємств шляхом створення нової юридичної особи або приєднання підприємств до головного підприємства внаслідок якого власники (акціонери) підприємств, що об'єднуються, здійснюватимуть контроль над усіма чистими активами об'єднаних підприємств з метою подальшого спільного розподілу ризиків та вигод від об'єднання.

Змішане підприємство – це підприємство, засноване на змішаній формі власності (на базі об'єднання майна різних форм власності).

Іноземне підприємство – це підприємство, статутний капітал якого на 100% складається з іноземних інвестицій.

Картель – це асоціація незалежних промислових підприємств, виробників однотипної продукції, організація якої передбачає досягнення монопольного контролю певного ринку.

Колективне підприємство – це підприємство, що діє на основі колективної власності.

Контрольний пакет акцій – це частка акцій, що зосереджена в руках одного власника і дає можливість здійснювати фактичний контроль за діяльністю акціонерного товариства. Теоретично він має становити понад 50% суми випущених акцій, але на практиці може бути меншим.

Корпоративне підприємство – це підприємство, що утворюється, як правило, двома або більше засновниками за їх спільним рішенням (договором), діє на основі об'єднання майна та/або підприємницької чи трудової діяльності засновників (учасників), їх спільного управління справами, на основі корпоративних прав, у тому числі через органи, що ними

створюються, участі засновників (учасників) у розподілі доходів та ризиків підприємства.

Корпоративні права – це права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами.

Корпорація – це договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації.

Командитне товариство – це господарське товариство, в якому один або декілька учасників здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і несуть за його зобов'язаннями додаткову солідарну відповідальність усім своїм майном, на яке за законом може бути звернено стягнення (повні учасники), а інші учасники присутні в діяльності товариства лише своїми вкладками (вкладники).

Комерційна організація – це підприємство, метою господарської діяльності якого є одержання прибутку.

Комунальне підприємство – це підприємство, що діє на основі комунальної власності територіальної громади.

Консорціум – це тимчасове статутне об'єднання підприємств для досягнення його учасниками певної спільної господарської мети (реалізації цільових програм, науково-технічних, будівельних проектів тощо). Консорціум використовує кошти, якими його наділяють учасники, централізовані ресурси, виділені на фінансування відповідної програми, а також кошти, що надходять з інших джерел, в порядку, визначеному його статутом. У разі досягнення мети його створення консорціум припиняє свою діяльність.

Концерн – це статутне об'єднання підприємств, а також інших організацій, на основі їх фінансової залежності від одного або групи учасників об'єднання, з централізацією функцій науково-технічного

і виробничого розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та іншої діяльності. Учасники концерну наділяють його частиною своїх повноважень, у тому числі правом представляти їх інтереси у відносинах з органами влади, іншими підприємствами та організаціями. Учасники концерну не можуть бути одночасно учасниками іншого концерну.

Кредитна спілка – це неприбуткова організація, заснована громадянами у встановленому законом порядку на засадах добровільного об'єднання грошових внесків з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні інших фінансових послуг.

Некомерційна господарська діяльність – це господарська діяльність, що здійснюється без мети одержання прибутку.

Об'єднання підприємств – це організація, утворена на добровільній основі в складі двох або більше підприємств з метою координації їх виробничої, наукової та іншої діяльності для вирішення спільних економічних і соціальних завдань.

Організаційно-господарські відносини – це відносини, що складаються між суб'єктами господарювання та суб'єктами організаційно-господарських повноважень у процесі управління господарською діяльністю.

Партнерство – це юридична форма організації підприємства, що посідає проміжне місце між індивідуальним підприємством та компанією з обмеженою відповідальністю. Це спільне підприємство декількох осіб, кожна з яких бере участь у ньому не лише внесенням свого капіталу, а й особистою працею.

Підприємство – це самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади, або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної або іншої господарської діяльності.

Підприємство з іноземними інвестиціями – це підприємство, статутний капітал якого не менше, ніж на 10% складають іноземні інвестиції.

Повне товариство – це господарське товариство, всі учасники якого відповідно до укладеного між ними договору здійснюють

підприємницьку діяльність від імені товариства і несуть додаткову солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном.

Приватне підприємство – це підприємство, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи).

Промислово-фінансова група – це велике угруповання підприємств, банків, інших юридичних осіб, які займаються виробничою, торговельною, фінансово-кредитною діяльністю.

Синдикат – це об'єднання ряду підприємств однієї галузі промисловості, учасники якого зберігають право власності на засоби виробництва, але втрачають його на зроблений продукт.

Статут підприємства – це зібрання обов'язкових правил, що регулюють його взаємовідносини з іншими суб'єктами господарювання, а також індивідуальну діяльність.

Статутний фонд – це сукупність матеріальних ресурсів та коштів, що надаються засновником у постійне розпорядження підприємства чи організації. Первісний розмір статутного фонду фіксується в статуті підприємства і використовується як основне джерело власних коштів для формування основних і оборотних фондів.

Суб'єкт господарювання – це господарська організація, яка може бути утворена за рішенням власника (власників) майна або уповноваженого ним (ними) органу, а у випадках, спеціально передбачених законодавством, також за рішенням інших органів, організацій і фізичних осіб шляхом заснування нової господарської організації, злиття, приєднання, виділу, поділу, перетворення діючої (діючих) господарської організації (господарських організацій) з додержанням вимог законодавства.

Товариство з додатковою відповідальністю – це господарське товариство, статутний капітал якого поділений на частки визначених установчими документами розмірів і яке несе відповідальність за своїми зобов'язаннями власним майном, а в разі його недостатності учасники цього товариства несуть додаткову солідарну відповідальність у визначеному установчими документами однаково кратному розмірі до вкладу кожного з учасників.

Товариство з обмеженою відповідальністю – це господарське товариство, що має статутний капітал, поділений на частки, розмір яких визначається установчими документами, і несе відповідальність за своїми зобов'язаннями тільки своїм майном. Учасники товариства, які повністю сплатили свої вклади, несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, у межах своїх вкладів.

Трест – це найбільш централізована форма монополістичних об'єднань, у межах якої підприємства-учасники відмовляються від виробничої, комерційної, а інколи й юридичної самостійності і підпорядковуються єдиному управлінню.

Унітарне підприємство – це підприємство, що створюється одним засновником, який виділяє необхідне для того майно, формує відповідно до закону статутний капітал, не поділений на частки (паї), затверджує статут, розподіляє доходи, безпосередньо або через керівника, який призначається (обирається) засновником (наглядовою радою такого підприємства у разі її утворення), керує підприємством і формує його трудовий колектив на засадах трудового найму, вирішує питання реорганізації та ліквідації підприємства.

Холдинг – це публічне акціонерне товариство, яке володіє, користується, а також розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств (крім пакетів акцій, що перебувають у державній власності).

Юридична особа – це суб'єкт цивільного права, що відповідає певним вимогам чинного законодавства; до ознак юридичної особи належать: незалежність функціонування від окремих фізичних осіб, що входять до її складу; наявність власного майна, відокремленого від майна її учасників; право придбавати, користуватись і розпоряджатись власністю; здійснювати від свого імені інші дозволені законодавством дії; право від свого імені вирішувати спірні питання щодо діяльності та конфліктні ситуації у суді та арбітражі; самостійна майнова відповідальність; наявність розрахункового та інших рахунків у банках, самостійного балансу, печатки зі своїм найменуванням, товарного знака тощо.

Теоретичні питання

1. Що таке «економіка»?
2. Охарактеризуйте сутність економіки підприємства як науки та навчальної дисципліни.
3. У чому полягає мета, об'єкт, предмет і завдання навчальної дисципліни «Економіка підприємства»?
4. Що таке підприємство?
5. Що таке «комерційна організація»?
6. Що таке «некомерційна організація»?
7. У чому полягає відмінність між поняттями «господарська діяльність» і «підприємництво»?
8. Охарактеризуйте ознаки підприємства.
9. Опишіть порядок заснування підприємства в Україні.
10. Що таке «бізнес-план»?
11. У чому полягає мета розроблення бізнес-плану?
12. Опишіть порядок складання бізнес-плану.
13. Які функції виконує бізнес-план у системі ринкових відносин?
14. Що таке «статут підприємства»?
15. Що таке «колективний договір»?
16. Яким чином класифікуються підприємства за метою діяльності?
17. Яким чином класифікуються підприємства за сферою діяльності?
18. Яким чином класифікуються підприємства за правовим положенням?
19. Яким чином класифікуються підприємства за видом і характером господарської діяльності?
20. Яким чином класифікуються підприємства за технологічною (територіальною) цілісністю та ступенем підпорядкування?
21. Яким чином класифікуються підприємства за формою власності?
22. Яким чином класифікуються підприємства за способом утворення та формування статутного фонду?

23. Яким чином класифікуються підприємства за кількістю працюючих та обсягом валового доходу від реалізації продукції?

24. Яким чином класифікуються підприємства за належністю капіталу?

25. Назвіть основні організаційно-правові форми підприємств.

26. Що таке «акціонерне товариство»?

27. Охарактеризуйте види акціонерних товариств.

28. Які Ви знаєте види акцій?

29. Дайте характеристику правам і обов'язкам акціонерів.

30. Що таке «товариство з обмеженою відповідальністю»?

31. Що таке «товариство з додатковою відповідальністю»?

32. Що таке «командитне товариство»?

33. Що таке «повне товариство»?

34. Що таке «об'єднання підприємств»?

35. Назвіть ознаки об'єднань підприємств.

36. Назвіть організаційно-правові форми об'єднань підприємств.

37. Що таке «асоціація»?

38. Що таке «корпорація»?

39. Що таке «консорціум»?

40. Що таке «концерн»?

41. Що таке «картель»?

42. Що таке «синдикат»?

43. Що таке «трест»?

44. Що таке «холдинг»?

45. Що таке «промислово-фінансова група»?

Тестові завдання

1. Економіка – це ...

а) господарство в широкому розумінні цього слова (господарство окремого регіону, країни), тобто сукупність усіх засобів, предметів, речей, субстанцій матеріального і духовного світу, що використовується людьми з метою забезпечення умов життя, задоволення потреб;

б) наука, сукупність знань про господарство і пов'язану з ним діяльність людей, про використання різноманітних, частіше всього

обмежених, ресурсів з метою забезпечення життєвих потреб людей і суспільства;

в) сукупність відносин, що визначаються характером власності на засоби виробництва;

г) усі відповіді вірні.

2. Підприємство – це ...

а) самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади, або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної або іншої господарської діяльності;

б) економічна одиниця, що використовує фактори виробництва для виготовлення продукції, товарів або послуг, які вона потім продає домогосподарством, іншим фірмам або державі;

в) цільове об'єднання ресурсів для досягнення певної економічної мети;

г) юридична особа, що діє на основі приватної власності одного або кількох громадян, іноземців або осіб без громадянства з використанням найманої праці.

3. Ідентифікуйте ознаку підприємства. «Підприємство самостійно укладає угоди, самостійно здійснює всі операції господарської діяльності, отримує дохід і прибуток, покриває витрати, забезпечує подальший виробничий і соціальний розвиток»:

а) майнова відповідальність;

б) системна єдність засобів виробництва;

в) оперативно-господарська та економічна самостійність;

г) організаційна єдність.

4. Ідентифікуйте ознаку підприємства. «Підприємство – це певним чином організований колектив зі своєю внутрішньою структурою та управлінням»:

а) майнова відповідальність;

б) системна єдність засобів виробництва;

в) оперативно-господарська та економічна самостійність;

г) організаційна єдність.

5. Ідентифікуйте ознаку підприємства. «Підприємство відповідає за борговими зобов'язаннями всім своїм майном»:

- а) майнова відповідальність;
- б) системна єдність засобів виробництва;
- в) оперативно-господарська та економічна самостійність;
- г) організаційна єдність.

6. Ідентифікуйте ознаку підприємства. «Підприємство об'єднує в певному порядку всі економічні ресурси для виробництва блага»:

- а) майнова відповідальність;
- б) системна єдність засобів виробництва;
- в) оперативно-господарська та економічна самостійність;
- г) організаційна єдність.

7. Комерційними організаціями є:

- а) господарські товариства;
- б) громадські організації;
- в) виробничі кооперативи;
- г) релігійні організації.

8. Некомерційними організаціями є:

- а) споживчі кооперативи;
- б) благодійні фонди;
- в) муніципальні унітарні підприємства;
- г) державні унітарні підприємства.

9. Зібрання обов'язкових правил, що регулюють взаємовідносини підприємства з іншими суб'єктами господарювання, – це ...

- а) статут підприємства;
- б) колективна угода;
- в) галузева угода;
- г) усі відповіді вірні.

10. Угода між трудовим колективом в особі профспілки та адміністрацією або власником, яка щорічно переглядається і регулює їх виробничі, економічні і трудові відносини, – це ...

- а) статут підприємства;
- б) колективна угода;
- в) галузева угода;
- г) усі відповіді вірні.

11. Підприємства, що діють на основі власності територіальної громади, – це ...

- а) приватні підприємства;
- б) державні підприємства;
- в) колективні підприємства;
- г) комунальні підприємства.

12. Якщо в статутному фонді підприємства іноземні інвестиції становлять не менше 10%, то такі підприємства визнаються ...

- а) підприємствами з іноземними інвестиціями;
- б) іноземними підприємствами;
- в) національними підприємствами;
- г) немає правильної відповіді.

13. На підприємстві «Оберіг» працює 40 осіб. Валовий дохід від реалізації продукції підприємства за рік склав еквівалент 400 тис. євро за офіційним курсом НБУ.

Дане підприємство є ...

- а) дуже великим;
- б) великим;
- в) середнім;
- г) малим.

14. На підприємстві «Борисфен» працює 120 осіб. Валовий дохід від реалізації продукції підприємства за рік склав еквівалент 950 тис. євро за офіційним курсом НБУ.

Дане підприємство є ...

- а) дуже великим;
- б) великим;
- в) середнім;
- г) малим.

15. На підприємстві «Авіа-тур» працює 1500 осіб. Валовий дохід від реалізації продукції підприємства за рік склав еквівалент 6,5 млн. євро за офіційним курсом НБУ.

Дане підприємство є ...

- а) дуже великим;
- б) великим;
- в) середнім;
- г) малим.

16. Статутний капітал підприємства «Гефест» розділений на 2000 акцій номінальною вартістю 1500 грн. кожна.

Акції належать 3-м учасникам, які придбали цінні папери в ході торгів на біржі. У разі банкрутства підприємства учасники ризикують лише сумами своїх вкладів.

Дане підприємство є ...

- а) товариством з обмеженою відповідальністю;
- б) публічним акціонерним товариством;
- в) приватним акціонерним товариством;
- г) командитним товариством.

17. За результатами звітного періоду загальний борг підприємства «Еталон» склав 800 тис. грн. Власниками підприємства є 2 підприємця, суми внесків яких склали 300 і 400 тис. грн. відповідно. В результаті боргові зобов'язання кожного учасника склали по 400 тис. грн.

Дане підприємство є ...

- а) товариством із додатковою відповідальністю;
- б) товариством з обмеженою відповідальністю;
- в) командитним товариством;
- г) повним товариством.

18. За результатами звітного періоду загальний борг підприємства «Тріада» склав 400 тис. грн. Власниками підприємства є 2 підприємця – А і Б, суми внесків яких склали 100 і 200 тис. грн. відповідно. В результаті боргові зобов'язання учасника А склали 133,33 тис. грн., учасника Б – 266,67 тис. грн.

Дане підприємство є ...

- а) товариством із додатковою відповідальністю;
- б) товариством з обмеженою відповідальністю;
- в) командитним товариством;
- г) повним товариством.

19. Товариство, учасники якого відповідно до укладених між ними договорів здійснюють підприємницьку діяльність від імені товариства і солідарно несуть додаткову відповідальність за його зобов'язаннями всім належним їм майном – це ...

- а) товариство з додатковою відповідальністю;
- б) товариство з обмеженою відповідальністю;
- в) командитне товариство;
- г) повне товариство.

20. Товариство, в якому один або декілька учасників здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і солідарно несуть додаткову відповідальність за зобов'язаннями товариства всім своїм майном, а інші учасники товариства несуть відповідальність за зобов'язаннями в межах сум зроблених ними вкладів – це ...

- а) акціонерне товариство;
- б) товариство з обмеженою відповідальністю;
- в) командитне товариство;
- г) повне товариство.

21. Акція з нефіксованим дивідендом, розмір якого визначається загальними зборами акціонерів після сплати фіксованого відсотка власникам привілейованих акціями – це ...

- а) акція звичайна;
- б) акція іменна;
- в) акція на пред'явника;
- г) акція трудового колективу.

22. Акція, дивіденд якої фіксується у вигляді твердого відсотка, виплачуваного у першочерговому порядку, незалежно від величини прибутку компанії – це ...

- а) акція звичайна;

- б) акція іменна;
- в) акція на пред'явника;
- г) привілейована акція.

23. Договірне об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності підприємств, що об'єдналися, шляхом централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій – це ...

- а) асоціація;
- б) корпорація;
- в) консорціум;
- г) концерн.

24. Тимчасове статутне об'єднання підприємств для досягнення його учасниками певної спільної мети – це ...

- а) асоціація;
- б) корпорація;
- в) консорціум;
- г) концерн.

25. Статутне об'єднання підприємств, а також інших організацій, на основі їх фінансової залежності від одного або групи учасників, з централізацією функцій науково-технічного і виробничого розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньо-економічної та іншої діяльності – це ...

- а) асоціація;
- б) корпорація;
- в) консорціум;
- г) концерн.

Завдання для практичних занять

Завдання 1. Користуючись даними табл. 1.1, здійснити горизонтальний і вертикальний аналіз зміни кількості та трансформації структури підприємств в Україні за розмірами та видами економічної діяльності. Зробити відповідні висновки.

Таблиця 1.1 – Підприємства України за розмірами та видами економічної діяльності

Вид економічної діяльності	Кількість підприємств																		
	1-й рік							2-й рік											
	всього	великі	%	середні	%	малі	%	всього	Δ	Δ, %	великі	Δ	Δ, %	середні	Δ	Δ, %	малі	Δ	Δ, %
сільське, лісове та рибне господарство	46744	29		2533		44182		45045			20			2506			42519		
промисловість	42564	233		4691		37640		39082			206			4616			34260		
будівництво	29165	5		789		28371		24489			3			771			23715		
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	93643	106		2714		90823		82281			114			2676			79491		
транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	15148	32		1109		14007		13714			22			1108			12584		
тимчасове розміщення й організація харчування	7700	1		246		7453		6587			1			242			6344		
інформація та телекомунікації	13617	6		338		13273		11954			6			339			11609		
фінансова та страхова діяльність	4333	1		293		4039		3797			1			263			3533		
операції з нерухомим майном	32719	2		487		32230		30065			1			416			29648		
професійна, наукова та технічна діяльність	29780	3		623		29154		24903			2			571			24330		
діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	15646	2		886		14758		13662			4			870			12788		
освіта	2089	0		54		2035		1875			0			53			1822		
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	4307	0		266		4041		3937			0			280			3657		
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	2089	3		123		1963		1708			2			112			1594		
надання інших видів послуг	3896	0		51		3845		3270			0			46			3224		

Завдання 2. Користуючись даними табл. 1.2, здійснити горизонтальний аналіз зміни кількості підприємств в Україні за формами власності та організаційно-правовими формами.

Зробити відповідні висновки.

Таблиця 1.2 – Підприємства України за формами власності та організаційно-правовими формами

Підприємства	Кількість підприємств			
	1-й рік	2-й рік	Δ	$\Delta, \%$
приватне підприємство	201917	201788		
державне підприємство	4042	4019		
казенне підприємство	32	33		
комунальне підприємство	11464	11438		
іноземне підприємство	679	676		
акціонерне товариство	15893	15571		
товариство з обмеженою відповідальністю	453931	488205		
товариство з додатковою відповідальністю	1311	1336		
повне товариство	1337	1361		
командитне товариство	384	387		
асоціація	2203	2260		
корпорація	565	560		
консорціум	64	66		
концерн	193	195		

Завдання 3. Власниками господарського товариства є 3 підприємця. Розмір внеску першого учасника склав $300+X$ тис. грн., другого учасника – $250-Y$ тис. грн., третього учасника – $150+X-Y$ тис. грн. При цьому за звітний період підприємство отримало валовий дохід у розмірі $1850-X$ тис. грн. при валових витратах підприємства в розмірі $2950+Y$ тис. грн. Визначити розмір боргових зобов'язань кожного з співвласників товариства в разі, якщо підприємство організовано у формі: 1) акціонерного товариства; 2) товариства з обмеженою відповідальністю; 3) товариства з додатковою відповідальністю; 4) повного товариства; 5) командитного товариства за умови, що перший учасник є повним учасником, а другий і третій учасники – вкладниками.

Методичні вказівки до виконання завдання:

1. Обсяг боргових зобов'язань підприємства є різницею валових витрат і валового доходу:

$$БЗ = ВВ - ВД, \quad (1.1)$$

де ВВ – валові витрати підприємства, тис. грн.;

ВД – валовий дохід підприємства, тис. грн.

2. Якщо підприємство організовано в формі акціонерного товариства, то вкладники несуть відповідальність за борговими зобов'язаннями товариства в межах сум зроблених ними внесків.

3. Якщо підприємство організовано в формі товариства з обмеженою відповідальністю, то вкладники несуть відповідальність за борговими зобов'язаннями товариства в межах сум зроблених ними внесків.

4. Якщо підприємство організовано в формі товариства з додатковою відповідальністю, то вкладники несуть відповідальність такими обсягами боргових зобов'язань:

$$БЗ_1 = В_1 + \frac{В_1}{В_1 + В_2 + В_3} \cdot \Delta БЗ,$$

$$БЗ_2 = В_2 + \frac{В_2}{В_1 + В_2 + В_3} \cdot \Delta БЗ, \quad (1.2)$$

$$БЗ_3 = В_3 + \frac{В_3}{В_1 + В_2 + В_3} \cdot \Delta БЗ,$$

де $В_{1,2,3}$ – розміри внесків першого, другого та третього учасника товариства відповідно, тис. грн.;

$\Delta БЗ$ – залишок боргових зобов'язань підприємства, що не компенсується внесками вкладників, тис. грн.

5. Якщо підприємство організовано в формі повного товариства, то вкладники несуть відповідальність такими обсягами боргових зобов'язань:

$$\begin{aligned} \text{БЗ}_1 &= \text{В}_1 + \frac{\Delta\text{БЗ}}{3}, \\ \text{БЗ}_2 &= \text{В}_2 + \frac{\Delta\text{БЗ}}{3}, \\ \text{БЗ}_3 &= \text{В}_3 + \frac{\Delta\text{БЗ}}{3}. \end{aligned} \quad (1.3)$$

6. Якщо підприємство організовано в формі командитного товариства, то вкладники несуть відповідальність за борговими зобов'язаннями товариства в межах сум зроблених ними внесків, а повний учасник – усім своїм майном.

Завдання 4. За результатами звітного періоду акціонерним товариством отримано дохід від реалізації продукції в розмірі $37550+X-Y$ тис. грн. При цьому собівартість річного випуску продукції склала $26350+Y-X$ тис. грн. За рішенням Загальних зборів акціонерів на виплату дивідендів направляється $25+X\%$ чистого прибутку підприємства. Статутний фонд акціонерного товариства становить 45000 тис. грн. Акціонер А володіє привілейованими акціями на суму 5000 тис. грн. Акціонер Б володіє акціями на суму 10000 тис. грн., 40% з яких – привілейовані. Акціонери В і Г володіють простими акціями на суму 12000 і 18000 тис. грн. відповідно. Розмір дивідендів за привілейованими акціями становить $5+Y\%$ річних. Визначити суму дивідендів, яку отримає кожен з учасників акціонерного товариства.

Методичні вказівки до виконання завдання:

1. Дивідендний фонд акціонерного товариства становить:

$$\text{ДФ} = \frac{\text{ДФ}_{\%} \cdot ((\text{Д} - \text{С}) - \text{ПП})}{100}, \quad (1.4)$$

де $\text{ДФ}_{\%}$ – відсоток чистого прибутку, що направляється на формування дивідендного фонду акціонерного товариства, %;

Д – дохід від реалізації продукції, тис. грн.;

С – собівартість річного випуску продукції, тис. грн.;

ПП – податок на прибуток підприємства, тис. грн.

2. За привілейованими акціями дивіденди виплачуються акціонерам у першу чергу та у фіксованому розмірі:

$$D_{\text{прев}} = \frac{D_{\text{прев}\%} \cdot \text{ВА}}{100}, \quad (1.5)$$

де $D_{\text{прев}\%}$ – річний відсоток дивідендів, отримуваних акціонером за привілейованими акціями, %;

ВА – вартість акцій вкладника, тис. грн.

3. За простими акціями дивіденди виплачуються акціонерам після виплати дивідендів за привілейованими акціями:

$$D_{\text{пр}} = \frac{D_{\text{пр}\%} \cdot \text{ВА}}{100}, \quad (1.6)$$

де $D_{\text{пр}\%}$ – річний відсоток дивідендів, отримуваних акціонером за простими акціями, %:

$$D_{\text{пр}\%} = \frac{\Delta\text{ДФ}}{\sum \text{ВА}_{\text{пр}}} \cdot 100\%, \quad (1.7)$$

де $\Delta\text{ДФ}$ – залишковий дивідендний фонд після виплати акціонерам дивідендів за привілейованими акціями, тис. грн.;

$\sum \text{ВА}_{\text{пр}}$ – сумарна вартість простих акцій, тис. грн.

За результатами розрахунків слід порівняти прибутковість привілейованих і простих акцій, зробити відповідні висновки.

ТЕМА 2

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Термінологічний словник

Адаптивна організаційна структура – це організаційна структура управління підприємством, що швидко пристосовується до зміни цілей, завдань, функцій фірми і змін у зовнішньому економічному середовищі.

Адміністративні методи управління – це система способів і прийомів організаційно-розпорядчої дії, яку використовують для організації й координації об'єктів управління з метою виконання поставлених завдань.

Адміністративно-управлінський персонал – це керівники, працівники апарату управління організацій, підприємств та їхніх структурних підрозділів.

Віце-президент – це одна з вищих посадових осіб на фірмі чи в корпорації, що заміщає президента та керує одним з основних напрямів діяльності підприємства.

Власник – це фізична чи юридична особа, якій належить підприємство, або призначений ним орган, що представляє інтереси власника.

Внутрішній регламент – це документ, що регламентує внутрішній устрій підприємства.

Департамент – це: 1) адміністративно-територіальна одиниця; 2) підрозділ, управління, відділ в апараті вищих адміністративних органів; 3) назва відомства чи міністерства.

«Дерево рішень» – це схематичне подання процесу прийняття управлінських рішень, що зображуване графічно у вигляді дерева.

«Дерево цілей» – це структурована, побудована за ієрархічним принципом сукупність цілей економічної системи, програми, плану, в якій виділені: генеральна мета («вершина дерева») та підпорядковані їй підцілі першого, другого і наступних рівнів («гілки дерева»).

Децентралізація – це делегування відповідальності за ключові рішення і передача прав прийняття управлінських рішень на нижні рівні управління підприємства.

Дирекція – це керівний орган підприємства, фірми, компанії.

Дискреція – це спосіб вирішення економічних проблем, що полягає в тому, що особа чи орган, що приймають рішення, діють в основному на власний розсуд.

Економічний тренінг – це комп'ютеризована ділова гра, що дає можливість проводити оціночні розрахунки ефективності управлінських дій.

Економічні методи управління – це такі методи, які реалізують матеріальні інтереси участі людини у виробничих процесах (будь-якій іншій діяльності) через використання товарно-грошових відносин.

Зовнішнє середовище – це зовнішні умови та чинники здійснення підприємницької діяльності, що не залежать від підприємства, організації, але мають бути обов'язково враховані ними при розробці стратегії розвитку, бізнес-плану тощо.

Ієрархія – це спосіб організації складних систем (в першу чергу систем управління економічними об'єктами), при якому елементи системи розподілені за рівнями.

Інстанція – це рівень в управлінській ієрархії, на якому знаходиться ланка управління по відношенню до інших установ.

Керівник – це працівник, що обіймає посаду керівника підприємства або його структурного підрозділу.

Керівники вищої ланки – це представники вищого рівня управління, що мають найбільшу владу і несуть відповідальність за діяльність усієї компанії. Це директори (президенти) організацій і їхні заступники (віце-президенти).

Керівники нижчої ланки – це організаційний рівень, що знаходиться безпосередньо над робітниками та іншими не керуючими працівниками. Керівники нижчої ланки в основному здійснюють контроль за виконанням виробничих завдань для безперервного отримання безпосередньої інформації про правильність виконання цих завдань, а також відповідають за використання виділених їм ресурсів.

Керівники середньої ланки – це працівники, до обов'язків яких входить розробка планів щодо здійснення загальних завдань, поставлених керівниками вищого рівня управління, і координація роботи керівників нижчої ланки. До складу середньої ланки входять

менеджери відділів, служб та інших підрозділів (завідувач відділу, начальник цеху, директор філії, управляючий в межах регіону).

Колегіальність – це форма обговорення і прийняття управлінських рішень групою осіб (колегією) з урахуванням загальної думки осіб, що беруть участь в обговоренні.

Контроль – це функція управління, яка завершує будь-яку діяльність і представляє собою перевірку, а також постійне спостереження з метою перевірки чи нагляду.

Координація – це забезпечення узгодженості дій усіх ланок управління, збереження, підтримка та вдосконалення режиму роботи підприємства (організації) та забезпечення його безперебійності і безперервності.

Місія підприємства – це комплексна мета, для якої підприємство створене і функціонує на ринку; включає як зовнішні, так і внутрішні орієнтири діяльності.

Мотивація – це функція управління, яка вказує на комплекс причин, які спонукають членів трудового колективу до спільних впорядкованих і узгоджених дій для досягнення поставленої перед суб'єктом господарювання мети.

Наукове управління – це управління, що спирається на наукову організацію праці, системний аналіз, науково обґрунтовані методи прийняття рішень.

Об'єкт управління – це елемент структури системи управління, на який спрямований вплив функцій управління.

Обов'язки – це нормативно закріплене коло дій, покладених на органи управління або працівників для безумовного виконання.

Оперативне управління – це управління поточною діяльністю підприємства, що включає оперативне планування, оперативний облік і оперативний контроль.

Органи управління – це організації та їх підрозділи, які наділені повноваженнями приймати управлінські рішення в межах їх компетенції та стежити за виконанням прийнятих рішень.

Організаційна структура управління підприємством – це основа системи управління, яка визначає склад, підпорядкованість та взаємодію її елементів окреслює необхідну кількість управлінського персоналу, здійснює його розподіл за підрозділами, регламентує адміністративні, функціональні та інформаційні

взаємовідносини між працівниками апарату управління та підрозділами, встановлює права, обов'язки і відповідальність менеджерів тощо.

Організація – це функція управління, метою якої є формування керівної і керованої систем, а також зв'язків і відносин між ними, що забезпечують кооперування людей і знарядь праці з максимальною ефективністю протікання їх спільної трудової діяльності. Результатом здійснення функції організації є створення на основі об'єктивних функцій управління відповідних органів управління; побудова чіткої структури апарату управління; обґрунтоване формування управлінських підрозділів; розробка положень про органи управління і посадових інструкцій; встановлення взаємозв'язків між управлінськими підрозділами; розстановка управлінських кадрів за функціональною ознакою; розробка нормативів, методик, технологічних карт тощо.

Планування – це функція управління, що визначає перспективи розвитку економічної системи та її майбутній стан, обумовлені темпами розвитку, джерелами, обраними методами і формами виробництва для досягнення сформульованої мети у вигляді конкретних планових моделей (розрахунків) завдань і показників з установами термінів виконання.

Плоска структура організації – це структура організації, яка характеризується малою кількістю рівнів управління і широким обсягом функцій управління.

Принципи управління підприємством: принцип обумовленості функцій управління цілями виробництва; принцип первинності функцій управління; принцип оптимальності співвідношення інтра- та інтрафункцій управління; принцип потенційних імітацій; принцип економічності; принцип прогресивності; принцип перспективності; принцип комплексності; принцип оперативності; принцип оптимальності; принцип простоти; принцип науковості; принцип ієрархічності; принцип автономності; принцип погодженості; принцип стійкості; принцип багатоаспектності; принцип прозорості; принцип комфортності; принцип концентрації; принцип спеціалізації; принцип паралельності; принцип адаптивності (гнучкості); принцип наступності; принцип безперервності; принцип ритмічності; принцип прямоточності.

Прогнозування – це процес передбачення майбутнього стану підприємства, його зовнішнього і внутрішнього середовища, а також можливих термінів і способів досягнення очікуваних кількісних і якісних результатів.

Результативність управління – це відношення витрат на досягнення мети (вирішення поставленого завдання) до одержаного результату, якщо він піддається кількісному вимірюванню.

Реорганізація – це перебудова, перетворення, зміна структури і функцій установи, організації тощо, які здійснюються у зв'язку зі зміною умов їх функціонування і цілей, поставлених перед системою управління.

Рівень управління – це та частина організації, в межах якої і відносно якої можуть прийматись самостійні рішення без їхнього обов'язкового узгодження з вищими або нижчими частинами.

Рішення управлінське – це директивний або адміністративний акт, що визначає виробничу мету і діяльність підлеглих працівників для її досягнення.

Соціально-психологічні методи управління – це методи, що реалізують мотиви соціальної поведінки людини.

Стратегія підприємства – це визначення довгострокового курсу розвитку підприємства, затвердження цього курсу та розподіл ресурсів для його реалізації.

Суб'єкт управління – це елемент системи управління, який характеризується управлінським впливом, спрямованим на об'єкт управління.

Управління підприємством – це комплексний цілеспрямований вплив на фактори виробництва з метою забезпечення успішності діяльності підприємства.

Функції управління – це певний вид управлінської діяльності, об'єктивно необхідний для забезпечення цілеспрямованого впливу на об'єкт управління.

Централізація – це концентрація прав прийняття рішень і зосередження владних повноважень на верхньому рівні управління підприємством.

Централізм – це принцип організації системи управління, що полягає в підпорядкуванні місцевих органів, ланок управління центральним.

Теоретичні питання

1. Що таке «управління підприємством»?
2. Дайте характеристику системі управління підприємством.
3. Назвіть функції управління підприємством.
4. У чому полягає призначення функції «планування»?
5. У чому полягає призначення функції «організація»?
6. У чому полягає призначення функції «мотивація»?
7. У чому полягає призначення функції «контроль»?
8. У чому полягає призначення функції «координація»?
9. Назвіть методи управління підприємством.
10. Що таке «місія підприємства»?
11. Що таке «стратегія підприємства»?
12. Дайте характеристику та приведіть приклад економічних методів управління підприємством.
13. Дайте характеристику та приведіть приклад адміністративних методів управління підприємством.
14. Дайте характеристику та приведіть приклад соціально-психологічних методів управління підприємством.
15. Що таке «організаційна структура управління підприємством»?
16. Назвіть основні організаційні структури управління підприємством.
17. Дайте характеристику особливостям застосування лінійної організаційної структури управління підприємством.
18. Дайте характеристику особливостям застосування продуктової організаційної структури управління підприємством.
19. Дайте характеристику особливостям застосування матричної організаційної структури управління підприємством.
20. Дайте характеристику та приведіть приклад керівників вищої ланки на підприємстві.
21. Дайте характеристику та приведіть приклад керівників середньої ланки на підприємстві.
22. Дайте характеристику та приведіть приклад керівників нижчої ланки на підприємстві.
23. У чому полягає різниця між централізацією та децентралізацією управлінських систем?

24. Перерахуйте та охарактеризуйте фактори зовнішнього середовища підприємства.

25. Перерахуйте та охарактеризуйте фактори внутрішнього середовища підприємства.

Тестові завдання

1. Визначення системи цілей функціонування організації, а також шляхів і засобів їх досягнення в короткостроковій, середньостроковій і довгостроковій перспективі – це ...

- а) планування;
- б) організація;
- в) контроль;
- г) координація.

2. Об'єднання факторів виробництва в найбільш раціональному масштабі і структурі – це ...

- а) планування;
- б) організація;
- в) контроль;
- г) координація.

3. Кількісна та якісна оцінка відповідності фактичного рівня розвитку підприємства його плановому рівню – це ...

- а) планування;
- б) організація;
- в) контроль;
- г) координація.

4. Прийоми, спрямовані на спонукання персоналу до ефективної праці через матеріальне стимулювання, – це ...

- а) правові методи;
- б) адміністративні методи;
- в) економічні методи;
- г) соціально-психологічні методи.

5. Прийоми, що передбачають вплив на працівників, базуючись на інститутах влади і авторитету, – це ...

- а) правові методи;
- б) адміністративні методи;
- в) економічні методи;
- г) соціально-психологічні методи.

6. Яка з нижче перерахованих організаційних структур управління підприємством є найпростішою?

- а) лінійна;
- б) функціональна;
- в) продуктова;
- г) матрична.

7. Яка з нижче перерахованих організаційних структур управління найчастіше має місце на малих підприємствах?

- а) лінійна;
- б) функціональна;
- в) продуктова;
- г) матрична.

8. Яка з нижче перерахованих організаційних структур управління підприємством характеризується наявністю в ієрархічній структурі «продуктових директорів»?

- а) лінійна;
- б) функціональна;
- в) продуктова;
- г) матрична.

9. Яка з нижче перерахованих організаційних структур управління підприємством заснована на принципі «подвійного підпорядкування»?

- а) лінійна;
- б) функціональна;
- в) продуктова;
- г) матрична.

10. Розвиток науки та техніки ...

- а) не впливає на функціонування підприємства;
- б) є фактором внутрішнього середовища підприємства;
- в) є фактором зовнішнього середовища підприємства;
- г) немає правильної відповіді.

11. Чинна нормативно-правова база ...

- а) не впливає на функціонування підприємства;
- б) є фактором внутрішнього середовища підприємства;
- в) є фактором зовнішнього середовища підприємства (прямого впливу);
- г) є фактором зовнішнього середовища підприємства (непрямого опосередкованого впливу).

12. Інформація ...

- а) не впливає на функціонування підприємства;
- б) є фактором внутрішнього середовища підприємства;
- в) є фактором зовнішнього середовища підприємства (прямого впливу);
- г) є фактором зовнішнього середовища підприємства (непрямого опосередкованого впливу).

13. Соціально-економічна ситуація в країні...

- а) не впливає на функціонування підприємства;
- б) є фактором внутрішнього середовища підприємства;
- в) є фактором зовнішнього середовища підприємства (прямого впливу);
- г) є фактором зовнішнього середовища підприємства (непрямого опосередкованого впливу).

14. Міжнародні інтеграційні та глобалізаційні процеси ...

- а) не впливають на функціонування підприємства;
- б) є факторами внутрішнього середовища підприємства;
- в) є факторами зовнішнього середовища підприємства (прямого впливу);
- г) є факторами зовнішнього середовища підприємства (непрямого опосередкованого впливу).

15. Природно-ресурсний потенціал держави ...
- а) не впливає на функціонування підприємства;
 - б) є фактором внутрішнього середовища підприємства;
 - в) є фактором зовнішнього середовища підприємства (прямого впливу);
 - г) є фактором зовнішнього середовища підприємства (непрямого опосередкованого впливу).

Завдання для практичних занять

Завдання 1. Визначити методи управління підприємством за видами та напрямками. Результати представити у вигляді табл. 2.1.

Таблиця 2.1 – Методи управління підприємством

<i>Напрями управління</i>	<i>Методи управління</i>		
	<i>Адміністративні</i>	<i>Економічні</i>	<i>Соціально-психологічні</i>
Управління матеріально-технічним забезпеченням			
Управління виробництвом			
Управління персоналом			
Управління збутом			
Управління фінансами			

Завдання 2. Визначити переваги і недоліки основних організаційних структур управління підприємством. Результати представити у вигляді табл. 2.2.

Таблиця 2.2 – Переваги та недоліки організаційних структур управління підприємством

<i>Організаційні структури</i>	<i>Переваги</i>	<i>Недоліки</i>
Лінійна		
Функціональна		
Продуктова		
Матрична		

Завдання 3. Здійснити розподілення наступних факторів за групами впливу на діяльність підприємства: валютний паритет, географічне положення підприємства, екологічна ситуація в регіоні та державі, конкуренти, інформація, рівень організації виробництва та управління, персонал, клімат, маркетинг, політична ситуація в державі, інтенсивність інфляційних процесів, рівень розвитку науки і техніки, клієнти, органи державної влади, природні ресурси, статевовікова структура населення, державна політика, фінанси підприємства, очікувана тривалість життя (у тому числі трудового) населення, постачальники, основні засоби підприємства, стан здоров'я населення, законодавство, міжнародні інтеграційні та глобалізаційні процеси, посередники, рівень народжуваності і смертності населення, інвестори, стан національного господарства, інтенсивність міграції (в тому числі трудової) населення, оборотні засоби підприємства. Результати представити у вигляді табл. 2.3.

Таблиця 2.3 – **Фактори внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства**

<i>Групи факторів</i>	<i>Фактори</i>
Фактори внутрішнього середовища підприємства	
Фактори зовнішнього середовища підприємства (фактори прямого впливу)	
Фактори зовнішнього середовища підприємства (фактори непрямого опосередкованого впливу)	

Завдання 4. Обґрунтувати зміну чисельності управлінського персоналу підприємства у звітному періоді в порівнянні з базовим періодом за наступних умов: чисельність промислово-виробничого персоналу підприємства в базовому періоді склала $315-X$ чол., а у звітному періоді – $300-X$ чол.; норма управління в базовому періоді склала $5+Y$ чол., а у звітному періоді – $6+Y$ чол.

Методичні вказівки до виконання завдання:

1. Чисельність управлінського персоналу обчислюється так:

$$Ч_{уп} = \frac{Ч_{ПВП}}{Н_y}, \quad (2.1)$$

де $Ч_{ПВП}$ – чисельність промислово-виробничого персоналу підприємства, чол.;

$Н_y$ – норма управління, чол.

Завдання 5. Оцінити ефективність управління підприємством у базовому та звітному періодах, якщо: прибуток підприємства в базовому періоді склав $549+X$ тис. грн., а у звітному періоді – $617+X$ тис. грн.; витрати на управління підприємством у базовому періоді склали $1863-Y$ тис. грн., а у звітному періоді – $1982-Y$ тис. грн. Зробити відповідні висновки.

Методичні вказівки до виконання завдання:

1. Ефективність управління підприємством розраховується за формулою

$$EY = \frac{ПП}{ВУ} \cdot 100\%, \quad (2.2)$$

де ПП – прибуток підприємства, тис. грн.;

ВУ – витрати на управління підприємством, тис. грн.

ТЕМА 3 ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Термінологічний словник

Бізнес – це будь-яка економічна діяльність в умовах ринкової системи господарювання, що приносить власнику певний зиск (прибуток).

Бізнес-план підприємства – це структурований план основних аспектів діяльності розвитку підприємства, розроблюваний на основі стратегії підприємства.

Бізнесмен – це ділова людина, підприємець, антрепренер, особа, що займається власним бізнесом, має свою справу з метою отримання прибутку або іншої вигоди.

Виробниче підприємництво – це вид підприємницької діяльності, спрямований на виробництво продукції, послуг, робіт, які підлягають реалізації споживачам.

«Гомо економікус» – це: 1) людина з високою економічною інтуїцією і знаннями, що приймає раціональні варіанти економічних рішень; 2) людина, що прагне до невпинному збагачення.

Етика підприємництва – це ділова етика, заснована на відкритості, чесності, вірності слову, повазі законів та умінні вести бізнес.

Інноваційна модель підприємництва – це поведінка підприємця, спрямована на постійний пошук нових ресурсів, методів виробництва, ринків.

Інноваційне підприємництво – це підприємницька діяльність в сфері високих технологій, в основу якої покладено інноваційні ідеї зі створення наукомістких товарів та/або послуг.

Класична модель підприємництва – це поведінка підприємця, спрямована на отримання максимальної віддачі від наявних ресурсів.

Комерційне підприємництво – це діяльність, яка пов'язана з обміном, розподілом та споживанням товарів і послуг.

Культура підприємництва – це: 1) уявлення підприємця про цінність бізнесу (кожен підприємець певним чином бачить цілі бізнесу та володіє власною шкалою цінностей, відповідно до якої

він судить про споживачів, клієнтів, потреби в його товарі, якість товару, очікувані вигоди тощо); 2) правила й норми поведінки при плануванні та здійсненні підприємницької діяльності, що впливають із уявлень про цінності бізнесу (підтримка контактів з клієнтами, виявлення їхніх бажань, активна пропозиція необхідного їм товару, післяпродажне обслуговування); 3) конкретна поведінка підприємця, у процесі якої він на практиці реалізує сформовані правила й норми культурної поведінки.

Малий бізнес – це бізнес, здійснюваний в малих формах, що спирається на підприємницьку діяльність приватних підприємців, невеликих фірм, малих підприємств.

Несприятливе підприємницьке середовище – це умови ведення підприємницької діяльності для яких характерні нерівноправні умови функціонування державного та приватного секторів економічної системи; відсутність або недосконалість законодавчих актів, що регламентують підприємницьку діяльність; відсутність або низький рівень розвитку ринкової інфраструктури; високий рівень податкового тиску на підприємців; обмеження доступу до ресурсів.

Підприємець – це особа, яка професійно займається підприємницькою діяльністю.

Підприємливість – це здатність господарюючих суб'єктів до самостійних, неординарних, нетипових дій.

Підприємництво – це господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку.

Підприємницька діяльність – це процес, здійснюваний приватними особами, підприємствами або організаціями щодо освоєння природних ресурсів, виробництва, придбання, продажу товарів або надання послуг в обмін на інші товари, послуги або гроші, слід враховувати, що цей процес повинен завершуватися взаємною вигодою бізнес-партнерів.

Підприємницьке середовище – це сукупність умов, які впливають на можливість формування та успішної реалізації підприємницької ідеї.

Соціальне підприємництво – це підприємницька діяльність, направлена на вирішення нагальних соціальних проблем.

Сприятливе підприємницьке середовище – це наявність всіх умов для нормального, цивілізованого розвитку бізнесу; підтримка розвитку підприємництва на державному та регіональному рівнях у сфері законодавства, фінансово-кредитної та податкової системах; наявність державних пільг і стимулів для розвитку підприємницької діяльності; наявність сприятливих умов для придбання нерухомості та оренди майна.

Суб'єкти великого підприємництва – це суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) перевищує 250 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності перевищує суму, еквівалентну 50 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

Суб'єкти мікропідприємництва – це: фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи-підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом НБУ; юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом НБУ.

Суб'єкти малого підприємництва – це: фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи-підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом НБУ; юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом НБУ.

Суб'єкти підприємницької діяльності – це: 1) господарські організації (підприємства) – юридичні особи, які здійснюють

господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку; 2) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці.

Принципи підприємницької діяльності: принцип вільного вибору підприємцем видів підприємницької діяльності; принцип самостійного формування підприємцем програми діяльності, вибору постачальників і споживачів продукції, що виробляється, залучення матеріально-технічних, фінансових та інших видів ресурсів, використання яких не обмежено законом, встановлення цін на продукцію та послуги відповідно до закону; принцип вільного найму підприємцем працівників; принцип комерційного розрахунку та власного комерційного ризику; принцип вільного розпорядження прибутком, що залишається у підприємця після сплати податків, зборів та інших платежів, передбачених законом; принцип самостійного здійснення підприємцем зовнішньоекономічної діяльності, використання підприємцем належної йому частки валютної виручки на свій розсуд.

Причини припинення підприємницької діяльності: з власної ініціативи підприємця; у разі закінчення строку дії ліцензії; у разі припинення існування підприємця; на підставі рішення суду.

Типи підприємців: підприємець-власник, підприємець-орендар, підприємець-менеджер.

Фіктивне підприємництво – це підприємництво, що має наступні ознаки: зареєстровано (перереєстровано) на недійсні (втрачені, загублені) та підроблені документи; незареєстровано у державних органах, якщо обов'язок реєстрації передбачено законодавством; зареєстровано (перереєстровано) у органах державної реєстрації фізичними особами з подальшою передачею (оформленням) у володіння чи управління підставним (неіснуючим), померлим, безвісти зниклим особам або таким особам, що не мали наміру провадити фінансово-господарську діяльність або реалізовувати повноваження; зареєстровано (перереєстровано) та проваджено фінансово-господарську діяльність без відома та згоди його засновників та призначених у законному порядку керівників.

Фінансово-кредитне або фінансове підприємництво – це діяльність, де об'єктом купівлі-продажу є гроші, іноземна валюта та цінні папери.

Функції підприємництва: інноваційна (творча) функція (полягає в сприянні генеруванню та реалізації нових комерційних ідей, здійсненню техніко-економічних, наукових розробок, проектів, що пов'язані з господарським ризиком); ресурсна функція (передбачає мобілізацію на добровільних засадах матеріальних, фінансових, трудових, інформаційних, інтелектуальних та інших ресурсів); організаційна функція (полягає в безпосередній організації виробництва, збуту, реклами, зводиться до поєднання ресурсів в оптимальних пропорціях здійснення контролю за їх виконанням); стимулююча (мотиваційна) функція (зводиться до формування стимулюючого (мотиваційного) механізму ефективного використання ресурсів з урахуванням досягнень науки, техніки, управління організації виробництва, а також до максимального задоволення потреб споживача).

Частково сприятливе підприємницьке середовище – це умови ведення підприємницької діяльності для яких характерні політична нестабільність; міжнаціональні, міжрегіональні та міждержавні розбіжності; розрив раніше сформованих господарських зв'язків; соціальна напруженість у суспільстві; низький рівень життя населення та його купівельної спроможності; відсутність реальних шляхів і механізмів моральної та законодавчої підтримки розвитку підприємництва; переважне вкладення капіталу в ті види діяльності, які характеризуються швидким оборотом коштів.

Теоретичні питання

1. Що таке «підприємництво»?
2. Що таке «підприємницька діяльність»?
3. Що таке «бізнес»?
4. Назвіть елементи системи бізнесу.
5. Що таке «державний бізнес»?
6. Що таке «сімейний бізнес»?
7. Хто є суб'єктами підприємницької діяльності в Україні?

8. У чому полягає особлива роль малого бізнесу в забезпеченні сталого розвитку національної економіки?

9. Яким чином класифікуються цілі провадження підприємницької діяльності за ступенем їхньої пріоритетності?

10. Яким чином класифікуються цілі провадження підприємницької діяльності залежно від строку досягнення?

11. Назвіть моделі підприємництва.

12. Охарактеризуйте класичну модель підприємництва.

13. Охарактеризуйте інноваційну модель підприємництва.

14. Назвіть види підприємництва.

15. Дайте характеристику виробничому підприємству.

16. Дайте характеристику комерційному підприємству.

17. Дайте характеристику фінансовому підприємству.

18. Що таке «мікропідприємство»?

19. Що таке «мале підприємство»?

20. Що таке «середнє підприємство»?

21. Що таке «велике підприємство»?

22. Назвіть принципи провадження підприємницької діяльності.

23. Назвіть і охарактеризуйте функції підприємництва.

24. Що таке «підприємницьке середовище»?

25. Охарактеризуйте види підприємницького середовища.

26. Назвіть умови розвитку підприємництва.

27. Що таке «культура підприємництва»?

28. Що таке «підприємницька етика»?

29. Що таке «підприємницькі комунікації»?

30. Назвіть основні проблеми та окресліть перспективи розвитку підприємництва в Україні.

Тестові завдання

1. Підприємство – це ...

а) самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку;

б) тип господарської поведінки підприємців з організації розробок виробництва і реалізації благ з метою отримання прибутку і соціального ефекту;

в) діяльність, яку здійснюють приватні особи або організації для здобутку природних благ, виробництва або надання послуг в обмін на інші товари, послуги, гроші, яка веде до взаємної вигоди зацікавлених осіб, організацій;

г) усі відповіді вірні.

2. За ступенем пріоритетності виділяють такі види цілей підприємницької діяльності:

а) стратегічні;

б) тактичні;

в) проміжні;

г) кінцеві.

3. За строком досягнення виділяють такі види цілей підприємницької діяльності:

а) стратегічні;

б) тактичні;

в) проміжні;

г) кінцеві.

4. Генерування та реалізація новітніх комерційних ідей – це ...

а) інноваційна функція підприємництва;

б) ресурсна функція підприємництва;

в) організаційна функція підприємництва;

г) стимулювальна функція підприємництва.

5. Формування мотиваційного механізму ефективною та корисною праці – це ...

а) інноваційна функція підприємництва;

б) ресурсна функція підприємництва;

в) організаційна функція підприємництва;

г) стимулювальна функція підприємництва.

6. Мобілізація матеріальних, фінансових, трудових, інформаційних ресурсів – це ...

- а) інноваційна функція підприємництва;
- б) ресурсна функція підприємництва;
- в) організаційна функція підприємництва;
- г) стимулювальна функція підприємництва.

7. Суб'єктами підприємницької діяльності в Україні можуть бути:

- а) громадяни України, інших держав, особи без громадянства, не обмежені законом у правоздатності або дієздатності;
- б) юридичні особи всіх форм власності;
- в) об'єднання юридичних осіб, що здійснюють діяльність в Україні на умовах угоди про розподіл продукції;
- г) усі відповіді вірні.

8. Купівля-продаж товарів для їх подальшого перепродажу за вищою ціною є ...

- а) виробничим підприємництвом;
- б) комерційним підприємництвом;
- в) фінансовим підприємництвом;
- г) усі відповіді вірні.

9. Купівля-продаж національної та іноземної валюти, цінних паперів є

- а) виробничим підприємництвом;
- б) комерційним підприємництвом;
- в) фінансовим підприємництвом;
- г) усі відповіді вірні.

10. Підтримка розвитку підприємництва на державному та регіональному рівнях є ознакою ...

- а) несприятливого підприємницького середовища;
- б) частково сприятливого підприємницького середовища;
- в) сприятливого підприємницького середовища;
- г) усі відповіді вірні.

11. Соціальна напруженість у суспільстві є ознакою ...

- а) несприятливого підприємницького середовища;
- б) частково сприятливого підприємницького середовища;
- в) сприятливого підприємницького середовища;
- г) усі відповіді вірні.

12. Переважне вкладення капіталу в ті види діяльності, які характеризуються швидким оборотом коштів, є ознакою ...

- а) несприятливого підприємницького середовища;
- б) частково сприятливого підприємницького середовища;
- в) сприятливого підприємницького середовища;
- г) усі відповіді вірні.

13. Нерівноправні умови функціонування державного та приватного секторів економічної системи є ознакою ...

- а) несприятливого підприємницького середовища;
- б) частково сприятливого підприємницького середовища;
- в) сприятливого підприємницького середовища;
- г) усі відповіді вірні.

14. В Україні не допускається заняття підприємницькою діяльністю таких категорій громадян:

- а) військовослужбовців;
- б) осіб, що перебувають на державній службі;
- в) осіб, які мають непогашену судимість за корисливі злочини;
- г) осіб, які мають заборону суду на здійснення підприємницької діяльності.

15. В Україні існують обмеження щодо здійснення підприємницької діяльності в таких сферах:

- а) виготовлення і розповсюдження наркотичних засобів, психотропних речовин (крім спеціально обумовлених);
- б) виготовлення і реалізація військової зброї та боєприпасів до неї, вибухових речовин;
- в) видобування бурштину;
- г) охорона окремих особливо важливих об'єктів державної власності.

Завдання для практичних занять

Завдання 1. Користуючись даними табл. 3.1, оцінити показники розвитку підприємництва в Україні.

Таблиця 3.1 – Показники розвитку підприємництва в Україні

Підприємства	Кількість підприємств			
	1-й рік	2-й рік	Δ	$\Delta, \%$
<i>Кількість підприємства</i>				
великі підприємства	497	423		
середні підприємства	16618	15510		
малі підприємства	1915046	1958385		
<i>Чисельність працівників, тис. чол.</i>				
Великі підприємства	1915,1	1708,6		
середні підприємства	2766,4	2632,7		
малі підприємства	4115,2	3838,7		
<i>Середня чисельність працівників на 1 підприємстві, тис. чол.</i>				
великі підприємства				
середні підприємства				
малі підприємства				
<i>Обсяг виготовленої продукції (послуг, робіт), тис. грн.</i>				
великі підприємства	1426372,8	1745076,8		
середні підприємства	1227101,8	1593199,4		
малі підприємства	726976,4	945201,1		
<i>Середній обсяг виготовленої продукції (послуг, робіт) 1 підприємством, тис. грн.</i>				
великі підприємства				
середні підприємства				
малі підприємства				
<i>Обсяг реалізованої продукції (послуг, робіт), тис. грн.</i>				
великі підприємства	1742507,9	2053189,5		
середні підприємства	1735894,2	2184376,8		
малі підприємства	981300,1	1318974,1		
<i>Середній обсяг реалізованої продукції (послуг, робіт) 1 підприємством, тис. грн.</i>				
великі підприємства				
середні підприємства				
малі підприємства				

Завдання 2. На основі даних табл. 3.2 порівняти розвиток малого підприємництва в Україні та країнах Європейського Союзу.

Таблиця 3.2 – Порівняльна характеристика розвитку малого підприємництва в Україні та країнах ЄС

<i>Країни</i>	<i>Питома вага</i>			
	<i>1-й рік</i>	<i>2-й рік</i>	<i>Δ</i>	<i>Δ, %</i>
<i>Чисельність працівників, %</i>				
Україна	75,5	78,2		
Болгарія	75,2	74,6		
Естонія	78,0	78,0		
Німеччина	62,3	63,1		
Латвія	78,0	79,2		
Литва	76,0	75,5		
Польща	68,7	68,4		
Словаччина	69,9	71,3		
Чехія	69,2	68,6		
<i>Обсяг реалізованої продукції (послуг, робіт), %</i>				
Україна	60,4	60,9		
Болгарія	68,4	69,5		
Естонія	77,4	77,8		
Німеччина	47,2	47,1		
Латвія	78,1	77,6		
Литва	65,1	66,6		
Польща	55,8	55,9		
Словаччина	54,6	54,8		
Чехія	58,4	57,7		

Завдання 3. Скориставшись прийомами SWOT-аналізу, розподілити наступні фактори внутрішнього та зовнішнього середовища розвитку підприємництва в Україні за групами «сильні сторони», «слабкі сторони», «можливості», «загрози»:

- нерозвинута культура підприємництва;
- легкість реєстрації підприємницької діяльності;
- складності під час податкового адміністрування;
- активізація процесів об'єднання суб'єктів підприємництва;
- соціальна напруженість у суспільстві;
- висока кваліфікація та низька вартість трудових ресурсів;
- нестабільність законодавства;

- великий внутрішній ринок;
 - активізація процесів інтеграції національних економік;
 - спрощена система оподаткування;
 - складності при ліквідації суб'єктів підприємництва;
 - вигідне географічне розташування країни;
 - використання Європейської мережі підприємств;
 - несприятлива макроекономічна ситуація;
 - високий рівень корупції та регуляторного тиску;
 - участь у рамковій програмі Європейського Союзу з досліджень та інновацій «Горизонт 2020» та програмі Європейського Союзу «Конкурентоспроможність підприємств малого і середнього бізнесу (COSME) (2014-2020)»;
 - високий рівень тіньової економіки;
 - низький рівень купівельної спроможності населення.
- Результати розподілення факторів за групами представити в вигляді табл. 3.3.

Таблиця 3.3 – SWOT-аналіз розвитку підприємництва в Україні

<i>Фактори</i>	<i>Сильні сторони</i>	<i>Слабкі сторони</i>
<i>Фактори внутрішнього середовища</i>		
<i>Фактори</i>	<i>Можливості</i>	<i>Загрози</i>
<i>Фактори зовнішнього середовища</i>		

ТЕМА 4

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Термінологічний словник

Адміністрування податків, зборів, митних платежів – це сукупність рішень та процедур контролюючих органів і дій їх посадових осіб, що визначають інституційну структуру податкових та митних відносин, організують ідентифікацію, облік платників податків і платників єдиного внеску та об'єктів оподаткування, забезпечують сервісне обслуговування платників податків, організацію та контроль за сплатою податків, зборів, платежів відповідно до порядку, встановленого законом.

Амортизаційна політика – це економічна політика, спрямована на створення суб'єктам господарювання найбільш сприятливих та рівноцінних умов забезпечення процесу простого відтворення основних виробничих і невиробничих фондів переважно на якісно новій техніко-технологічній основі.

Антидемпінгове мито – це вид ввізних мит, що забезпечують захист внутрішнього ринку країни від ввезення товарів за демпінговими цінами.

Антимонопольне законодавство – це закони та інші урядові акти, що сприяють розвитку конкуренції, спрямовані на обмеження і заборону монополій, що перешкоджають створенню монопольний структур та об'єднань, монополістичних дій.

Антимонопольно-конкурентна політика – це економічна політика, спрямована на створення оптимального конкурентного середовища діяльності суб'єктів господарювання, забезпечення їх взаємодії на умовах недопущення проявів дискримінації одних суб'єктів іншими, насамперед у сфері монопольного ціноутворення та за рахунок зниження якості продукції, послуг, сприяння зростанню ефективної соціально орієнтованої економіки.

Бюджетна політика – це економічна політика, спрямована на оптимізацію та раціоналізацію формування доходів і використання державних фінансових ресурсів, підвищення ефективності

державних інвестицій у економіку, узгодження загальнодержавних і місцевих інтересів у сфері міжбюджетних відносин, регулювання державного боргу та забезпечення соціальної справедливості при перерозподілі національного доходу.

Бюджетне відшкодування – це відшкодування від'ємного значення податку на додану вартість на підставі підтвердження правомірності сум бюджетного відшкодування податку на додану вартість за результатами перевірки платника.

Бюджетне регулювання – це перерозподіл фінансових ресурсів між бюджетами різних рівнів, спрямований на збалансування бюджетів, які входять до складу бюджетної системи.

Бюджетне фінансування – це надання юридичним особам із державного бюджету фінансових ресурсів у вигляді безповоротних безплатних коштів та інвестицій на розвиток економіки, соціально-культурні заходи, оборону та інші громадські потреби. Має чіткий цільовий характер, перебуває під фінансовим контролем держави.

Валютна політика – це економічна політика, спрямована на встановлення і підтримання паритетного курсу національної валюти щодо іноземних валют, стимулювання зростання державних валютних резервів та їх ефективне використання.

Вето – це заборона, накладена особами, які мають право приймати рішення про заборону.

Видатки розвитку – це витрати бюджетів на фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності, зокрема фінансування капітальних вкладень виробничого і невиробничого призначення; фінансування структурної перебудови народного господарства; субвенції та інші видатки, пов'язані з розширеним відтворенням.

Виняткова економічна зона – це прилегла до території смуга відкритого моря шириною в 200 морських миль, в якій тільки прибережна держава має право встановлювати особливий правовий режим, передбачений конвенцією ООН.

Виробнича дотація з бюджету – це фінансова допомога з боку держави, що надається суб'єкту господарювання на безповоротній основі з метою зміцнення його фінансово-економічного становища та/або для забезпечення виробництва товарів, виконання робіт, надання послуг.

«Гавані податкові» – це невеликі держави і острівні території, які проводять політику залучення позикових капіталів з-за кордону шляхом надання на своїй території податкових та інших пільг.

Грошово-кредитна політика – це економічна політика, спрямована на забезпечення економіки економічно необхідним обсягом грошової маси, досягнення ефективного готівкового обігу, залучення коштів суб'єктів господарювання та населення до банківської системи, стимулювання використання кредитних ресурсів на потреби функціонування і розвитку економіки.

Девізна політика – це політика регулювання валютного курсу шляхом купівлі та продажу іноземної валюти.

Дегресія – це пропорційне оподаткування з пониженням відсотку для зменшуваних за величиною доходів.

Державна регуляторна політика у сфері господарської діяльності – це напрям державної політики, спрямований на вдосконалення правового регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання, недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності, що здійснюється в межах, у порядку та у спосіб, що встановлені Конституцією та законами України.

Державне замовлення – це державного регулювання економіки шляхом формування на договірній (контрактній) основі складу та обсягів продукції (робіт, послуг), необхідної для пріоритетних державних потреб, розміщення державних контрактів на поставку (закупівлю) цієї продукції (виконання робіт, надання послуг) серед суб'єктів господарювання, незалежно від їх форми власності.

Державне регулювання зайнятості – це формування і реалізація державної політики у сфері зайнятості населення з метою створення умов для забезпечення повної та продуктивної вільно обраної зайнятості і соціального захисту в разі настання безробіття.

Державний контракт – це договір, укладений державним замовником від імені держави з суб'єктом господарювання – виконавцем державного замовлення, в якому визначаються

економічні та правові зобов'язання сторін і регулюються їх господарські відносини.

Державний нагляд (контроль) – це діяльність уповноважених законом центральних органів виконавчої влади, їх територіальних органів, державних колегіальних органів, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування в межах повноважень, передбачених законом, щодо виявлення та запобігання порушенням вимог законодавства суб'єктами господарювання та забезпечення інтересів суспільства, зокрема належної якості продукції, робіт та послуг, допустимого рівня небезпеки для населення, навколишнього природного середовища.

Державні трансферти – це цільове, безповоротне та безоплатне (нееквівалентне) виділення коштів з бюджету конкретним суб'єктам у вигляді державних субсидій, субвенцій і дотацій.

Дефляційна політика – це сукупність регулюючих заходів уряду в галузі державних фінансів і грошово-кредитній сфері, що мають на меті стримування інфляції та оздоровлення платіжного балансу країни.

Диспозиція – це правові норми економічної діяльності або їх частина, що містять заборони, обмеження або приписи, які звужують допустиме, законне поле діяльності суб'єктів господарювання.

Дозвільна система у сфері господарської діяльності – це сукупність урегульованих законодавством відносин, які виникають між дозвільними органами, адміністраторами та суб'єктами господарювання у зв'язку з видачею документів дозвільного характеру, переоформленням, анулюванням документів дозвільного характеру.

Документ дозвільного характеру – це дозвіл, висновок, рішення, погодження, свідоцтво, інший документ в електронному вигляді (запис про наявність дозволу, висновок, рішення, погодження, свідоцтва, іншого документа в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань), який дозвільний орган зобов'язаний видати суб'єкту господарювання у разі надання йому права на провадження певних дій щодо здійснення господарської діяльності або видів

господарської діяльності та/або без наявності якого суб'єкт господарювання не може проваджувати певні дії щодо здійснення господарської діяльності або видів господарської діяльності.

Екологічна політика – це економічна політика, що забезпечує раціональне використання та повноцінне відтворення природних ресурсів, створення безпечних умов життєдіяльності населення.

Екологічний податок – це загальнодержавний обов'язковий платіж, що справляється з фактичних обсягів викидів у атмосферне повітря, скидів у водні об'єкти забруднюючих речовин, розміщення відходів, фактичного обсягу радіоактивних відходів, що тимчасово зберігаються їх виробниками, фактичного обсягу утворених радіоактивних відходів та з фактичного обсягу радіоактивних відходів, накопичених до 1 квітня 2009 року.

Економічна свобода – це широта економічної поведінки суб'єктів господарювання при виборі форм власності та сфери застосування своїх здібностей, знань, можливостей, професії, способів розподілу доходів, споживання матеріальних благ, що реалізується на базі законодавчих державних норм.

Економічна свобода товаровиробника – це право на самостійний вибір профілю, структури та обсягу виробництва, умов реалізації та цін на продукцію, що досягається компромісними угодами з іншими учасниками ринку.

Економічна система – це сукупність економічних процесів, які відбуваються в суспільстві на основі стосунків власності і організаційно-правових норм, що склалися.

Економічна стратегія – це обраний державою курс економічної політики, розрахований на тривалу перспективу і спрямований на вирішення крупномасштабних економічних та соціальних завдань, завдань культурного розвитку, забезпечення економічної безпеки держави, збереження і примноження її економічного потенціалу і національного багатства, підвищення народного добробуту.

Економічна тактика – це сукупність найближчих цілей, завдань, засобів і способів їх досягнення для реалізації стратегічного курсу економічної політики в конкретних умовах, що складаються в поточному періоді розвитку економіки.

Єдиний митний тариф України – це систематизований звід ставок мита, яким обкладаються товари та інші предмети, що ввозяться на територію України або вивозяться за її межі.

Засоби державного регулювання господарської діяльності: державне замовлення, ліцензування, патентування і квотування, технічне регулювання, застосування нормативів та лімітів, регулювання цін і тарифів, надання інвестиційних, податкових та інших пільг, надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій.

Захист прав споживачів – це офіційно встановлені нормативними документами правила та норми, що охороняють права споживачів, зокрема, запобігають продаж їм неякісного товару та компенсують збитки споживачів від недобросовісної торгівлі.

Заходи нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств: ліцензування і квотування зовнішньоекономічних операцій; застосування спеціальних заходів щодо імпорту товарів в Україну; процедура реєстрації зовнішньоекономічних контрактів; процедура видачі ліцензій на право імпорту, експорту – спирту, алкогольних напоїв та тютюнових виробів; дозвільна система служби експортного контролю; сертифікація товарів, що ввозяться в Україну; дозвільна система органів державної влади, що здійснюють санітарно-епідеміологічний, ветеринарний, фітосанітарний, екологічний та інші види контролю; реєстрація лікарських засобів, виробів медичного призначення, імунобіологічних препаратів, харчових добавок; застосування державного пробірного контролю.

Земельний податок – це обов'язковий платіж, що справляється з власників земельних ділянок та земельних часток (паїв), а також постійних землекористувачів.

Зовнішньоекономічна політика – це економічна політика, спрямована на регулювання державою відносин суб'єктів господарювання з іноземними суб'єктами господарювання та захист національного ринку і вітчизняного товаровиробника.

Зовнішньоторговельна політика – це державна політика, що здійснює вплив на зовнішню торгівлю за допомогою податків, субсидій, прямих обмежень на імпорт і експорт.

Зона економічного сприяння – це частина території країни, на якій в законодавчому порядку створені сприятливі умови для соціально-економічного розвитку та забезпечення економічного зростання.

Імунітет податковий – це звільнення від обов'язку платити податки, надане окремим фізичним та юридичним особам відповідно до національного та міжнародного права.

Інвестиційна політика – це економічна політика, спрямована на створення суб'єктам господарювання необхідних умов для залучення і концентрації коштів на потреби розширеного відтворення основних засобів виробництва, переважно у галузях, розвиток яких визначено як пріоритети структурно-галузевої політики, а також забезпечення ефективного і відповідального використання цих коштів та здійснення контролю за ним.

Інституційна політика – це державні заходи по формуванню нових, усунення старих або трансформації наявних майнових, трудових, фінансових, соціальних та інших економічних інститутів.

Інструменти державної підтримки розвитку підприємництва: надання підприємцям земельних ділянок, передання державного майна, необхідного для здійснення підприємницької діяльності; сприяння підприємцям в організації матеріально-технічного забезпечення та інформаційного обслуговування їх діяльності, підготовці кадрів; здійснення первісного облаштування неосвоєних територій об'єктами виробничої і соціальної інфраструктури з продажем або передачею їх підприємцям у визначеному законом порядку; стимулювання модернізації технології, інноваційної діяльності, освоєння підприємцями нових видів продукції та послуг; надання підприємцям інших видів допомоги.

Ліцензія – це дозвіл, який надається державними органами юридичним і фізичним особам на здійснення певних видів суспільно корисної діяльності, у тому числі зовнішньоекономічної, використання нематеріальних ресурсів протягом певного терміну за обумовлену винагороду.

Лобі, лобізм, лобіювання – це дії державних органів законодавчої, виконавчої та судової влади, спрямовані на підтримку окремих галузей і сфер економіки, регіонів, підприємств,

соціальних груп, продиктовані не об'єктивною необхідністю, а зацікавленістю, іноді – підкупом посадових осіб.

Митні платежі – це податки, що відповідно до Податкового кодексу України або митного законодавства справляються під час переміщення або у зв'язку з переміщенням товарів через митний кордон України та контроль за справлянням яких покладено на контролюючі органи.

Міністерство – це центральний орган управління галуззю господарства країни (галузеві міністерства) або сферою діяльності (функціональні міністерства).

Недобросовісна конкуренція – це неправомірне використання ділової репутації суб'єкта господарювання, створення перешкод суб'єктам господарювання у процесі конкуренції та досягнення неправомірних переваг у конкуренції, неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці.

Податкова політика – це економічна політика, спрямована на забезпечення економічно обґрунтованого податкового навантаження на суб'єктів господарювання, стимулювання суспільно необхідної економічної діяльності суб'єктів, а також дотримання принципу соціальної справедливості та конституційних гарантій прав громадян при оподаткуванні їх доходів.

Податковий кредит – це сума, на яку платник податку на додану вартість має право зменшити податкове зобов'язання звітного (податкового) періоду.

Податкове зобов'язання – це сума коштів, яку платник податків, у тому числі податковий агент, повинен сплатити до відповідного бюджету як податок або збір на підставі, в порядку та строки, визначені податковим законодавством (у тому числі сума коштів, визначена платником податків у податковому векселі та не сплачена в установленій законом строк).

Політика інституційних перетворень – це економічна політика, спрямована на формування раціональної багатоукладної економічної системи шляхом трансформування відносин власності, здійснення роздержавлення економіки, приватизації та націоналізації виробничих фондів, забезпечення на власній основі розвитку різних форм власності і господарювання, еквівалентності відносин обміну між суб'єктами господарювання, державну

підтримку і захист усіх форм ефективного господарювання та ліквідацію будь-яких протизаконних економічних структур.

Протекціонізм – це економічна політика держав, спрямована на захист національного господарства від іноземної конкуренції, а також на загарбання зовнішніх ринків.

Рентна плата – це загальнодержавний податок, який справляється за користування надрами для видобування корисних копалин; за користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин; за користування радіочастотним ресурсом України; за спеціальне використання води; за спеціальне використання лісових ресурсів; за транспортування нафти і нафтопродуктів магістральними нафтопроводами та нафтопродуктопроводами, транзитне транспортування трубопроводами аміаку територією України.

Соціальна політика – це економічна політика, що включає захист прав споживачів, політику заробітної плати і доходів населення, політику зайнятості, політику соціального захисту та соціального забезпечення.

Структурно-галузева політика – це економічна політика, спрямована на здійснення державою прогресивних змін у структурі економіки, удосконалення міжгалузевих та внутрішньогалузевих пропорцій, стимулювання розвитку галузей, які визначають науково-технічний прогрес, забезпечують конкурентоспроможність вітчизняної продукції та зростання рівня життя населення.

Спеціальна (вільна) економічна зона – це частина території України, на якій встановлено спеціальний правовий режим господарської діяльності, особливий порядок застосування та дії законодавства України. На території спеціальної (вільної) економічної зони можуть запроваджуватися пільгові митні, податкові, валютно-фінансові та інші умови підприємництва вітчизняних та іноземних інвесторів.

Цінова політика – це економічна політика, спрямована на регулювання державою відносин обміну між суб'єктами ринку з метою забезпечення еквівалентності в процесі реалізації національного продукту, дотримання необхідної паритетності цін між галузями та видами господарської діяльності, а також забезпечення стабільності оптових та роздрібних цін.

Теоретичні питання

1. Що таке «державне регулювання розвитку підприємництва»?
2. У чому полягає мета державного регулювання розвитку підприємництва?
3. У чому полягають завдання державного регулювання розвитку підприємництва?
4. Назвіть і дайте характеристику основним зарубіжним і вітчизняним теоріям державного регулювання розвитку підприємницької діяльності.
5. Назвіть і охарактеризуйте принципи державного регулювання розвитку підприємництва.
6. Назвіть і охарактеризуйте функції державного регулювання розвитку підприємництва.
7. Що таке «державна підтримка підприємництва»?
8. Охарактеризуйте механізм державного регулювання розвитку підприємництва в Україні.
9. До відання яких органів державної влади належить регулювання розвитку підприємництва в Україні?
10. Якими нормативно-правовими актами Верховної Ради України, Президента України та Кабінету Міністрів України регламентується розвиток вітчизняного підприємництва? Назвіть хоча б 5 нормативно-правових актів кожного виду.
11. Які методи прямого впливу застосовуються органами державної влади для регулювання розвитку підприємництва в Україні?
12. Які методи непрямого (опосередкованого) впливу застосовуються органами державної влади для регулювання розвитку підприємництва в Україні?
13. Дайте характеристику програмно-цільовому методу державного регулювання розвитку підприємницької діяльності.
14. Які розділи обов'язково має містити державна цільова програма розвитку підприємництва?
15. Опишіть перспективи трансформації механізму державного регулювання розвитку підприємництва в Україні в контексті інтенсифікації інтеграційних процесів.

Тестові завдання

1. Державне регулювання розвитку підприємництва – це ...

а) система заходів, розроблених державою, з урахуванням вимог ринку та інтересів суб'єктів підприємницької діяльності (правовий і фінансовий механізми, механізми стимулювання, підтримки, сприяння, контролю; форми та методи реалізації державного регулювання, державні органи та фонди, покликані займатися діяльністю суб'єктів підприємництва);

б) сукупність (комплекс) пріоритетних народногосподарських підходів і рішень, які визначають основні напрями і форми правового, економічного та організаційного сприяння розвитку підприємництва з урахуванням інтересів держави та суб'єктів господарювання;

в) створення стимулів використання матеріальних і фінансових ресурсів, які залучаються у сферу підприємництва на пільгових засадах або безоплатно;

г) усі відповіді вірні.

2. До основних функцій державного регулювання розвитку підприємництва належать:

а) підтримка пропорційності виробництва та споживання;

б) підтримка та розвиток конкуренції;

в) перерозподіл доходів;

г) соціальний захист підприємців і споживачів.

3. Прямими методами державного регулювання розвитку підприємництва є:

а) правові;

б) економічні;

в) адміністративні;

г) соціально-психологічні.

4. Непрямими методами державного регулювання розвитку підприємництва є:

а) правові;

б) економічні;

- в) адміністративні;
- г) соціально-психологічні.

5. Інструментами державного регулювання розвитку підприємництва є:

- а) податкова політика;
- б) фінансово-кредитна політика;
- в) науково-технічні, економічні та соціальні програми;
- г) договори на виконання робіт і поставок для державних потреб.

6. Засобами регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів підприємництва є:

- а) державне замовлення;
- б) сертифікація та стандартизація;
- в) ліцензування, патентування і квотування;
- г) усі відповіді вірні.

7. Засобами регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів підприємництва є:

- а) регулювання цін і тарифів;
- б) надання інвестиційних, податкових та інших пільг;
- в) надання дотацій, компенсацій, субсидій;
- г) усі відповіді вірні.

8. Держава здійснює контроль і нагляд за підприємницькою діяльністю у таких сферах:

- а) цін і ціноутворення;
- б) виробництва;
- в) праці;
- г) споживання.

9. Держава здійснює контроль і нагляд за підприємницькою діяльністю у таких сферах:

- а) конкуренції;
- б) податкових відносин;
- в) зовнішньоекономічної діяльності;

г) усі відповіді вірні.

10. Державна підтримка розвитку підприємництва – це ...

а) система заходів, розроблених державою, з урахуванням вимог ринку та інтересів суб'єктів підприємницької діяльності (правовий і фінансовий механізми, механізми стимулювання, підтримки, сприяння, контролю; форми та методи реалізації державного регулювання, державні органи та фонди, покликані займатися діяльністю суб'єктів підприємництва);

б) сукупність (комплекс) пріоритетних народногосподарських підходів і рішень, які визначають основні напрями і форми правового, економічного та організаційного сприяння розвитку підприємництва з урахуванням інтересів держави та суб'єктів господарювання;

в) створення стимулів використання матеріальних і фінансових ресурсів, які залучаються у сферу підприємництва на пільгових засадах або безоплатно;

г) усі відповіді вірні.

11. Завданнями державної підтримки розвитку підприємництва є:

а) забезпечення зростання внутрішнього валового продукту за рахунок діяльності суб'єктів підприємництва;

б) підвищення технологічного рівня виробництва підприємницьких структур;

в) створення нових робочих місць;

г) усі відповіді вірні.

12. Завданнями державної підтримки розвитку підприємництва є:

а) залучення суб'єктів підприємництва до розв'язання соціально-економічних проблем;

б) удосконалення структури суб'єктів підприємництва;

в) заохочення розвитку суб'єктів підприємницької діяльності у пріоритетних галузях і на територіях пріоритетного розвитку;

г) усі відповіді вірні.

13. Реалізація завдань державної підтримки розвитку підприємництва досягається через:

- а) формування нормативно-правової бази;
- б) забезпечення інформацією;
- в) стимулювання зовнішньоекономічної діяльності;
- г) усі відповіді вірні.

14. Реалізація завдань державної підтримки розвитку підприємництва досягається через:

- а) удосконалення податкової та фінансово-кредитної політики;
- б) сприяння впровадженню технологій та інновацій;
- в) підготовку/перепідготовку кадрів;
- г) усі відповіді вірні.

15. Формами державної підтримки розвитку підприємництва є:

- а) надання цільових кредитів;
- б) надання земельних ділянок і майна, необхідних для здійснення підприємницької діяльності;
- в) сприяння організації матеріально-технічного забезпечення та інформаційного обслуговування підприємців, підготовці і перепідготовці кадрів;
- г) стимулювання за допомогою економічних важелів (цільових субсидій, податкових пільг тощо) модернізації технології, інноваційної діяльності, освоєння нових видів продукції та послуг.

16. В Україні регулювання розвитку підприємництва належить до сфери відання таких органів державної влади:

- а) Комітет Верховної Ради України з питань промислової політики та підприємництва;
- б) Міністерство економічного розвитку і торгівлі України;
- в) Державна фіскальна служба України;
- г) усі відповіді вірні.

17. В Україні до загальнодержавних податків і зборів належать:

- а) податок на прибуток підприємств;

- б) екологічний податок;
- в) податок на майно;
- г) туристичний збір.

18. До місцевих податків в Україні належать:

- а) податок на доходи фізичних осіб;
- б) акцизний податок;
- в) єдиний податок;
- г) збір за місця для паркування транспортних засобів.

19. Місцевими зборами в Україні визнаються:

- а) туристичний збір;
- б) мито;
- в) податок на додану вартість;
- г) рентна плата.

20. Законодавство впливає на розвиток підприємництва за такими напрямками:

- а) захист прав найманих працівників;
- б) основи організації та діяльності підприємства;
- в) захист прав споживачів;
- г) усі відповіді вірні.

Завдання для практичних занять

Завдання 1. Представити в графічному вигляді організаційну структуру державного управління розвитком підприємництва в Україні, розмістивши в ієрархічному порядку наступні органи державної влади: Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Комітет Верховної Ради України з питань економічної політики, Комітет Верховної Ради України з питань податкової та митної політики, Комітет Верховної Ради України з питань промислової політики та підприємництва, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Державна фіскальна служба України, державні адміністрації в областях і районах. Опишіть повноваження зазначених органів державної влади в сфері управління розвитком підприємництва в Україні.

Завдання 2. Скориставшись даними веб-порталу Верховної Ради України <http://zakon2.rada.gov.ua/laws>, представити у вигляді табл. 4.1 чинну нормативно-правову базу провадження підприємницької діяльності в Україні (не менше 5 нормативно-правових актів за кожним видом).

Таблиця 4.1 – Нормативно-правова база розвитку підприємництва в Україні

Нормативно-правові акти	Положення розвитку підприємництва, які регламентуються нормативно-правовими актами
	<i>Закони Верховної Ради України</i>
...	...
	<i>Укази та Розпорядження Президента України</i>
...	...
	<i>Постанови та Розпорядження Кабінету Міністрів України</i>
...	...
	<i>Накази Міністерства економічного розвитку і торгівлі України</i>
...	...

Завдання 3. Ознайомитися зі Стратегією розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року, затвердженою Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 травня 2017 року № 504-р.

Сформувати концептуальну модель зазначеного нормативно-правового акту, представивши її у вигляді табл. 4.2.

Таблиця 4.2 – Концептуальна модель Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року

<i>Проблеми, що потребують вирішення</i>	<i>Шляхи і способи вирішення проблем</i>	<i>Очікувані результати вирішення проблем</i>
проблема № 1		
...		
проблема № n		

У висновках слід оцінити ймовірні ризики успішної реалізації Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року.

ТЕМА 5

ОСНОВНІ ЗАСОБИ ПІДПРИЄМСТВА

Термінологічний словник

Активи – це ресурси, контрольовані підприємством в результаті минулих подій, використання яких, як очікується, призведе до отримання економічних вигод у майбутньому. Виділяють необоротні активи та оборотні активи.

Активна частина основних засобів виробничого призначення – це частина основних засобів підприємства, що безпосередньо бере участь у виробничому процесі.

Амортизаційний фонд підприємства – це цільовий фонд накопичення фінансових коштів, який утворюється за рахунок амортизаційних відрахувань і призначається для відтворення основних засобів (устаткування, машин, будівель тощо), котрі в процесі виробництва піддаються фізичному та моральному зносу.

Амортизаційні відрахування або амортизаційні списання – це: 1) суми нарахованої та відображеної в бухгалтерському обліку амортизації всіх основних засобів (включаючи житловий фонд), нематеріальних активів та інших необоротних матеріальних активів; 2) фінансове віддзеркалення зносу та старіння основного капіталу (основних фондів).

Амортизація – це систематичний розподіл вартості основних засобів, інших необоротних та нематеріальних активів, що амортизується, протягом строку їх корисного використання (експлуатації).

Будівлі – це земельні поліпшення, що складаються з несучих та огорожувальних або сполучених (несуче-огорожувальних) конструкцій, які утворюють наземні або підземні приміщення, призначені для проживання або перебування людей, розміщення майна, тварин, рослин, збереження інших матеріальних цінностей, провадження економічної діяльності.

Вартість, яка амортизується, – це первісна або переоцінена вартість необоротних активів за вирахуванням їх ліквідаційної вартості.

Введення в дію – це початок господарського, виробничого використання, застосування новозбудованих, створених об'єктів будівництва, основних засобів.

Відновлювальна вартість основних засобів – це сума витрат у вигляді амортизаційних відрахувань, необхідних для відновлення зношених у процесі виробництва основних засобів, обчислена з урахуванням діючих цін.

Гарантована ліквідаційна вартість – це: 1) для орендаря – частина ліквідаційної вартості, яка гарантується до сплати орендарем або пов'язаною з ним стороною; 2) для орендодавця – частина ліквідаційної вартості, яка гарантується до сплати орендарем або незалежною третьою стороною, здатною за своїм фінансовим станом відповідати за гарантією.

Група вибуття – це сукупність активів, які плануються до продажу або відчуження в інший спосіб однією операцією, та зобов'язання, які прямо пов'язані з такими активами, що будуть передані (погашені) в результаті такої операції.

Гудвіл (вартість ділової репутації) – це нематеріальний актив, вартість якого визначається як різниця між ринковою ціною та балансовою вартістю активів підприємства як цілісного майнового комплексу, що виникає в результаті використання кращих управлінських якостей, домінуючої позиції на ринку товарів, послуг, нових технологій тощо. Вартість гудвілу не підлягає амортизації і не враховується під час визначення витрат платника податку, щодо активів якого виник такий гудвіл.

Декувер – це різниця між оцінкою вартості майна і страховою сумою. Найчастіше становить від 10 до 50% суми страхової оцінки.

Економічна доцільність ремонту та реконструкції – це оцінка ефективності вкладення фінансових ресурсів у часткове відтворення основних засобів для відновлення їх доцільності при повній або частковій втраті працездатності окремих елементів внаслідок їх різної довговічності.

Залишкова вартість основних засобів, інших необоротних та нематеріальних активів – це сума залишкової вартості таких засобів та активів, яка визначається як різниця між первісною вартістю і сумою розрахованої амортизації відповідно до положень розділу III Податкового кодексу України.

Зворотний лізинг (оренда) – це господарська операція, що здійснюється фізичною чи юридичною особою і передбачає продаж основних засобів фінансовій організації з одночасним зворотним отриманням таких основних засобів такою фізичною чи юридичною особою в оперативний або фінансовий лізинг.

Земельна ділянка – це частина земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, цільовим (господарським) призначенням та з визначеними щодо неї правами.

Земельне поліпшення – це результати будь-яких заходів, що призводять до зміни якісних характеристик земельної ділянки та її вартості. До земельних поліпшень належать матеріальні об'єкти, розташовані у межах земельної ділянки, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни призначення, а також результати господарської діяльності або проведення певного виду робіт (зміна рельєфу, поліпшення ґрунтів, розміщення посівів, багаторічних насаджень, інженерної інфраструктури тощо).

Знос основних засобів – це сума амортизації об'єкта основних засобів з початку його корисного використання.

Екологічний знос – це втрата вартості основними засобами в результаті того, що засоби праці перестають задовольняти новим підвищеним вимогам до охорони навколишнього середовища та раціонального використання природних ресурсів.

Інвестиційна нерухомість – це власні або орендовані на умовах фінансової оренди земельні ділянки, будівлі, споруди, які розташовуються на землі, утримувані з метою отримання орендних платежів та/або збільшення власного капіталу, а не для виробництва та постачання товарів, надання послуг, адміністративної мети або продажу в процесі звичайної діяльності.

Капітал – це сукупність матеріальних і грошових коштів, а також інтелектуальних здобутків, використовуваних у процесі виробництва та інших сферах діяльності з метою отримання прибутку. У більш вузькому значенні – активи фірми (підприємства) за мінусом її зобов'язань (заборгованості).

Коефіцієнт змінності – це показник використання обладнання на підприємстві, який свідчить про те, скільки змін відпрацювала в середньому кожна одиниця обладнання протягом дня, місяця.

Лізингова (орендна) операція – це господарська операція (крім операцій з фрахтування (чартеру) морських суден та інших транспортних засобів) фізичної чи юридичної особи (орендодавця), що передбачає надання основних засобів у користування іншим фізичним чи юридичним особам (орендарям) за плату та на визначений строк.

Ліквідаційна вартість – це сума коштів або вартість інших активів, яку підприємство очікує отримати від реалізації (ліквідації) необоротних активів після закінчення строку їх корисного використання (експлуатації), за вирахуванням витрат, пов'язаних з продажем (ліквідацією).

Моральний знос – це зниженням початкової вартості діючих основних засобів внаслідок: 1) випуску при тих же витратах нових, більш досконаліх засобів праці (1-а форма); 2) виробництва таких же засобів праці при менших витратах (2-а форма).

Модернізація – це: 1) оновлення, удосконалення, надання будь-чому сучасного вигляду; 2) ремонт, доповнений впровадженням нових, кращих, ефективніших або додаткових елементів обладнання; 3) оновлення, удосконалення, переобладнання застарілих систем, форм, споруд, забудови відповідно до найновіших вимог; 4) переробка конструкторської документації серійно виготовлених будівельних машин з метою одержання більш ефективних її техніко-економічних показників.

Негарантована ліквідаційна вартість – це частина ліквідаційної вартості об'єкта оренди, отримання якої орендодавцем не забезпечується або гарантується лише пов'язаною з ним стороною.

Нематеріальний актив – це немонетарний актив, який не має матеріальної форми та може бути ідентифікований.

Необоротні активи – це матеріальні і нематеріальні ресурси, що належать підприємству та забезпечують його функціонування і термін корисної експлуатації яких, як очікується, становить більше одного року.

Нове будівництво – це: 1) будівництво комплексу об'єктів основного, підсобного та обслуговуючого призначення новостворюваних підприємств, будинків, споруд, а також філій і окремих виробництв, що здійснюється на вільних площах із метою

створення нової виробничої потужності або надання послуг, які після введення в експлуатацію будуть знаходитись на самостійному балансі; 2) будівництво основних або допоміжних будівель та споруд або їх комплексів із заданими техніко-економічними показниками та призначенням, які споруджуються за єдиним проектом в першу та наступні черги, на визначених для цього об'єктах, нових майданчиках або звільнених від існуючих будівель.

Норма амортизації – це встановлений розмір амортизаційних відрахувань за певний період часу по конкретному виду основних засобів, виражений, як правило, у відсотках до балансової вартості.

Оперативний лізинг (оренда) – це господарська операція фізичної або юридичної особи, що передбачає передачу орендарю основного фонду, придбаного або виготовленого орендодавцем, на умовах інших, ніж ті, що передбачаються фінансовим лізингом (орендою).

Операційна нерухомість – це власні або орендовані на умовах фінансової оренди земельні ділянки, будівлі, споруди, які розташовуються на землі, утримувані з метою використання для виробництва, або постачання товарів чи надання послуг, або ж в адміністративних цілях.

Основні засоби – це матеріальні активи, у тому числі запаси корисних копалин наданих у користування ділянок надр (крім вартості землі, незавершених капітальних інвестицій, автомобільних доріг загального користування, бібліотечних і архівних фондів, матеріальних активів, вартість яких не перевищує 6000 гривень, невиробничих основних засобів і нематеріальних активів), що призначаються для використання у господарській діяльності, вартість яких перевищує 6000 гривень і поступово зменшується у зв'язку з фізичним або моральним зносом та очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких з дати введення в експлуатацію становить понад один рік (або операційний цикл, якщо він довший за рік).

Основні засоби виробничого призначення – це частина основних засобів підприємства, яка безпосередньо використовується для підготовки, здійснення і забезпечення процесу виробництва.

Основні засоби невиробничого призначення – це: частина основних засобів підприємства, яка не бере участі у виробничому процесі, а призначена для задоволення соціальних потреб працівників; фонди соціального призначення (житлово-комунальні, побутові та спортивні приміщення, будівлі та обладнання лікувальних установ підприємства і т.п.).

Пасивна частина основних засобів виробничого призначення – це частина основних засобів підприємства, що бере участь у забезпеченні та обслуговуванні виробничого процесу.

Первісна вартість – це: історична (фактична) собівартість необоротних активів у сумі грошових коштів або справедливої вартості інших активів, сплачених (переданих), витрачених для придбання (створення) необоротних активів.

Повний знос – це повне знецінення основних засобів, коли подальша їх експлуатація в будь-яких умовах збиткова або неможлива.

Показники ефективності використання основних засобів: фондодідача, фондомісткість, фондоозброєність праці, рентабельність основних засобів.

Показники інтенсивності використання основних засобів: коефіцієнт екстенсивного використання, коефіцієнт інтенсивного використання, коефіцієнт інтегрального завантаження.

Показники руху основних засобів: коефіцієнт оновлення та коефіцієнт вибуття.

Показники технічного стану (придатності) основних засобів: коефіцієнт зносу та коефіцієнт придатності.

Прискорена амортизація – це метод визначення амортизації основних фондів за нормами, які перевищують офіційно затвержені норми амортизаційних відрахувань.

Реконструкція – це: 1) комплекс будівельних робіт, пов'язаних із зміною техніко-економічних показників або використанням об'єкта за новим призначенням в межах існуючих будівельних габаритів; 2) перебудова існуючих об'єктів виробничого та цивільного призначення, пов'язана з удосконаленням виробництва, підвищенням його техніко-економічного рівня та якості вироблюваної продукції, поліпшенням умов експлуатації та проживання, якості послуг, зміною основних техніко-економічних

показників; 3) докорінне перетворення архітектурної форми окремих будинків і споруд; 4) особлива різновидність будівництва, пов'язана з перебудовою існуючих будинків і споруд з метою повної або часткової зміни їх функціонального призначення, заміни морально і фізично застарілого технологічного та інженерного обладнання, зношених конструкцій та інженерних систем або таких, що не відповідають експлуатаційним вимогам, приведення будинків у відповідність до сучасних санітарно-гігієнічних, технічних та економічних вимог; 5) корінна перебудова будівлі, пов'язана з необхідністю розширення виробництва, модернізацією технологічного процесу, встановленням нового обладнання, поліпшенням умов праці та побуту.

Ремонтно-відновлювальні роботи – це виправлення (полагодження) спрацьованих деталей, усунення пошкоджень, поломок і дефектів в об'єкті з метою приведення його в належний стан зі збереженням технологічних та експлуатаційних якостей.

Реновація – це економічний процес оновлення елементів основних виробничих фондів, що відбуваються внаслідок фізичного (матеріального) спрацьовування та техніко-економічного старіння; здійснюється заміною ліквідованих елементів основних фондів новими, технічно досконалішими; витрати на реновацію відшкодовуються за рахунок амортизаційних відрахувань.

Рентабельність основних засобів – це показник ефективності використання основних засобів підприємства; виражене у відсотках відношення чистого прибутку підприємства до середньорічної вартості основних засобів підприємства.

Розширення – це будівництво додаткових до існуючих приміщень, будівель, споруд, що будуються в межах єдиного комплексу за окремими проектами, яке веде до збільшення будівельних габаритів об'єкта та (або) поліпшення його техніко-економічних показників.

Роялті – це будь-який платіж, отриманий як винагорода за використання або за надання права на використання об'єкта права інтелектуальної власності, а саме на будь-які літературні твори, твори мистецтва або науки, включаючи комп'ютерні програми, інші записи на носіях інформації, відео- або аудіокасети, кінематографічні фільми або плівки для радіо- чи телевізійного

мовлення, передачі (програми) організацій мовлення, інших аудіовізуальних творів, будь-які права, які охороняються патентом, будь-які зареєстровані торговельні марки (знаки на товари і послуги), права інтелектуальної власності на дизайн, секретне креслення, модель, формулу, процес, права інтелектуальної власності на інформацію щодо промислового, комерційного або наукового досвіду (ноу-хау).

Соціальний знос – це втрата вартості основними засобами в результаті того, що нові засоби праці забезпечують більш високий рівень задоволення соціальних вимог.

Споруди – це земельні поліпшення, що не належать до будівель і призначені для виконання спеціальних технічних функцій.

Строк корисного використання (експлуатації) – це очікуваний період часу, протягом якого необоротні активи будуть використовуватися підприємством або з їх використанням буде виготовлено (виконано) очікуваний підприємством обсяг продукції (робіт, послуг).

Суборенда – це угода про передачу орендарем орендованого ним об'єкта в оренду третій особі.

Технічне переозброєння – це комплекс заходів з підвищення техніко-економічного рівня окремих виробництв, цехів і дільниць діючих підприємств на основі впровадження новітньої передової техніки і технології, механізації і автоматизації виробництва, модернізації і заміни застарілого і фізично зношеного обладнання новим продуктивнішим, а також з удосконалення загальнозаводського господарства і допоміжних служб.

Фізичний знос – це поступова втрата основними засобами вартості у зв'язку з механічним зносом вузлів і деталей, втомним зносом металу та зносом, що відбувається під впливом сил природи.

Фінансовий лізинг (оренда) – це господарська операція, що здійснюється фізичною або юридичною особою і передбачає передачу орендарю майна, яке є основним засобом і придбане або виготовлене орендодавцем, а також усіх ризиків та винагород, пов'язаних з правом користування та володіння об'єктом лізингу. Лізинг (оренда) вважається фінансовим, якщо лізинговий (орендний) договір містить одну з таких умов: об'єкт лізингу

передається на строк, протягом якого амортизується не менш як 75 відсотків його первісної вартості, а орендар зобов'язаний на підставі лізингового договору та протягом строку його дії придбати об'єкт лізингу з наступним переходом права власності від орендодавця до орендаря за ціною, визначеною у такому лізинговому договорі; балансова (залишкова) вартість об'єкта лізингу на момент закінчення дії лізингового договору, передбаченого таким договором, становить не більш як 25 відсотків первісної вартості ціни такого об'єкта лізингу, що діє на початок строку дії лізингового договору; сума лізингових (орендних) платежів з початку строку оренди дорівнює первісній вартості об'єкта лізингу або перевищує її; майно, що передається у фінансовий лізинг, виготовлене за замовленням лізингоотримувача (орендаря) та після закінчення дії лізингового договору не може бути використаним іншими особами, крім лізингоотримувача (орендаря), виходячи з його технологічних та якісних характеристик.

Фондовіддача – це показник ефективності використання основних фондів, який визначається відношенням обсягу виготовленої продукції до середньорічної вартості основних фондів підприємства.

Фондомісткість – це показник, обернений до показника фондівіддачі; показує, яка величина середньорічної вартості основних фондів підприємства припадає на одну гривню виготовленої продукції.

Фондоозброєність праці – це показник, що характеризує рівень технічної оснащеності праці, величину основних виробничих фондів, які використовує один працівник; визначається відношенням середньорічної вартості основних фондів до середньорічної чисельності працівників.

Теоретичні питання

1. Що таке «основні засоби підприємства»?
2. Охарактеризуйте склад і мінімальні строки корисного використання основних засобів підприємства (згідно чинного Податкового кодексу України).

3. Що таке «основні засоби виробничого призначення»?
4. Що таке «основні засоби невиробничого призначення»?
5. Перерахуйте та охарактеризуйте види вартості основних засобів підприємства, за якими здійснюється їх облік і оцінка.
6. У чому полягає сутність зносу основних засобів підприємства?
7. Назвіть та охарактеризуйте види зносу основних засобів підприємства.
8. Що таке «амортизація основних засобів підприємства»?
9. Перерахуйте та охарактеризуйте методи нарахування амортизації основних засобів підприємства.
10. Які встановлені чинним Податковим кодексом України обмеження щодо застосування методів нарахування амортизації різних груп основних засобів підприємства?
11. Що таке «амортизаційний фонд підприємства»?
12. Перерахуйте та охарактеризуйте показники технічного стану (придатності) основних засобів підприємства.
13. Перерахуйте та охарактеризуйте показники руху основних засобів підприємства.
14. Перерахуйте та охарактеризуйте показники інтенсивності використання основних засобів підприємства.
15. Перерахуйте та охарактеризуйте показники ефективності використання основних засобів підприємства.
16. Яким чином у сучасних умовах можливо підвищити ефективність використання основних засобів підприємства?
17. Що таке «лізинг»?
18. Дайте характеристику видам лізингу.
19. Дайте характеристику формам лізингу.
20. Опишіть порядок розрахунку лізингових платежів.
21. Що таке «нематеріальні активи підприємства»?
22. Що таке «об'єкти промислової власності»?
23. Що таке «об'єкти інтелектуальної власності»?
24. Що таке «гудвіл»?
25. Назвіть і охарактеризуйте методи оцінювання нематеріальних активів підприємства.
26. Яким чином здійснюється амортизація нематеріальних активів підприємства?

27. Яким чином здійснюється правовий захист нематеріальних активів підприємства?

28. Що таке «патент»?

29. Що таке «роялті»?

30. Яким чином оцінюється ефективність використання нематеріальних активів підприємства?

Тестові завдання

1. Основні засоби підприємства – це ...

а) засоби праці, частина виробничих засобів підприємства;

б) матеріальні активи, що багаторазово беруть участь у виробничому процесі, не змінюючи своєї матеріальної форми та поступово переносячи свою вартість на вартість кінцевого продукту у вигляді амортизаційних відрахувань;

в) транспортні засоби, будівлі та споруди, силові та виробниче обладнання, інструменти, виробничий і господарський інвентар, строк служби яких перевищує 1 рік;

г) усі відповіді вірні.

2. До основних засобів виробничого призначення не належать:

а) будівлі та споруди ЖКГ;

б) адміністративні будівлі;

в) транспортні засоби;

г) споруди та передавальні пристрої.

3. До основних засобів невиробничого призначення не належать:

а) будівлі та споруди ЖКГ;

б) адміністративні будівлі;

в) транспортні засоби;

г) будівлі та споруди культурно-побутового призначення.

4. Чинним Податковим кодексом України передбачено таку кількість груп основних засобів – ...

а) 4;

- б) 8;
- в) 12;
- г) 16.

5. Витрати на виробництво, транспортування, монтаж та інші роботи, пов'язані з введенням основного засобу в експлуатацію, відображаються в його ...

- а) відновлювальній вартості;
- б) залишковій вартості;
- в) початковій балансовій вартості;
- г) середньорічній вартості.

6. Для усунення впливу ціннісного чинника застосовують оцінку основних засобів підприємства за їх ...

- а) відновлювальною вартістю;
- б) залишковою вартістю;
- в) початковою балансовою вартістю;
- г) середньорічною вартістю.

7. Усереднена вартість основних засобів підприємства протягом року з урахуванням їх введення та виведення – це ...

- а) відновлювальна вартість;
- б) залишкова вартість;
- в) початкова балансова вартість;
- г) середньорічна вартість.

8. Вартість основних засобів підприємства, яка підлягає поступовому перенесенню на вартість кінцевого продукту, – це ...

- а) відновлювальна вартість;
- б) залишкова вартість;
- в) початкова балансова вартість;
- г) амортизаційна вартість.

9. Вартість можливої ліквідації основного засобу по закінченню строку його корисного використання – це ...

- а) відновлювальна вартість;
- б) залишкова вартість;

- в) початкова балансова вартість;
- г) немає правильної відповіді.

10. Різниця початкової балансової вартості та накопиченої амортизації основних засобів підприємства становить їх ...

- а) відновлювальну вартість;
- б) залишкову вартість;
- в) початкову балансову вартість;
- г) середньорічну вартість.

11. Показниками технічного стану основних засобів підприємства є:

- а) фондвіддача, фондомісткість, фондоозброєність праці;
- б) коефіцієнти вибуття та оновлення;
- в) коефіцієнти зносу та придатності;
- г) коефіцієнти екстенсивного та інтенсивного використання, коефіцієнт інтегрального завантаження.

12. Показниками руху основних засобів підприємства є:

- а) фондвіддача, фондомісткість, фондоозброєність праці;
- б) коефіцієнти вибуття та оновлення;
- в) коефіцієнти зносу та придатності;
- г) коефіцієнти екстенсивного та інтенсивного використання, коефіцієнт інтегрального завантаження.

13. Показниками інтенсивності використання основних засобів підприємства є:

- а) фондвіддача, фондомісткість, фондоозброєність праці;
- б) коефіцієнти вибуття та оновлення;
- в) коефіцієнти зносу та придатності;
- г) коефіцієнти екстенсивного та інтенсивного використання, коефіцієнт інтегрального завантаження.

14. Показниками ефективності використання основних засобів підприємства є:

- а) фондвіддача, фондомісткість, фондоозброєність праці;
- б) коефіцієнти вибуття та оновлення;

в) коефіцієнти зносу та придатності;
г) коефіцієнти екстенсивного та інтенсивного використання, коефіцієнт інтегрального завантаження.

15. Метод нарахування амортизації основних засобів підприємства, згідно якого річна сума амортизаційних відрахувань визначається як відношення вартості, що амортизується, та строку корисного використання основних засобів, – це ...

- а) прямолінійний;
- б) прискореного зменшення залишкової вартості;
- в) кумулятивний;
- г) зменшення залишкової вартості.

16. Метод нарахування амортизації основних засобів підприємства, згідно якого місячна сума амортизації визначається як добуток вартості, що амортизується, та виробничої ставки амортизації, – це ...

- а) прямолінійний;
- б) прискореного зменшення залишкової вартості;
- в) кумулятивний;
- г) виробничий.

17. Метод нарахування амортизації основних засобів підприємства, згідно якого річна сума амортизації визначається як добуток залишкової вартості об'єкта на початок звітної року та річної норми амортизації, – це ...

- а) прямолінійний;
- б) зменшення залишкової вартості;
- в) кумулятивний;
- г) виробничий.

18. Передбачає подвоєння річної норми амортизаційних відрахувань такий метод нарахування амортизації основних засобів підприємства – ...

- а) прямолінійний;
- б) прискореного зменшення залишкової вартості;
- в) кумулятивний;

г) зменшення залишкової вартості.

19. Метод нарахування амортизації основних засобів підприємства, згідно якого річна сума амортизації визначається як добуток амортизаційної вартості основних засобів і кумулятивного коефіцієнта, – це ...

- а) прямолінійний;
- б) зменшення залишкової вартості;
- в) прискореного зменшення залишкової вартості;
- г) кумулятивний.

20. В Україні не підлягають амортизації такі групи основних засобів підприємства:

- а) № 1, 10, 11, 13;
- б) № 2, 9, 12, 16;
- в) № 3, 5, 7, 15;
- г) № 4, 6, 8, 14.

Завдання для практичних занять

Завдання 1. На початок року вартість основних засобів підприємства становила $2545+X$ тис. грн.

За звітний період (рік) основні засоби підприємства зазнали таких змін:

– було введено основних засобів на суму: 1 січня – $320-X$ тис. грн., 15 березня – $250-Y$ тис. грн., 15 липня – $380+X$ тис. грн., 1 грудня – $280+Y$ тис. грн.;

– було виведено основних засобів на суму: 1 лютого – $145+Y$ тис. грн., 15 квітня – $172-Y$ тис. грн., 1 серпня – $280-X$ тис. грн., 15 листопада – $85+X$ тис. грн.

При цьому сума річного доходу підприємства склала $3725-X+Y$ тис. грн. Чисельність працюючих – $125-X$ чоловік.

Визначити:

- середньорічну вартість основних засобів,
- коефіцієнти вибуття та оновлення основних засобів,
- фондвіддачу, фондомісткість і фондоозброєність праці.

Методичні вказівки до виконання завдання:

1. Середньорічна вартість основних засобів визначається таким чином:

$$V_{\text{ср}} = V_{\text{пб}} + \frac{V_{\text{вв}} \cdot n}{12} - \frac{V_{\text{вив}} \cdot m}{12}, \quad (5.1)$$

де $V_{\text{пб}}$ – початкова балансова вартість основних засобів, тис. грн.;

$V_{\text{вв}}$ – вартість основних засобів, введених в експлуатацію за звітній період, тис. грн.;

$V_{\text{вив}}$ – вартість основних засобів, виведених з експлуатації за звітній період, тис. грн.;

n, m – кількість місяців фактичного використання та невикористання основних засобів відповідно, місяці (кількість місяців до кінця року).

2. Коефіцієнт вибуття основних засобів розраховується так:

$$K_{\text{виб}} = \frac{V_{\text{вив}}}{V_{\text{пб}}}. \quad (5.2)$$

3. Коефіцієнт оновлення основних засобів визначається так:

$$K_{\text{он}} = \frac{V_{\text{вв}}}{V_{\text{кр}}}, \quad (5.3)$$

де $V_{\text{кр}}$ – вартість основних засобів на кінець року, тис. грн.

4. Фондовіддача визначається за формулою

$$\Phi_{\text{в}} = \frac{Д}{V_{\text{ср}}}, \quad (5.4)$$

де $Д$ – дохід підприємства, тис. грн.

5. Фондомісткість розраховується наступним чином:

$$\Phi_{\text{м}} = \frac{V_{\text{ср}}}{D}. \quad (5.5)$$

6. Фондоозброєність праці визначається за формулою

$$\Phi_{\text{о}} = \frac{V_{\text{ср}}}{Ч}, \quad (5.6)$$

де Ч – чисельність персоналу підприємства, чол.

Завдання 2. Підприємством придбано обладнання вартістю 100+X+Y тис. грн. Термін корисного використання обладнання – 5 років. Ліквідаційна вартість обладнання прийнята в розмірі 3+X%.

Розрахувати суму річних амортизаційних відрахувань на реновацію обладнання трьома методами нарахування амортизації (прямолінійним, кумулятивним і прискореного зменшення залишкової вартості), вибрати з них найбільш ефективний за критерієм повернення більшої суми амортизації за першу половину терміну використання обладнання (3 роки). Визначити коефіцієнти зносу і придатності обладнання на кінець 4-го року в разі використання кожного з обраних методів нарахування амортизації.

Методичні вказівки до виконання завдання:

1. При використанні прямолінійного методу щорічна сума амортизаційних відрахувань розраховується наступним чином:

$$A = \frac{V_{\text{пб}} - V_{\text{л}}}{T_{\text{сл}}}, \quad (5.7)$$

де $V_{\text{л}}$ – ліквідаційна вартість основних фондів, тис. грн.;

$T_{\text{сл}}$ – термін корисного використання обладнання, роки.

2. При використанні кумулятивного методу щорічна сума амортизаційних відрахувань розраховується так:

$$A = (V_{\text{пб}} - V_{\text{л}}) \cdot K_{\text{кум}}, \quad (5.8)$$

де $K_{\text{кум}}$ – кумулятивний коефіцієнт. Визначається як відношення кількості років, що залишилися до закінчення терміну корисного використання обладнання, та суми років корисного використання обладнання.

3. При використанні методу прискореного зменшення залишкової вартості щорічна сума амортизаційних відрахувань визначається так:

$$A = V_{\text{зал}} \cdot \frac{N_a}{100}, \quad (5.9)$$

де $V_{\text{зал}}$ – залишкова вартість обладнання, тис. грн.;

N_a – норма амортизації обладнання, %:

$$N_a = \frac{V_{\text{пб}} - V_{\text{л}}}{V_{\text{пб}} \cdot T_{\text{сл}}} \cdot 2 \cdot 100\%. \quad (5.10)$$

4. Коефіцієнт зносу визначається таким чином:

$$K_{\text{зн}} = \frac{A}{V_{\text{пб}}}. \quad (5.11)$$

5. Коефіцієнт придатності розраховується так:

$$K_{\text{пр}} = \frac{V_{\text{зал}}}{V_{\text{пб}}}. \quad (5.12)$$

За результатами розрахунків слід обрати найбільш ефективний метод нарахування амортизації за критерієм повернення більшої суми амортизаційних відрахувань за першу половину терміну використання обладнання (3 роки).

Завдання 3. Скориставшись даними табл. 5.1, здійснити горизонтальний і вертикальний аналіз зносу та придатності основних засобів підприємств України за видами економічної діяльності. Зробити відповідні висновки.

Таблиця 5.1 – Основні засоби підприємств України (за видами економічної діяльності)

Вид економічної діяльності	1-й рік				2-й рік										
	початкова вартість, млн. грн.	залишкова вартість, млн. грн.	знос, %	придатність, %	початкова вартість, млн. грн.	Δ	Δ, %	залишкова вартість, млн. грн.	%	Δ	Δ, %	знос, %	Δ	придатність, %	Δ
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	171392	104936			210169			128516							
Промисловість	1937821	769518			3842517			889183							
Будівництво	64352	29335			62090			29157							
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	125507	78697			135378			74805							
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	9752902	204925			1418312			684928							
Тимчасове розміщення й організація харчування	27276	17478			27985			18014							
Інформація та телекомунікації	69440	29551			76546			32230							
Фінансова та страхова діяльність	49718	30578			51238			29785							
Операції з нерухомим майном	533328	340339			666855			415457							
Професійна, наукова та технічна діяльність	29626	12214			31347			13376							
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	333493	152732			407506			183148							
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	389	211			581			290							
Освіта	3117	1713			3117			1697							
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	11124	6230			12912			7239							
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	23038	15946			23581			15977							
Надання інших видів послуг	1822	1143			2110			1169							
ВСЬОГО	13134345	1795546			6972244			2524971							

ТЕМА 6

ОБОРОТНІ ЗАСОБИ ПІДПРИЄМСТВА

Термінологічний словник

Баланс оборотних коштів – це таблиця грошових надходжень і витрат фірми протягом певного періоду, що показує їх відповідність.

Вивільнення ресурсів – це зниження витрат, зменшення витрат економічних ресурсів, внаслідок чого частина їх вивільняється та може бути використана на інші потреби.

Виробничі норми – це витрати матеріальних, сировинних або паливно-енергетичних ресурсів на одиницю (обсяг) продукції або роботи.

Витрати майбутніх періодів – це витрати, що здійснені в звітному періоді, але відносяться на собівартість продукції наступних звітних періодів (витрати на освоєння нової техніки, дослідні та раціоналізаторські роботи тощо).

Вторинні ресурси – це одноразово використані матеріальні ресурси або їх частина, що знову залучаються у виробництво, або відходи одного виробництва, що знаходять застосування в іншому виробництві.

Готова продукція – це продукція, яка пройшла випробування і приймання, повністю укомплектована відповідно до договорів з замовниками та повністю відповідає технічним умовам і вимогам.

Гроші – це активи, суспільні засоби платежу, які слугують засобом обігу, одиницею рахунку і засобом накопичення.

Дебіторська заборгованість – це сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату.

Давальницька сировина – це сировина, матеріали, напівфабрикати, комплектуючі вироби, енергоносії, що є власністю одного суб'єкта господарювання (замовника) і передаються іншому суб'єкту господарювання (виробнику) для виробництва готової продукції, з подальшим переданням або поверненням такої продукції або її частини їх власникові або за його дорученням іншій особі.

Довгострокова дебіторська заборгованість – це сума дебіторської заборгованості, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу.

Залучені кошти – це засоби, які не належать підприємству, але тимчасово (до їх повернення) беруть участь у господарському обороті в якості джерела формування оборотних коштів.

Запаси – це активи, які: утримуються для подальшого продажу за умов звичайної господарської діяльності; перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва; утримуються для споживання під час виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг, а також управління підприємством.

Зворотні відходи виробництва – це відходи, які використовуються на самому підприємстві або реалізовані на сторону.

Коефіцієнт оборотності оборотних коштів – це відношення реалізованої продукції за певний проміжок часу до суми середнього залишку оборотних засобів за цей період.

LIFO – це: 1) метод бухгалтерського обліку товарно-матеріальних цінностей за цінами останньої партії, що надійшла або виготовлена; 2) метод розрахунку процентів з достроковим вилученням частини внеску з банку, що забезпечує вкладнику виграш в процентних сумах, оскільки за цим методом знімаються суми, які надійшли на рахунок останніми.

Максимальний запас – це максимальний розмір запасу матеріальних цінностей, який може знаходитися на складі підприємства.

Надлишок оборотних коштів – це перевищення обсягу оборотних коштів і товарних запасів підприємства по відношенню до їх необхідного рівня, зумовленого виробничими потребами або нормативами.

Незавершене виробництво – це продукція (роботи), які не пройшли всіх стадій, передбачених технологічним процесом, а також вироби, що неукомплектовані або не пройшли випробування і приймання.

Норма витрат матеріалів – це граничнодопустима кількість

сировини, матеріалів, палива, енергії, яка може бути використана для виробництва одиниці продукції визначеної якості.

Норматив оборотних коштів – це мінімальна сума оборотних коштів, необхідних підприємству для створення або підтримки перехідних товарно-матеріальних запасів, які забезпечують безперебійну роботу підприємства.

Нормування – це визначення розміру оборотних фондів, необхідного для утворення мінімальних і в той же час достатніх запасів матеріальних цінностей для нормальної діяльності підприємства.

Оборотні активи – це грошові кошти та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

Оборотність оборотних коштів – це рух оборотних коштів, у якому грошові кошти авансуються на утворення виробничих запасів, незавершене виробництво, створення запасів готової продукції, для розрахунків з партнерами і заново повертаються на підприємство в початковій грошовій формі.

Операційний цикл – це проміжок часу між придбанням запасів для здійснення діяльності та отриманням коштів (еквівалентів грошових коштів) від реалізації виробленої з них продукції або товарів і послуг.

Організація складського господарства – це розрахунок запасів матеріалів, конструкцій і деталей, визначення площ складів, їх розмірів і протяжності вантажно-розвантажувальних фронтів; вибір раціональних типів складів, способів складування і збереження основних будівельних конструкцій; розробка системи приймання, видачі (відпускання) і обліку матеріальних цінностей.

Перехідні залишки – це невикористані в даному році кошти чи ресурси, що переходять на наступний рік.

Підготовчий запас – це запас матеріальних цінностей, який створюється на підприємстві з метою забезпечення безперебійності виробництва в тих випадках, коли певний вид сировини або матеріалів потребує витримки (наприклад, сушіння пиломатеріалів, старіння великого лиття, ферментація тютюну і т.п.).

Поточна дебіторська заборгованість – це сума дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

Поточний запас – це запас матеріальних цінностей, призначений для забезпечення безперервності виробництва в період між двома поставками матеріалів.

Страховий запас – це запас матеріальних цінностей, призначений для забезпечення безперервності виробництва у разі зриву терміну поставки матеріалів або у разі виникнення непередбачуваного підвищеного попиту на продукцію підприємства.

Транспортний запас – це запас матеріальних цінностей, який створюється на підприємстві з метою забезпечення безперервності виробництва на період з дня оплати рахунку постачальника до прибуття вантажу на склад.

FIFO – це: 1) метод бухгалтерського обліку товарів за ціною першої партії; 2) метод розрахунку відсотків з дострокової частково вилученої плати з банків (суми, внесеної першою на вклад).

Фонди обігу – це частина оборотних коштів підприємства, що обслуговують процес обігу (реалізації) продукції і вкладених у готову продукцію на складах підприємства, відвантаженої, але ще не оплаченої покупцем продукцію, грошові кошти на розрахунковому рахунку підприємства, грошові кошти в розрахунках, готівка в касі.

Теоретичні питання

1. Що таке «оборотні засоби підприємства»?
2. Що таке «оборотні фонди підприємства»?
3. Що таке «фонди обігу підприємства»?
4. Що таке «виробничі запаси підприємства»?
5. Назвіть основні види виробничих запасів підприємства.
6. У чому полягає призначення поточного запасу?
7. У чому полягає призначення страхового запасу?
8. У чому полягає призначення транспортного запасу?
9. У чому полягає призначення підготовчого запасу?
10. Що таке «середній запас»?
11. Що таке «складський запас»?

12. Що таке «максимальний запас»?
13. Що таке «незавершене виробництво»?
14. У чому полягає різниця між незавершеним виробництвом і готовою продукцією?
15. Що таке «витрати майбутніх періодів»?
16. Охарактеризуйте стадії кругообігу оборотних засобів підприємства.
17. Що таке «нормування оборотних фондів підприємства»?
18. У чому полягає різниця між «нормами» і «нормативами»?
19. Охарактеризуйте процес нормування виробничих запасів підприємства.
20. Охарактеризуйте процес нормування незавершеного виробництва на підприємстві.
21. Охарактеризуйте процес нормування витрат майбутніх періодів на підприємстві.
22. Що таке «матеріально-технічне забезпечення виробництва»?
23. Дайте характеристику службі матеріально-технічного забезпечення виробництва на підприємстві.
24. Перерахуйте та охарактеризуйте показники ефективності використання оборотних засобів підприємства.
25. Яким чином у сучасних умовах можливо підвищити ефективність використання оборотних засобів підприємства?

Тестові завдання

1. Оборотні засоби підприємства – це ...
 - а) предмети праці, частина виробничих засобів підприємства;
 - б) матеріальні активи, що одноразово беруть участь у виробничому процесі, повністю змінюючи свою матеріальну форму та переносячи свою вартість на вартість кінцевого продукту відразу та в повній мірі;
 - в) виробничі запаси, незавершене виробництво, витрати майбутніх періодів, кошти в розрахункових документах, кошти на розрахунковому рахунку підприємства, кошти в касі підприємства;
 - г) усі відповіді вірні.

2. Нормуванню підлягають такі елементи оборотних засобів підприємства:

- а) дебіторська заборгованість;
- б) виробничі запаси;
- в) незавершене виробництво;
- г) кошти в касі підприємства.

3. Нормуванню підлягають такі елементи оборотних засобів підприємства:

- а) виробничі бланки;
- б) кошти в розрахункових документах;
- в) канцелярське приладдя;
- г) дебіторська заборгованість.

4. Вкладення грошових коштів у виробничі запаси відбувається на ...

- а) інвестиційній стадії кругообігу оборотних засобів;
- б) виробничій стадії кругообігу оборотних засобів;
- в) реалізаційній стадії кругообігу оборотних засобів;
- г) немає вірної відповіді.

5. Споживання виробничих запасів у процесі виробництва та їх трансформація у готову продукцію має місце на ...

- а) інвестиційній стадії кругообігу оборотних засобів;
- б) виробничій стадії кругообігу оборотних засобів;
- в) реалізаційній стадії кругообігу оборотних засобів;
- г) немає вірної відповіді.

6. Продаж товарів підприємства та отримання доходу від збутової діяльності відбувається на ...

- а) інвестиційній стадії кругообігу оборотних засобів;
- б) виробничій стадії кругообігу оборотних засобів;
- в) реалізаційній стадії кругообігу оборотних засобів;
- г) немає вірної відповіді.

7. Виробничі запаси включають:

- а) сировину;

- б) матеріали;
- в) напівфабрикати;
- г) тару.

8. Виробничі запаси включають:

- а) паливо;
- б) допоміжні матеріали;
- в) запасні частини;
- г) малоцінні та швидкозношувані предмети.

9. Власні оборотні засоби – це ...

а) засоби, закріплені засновниками підприємства при його створенні для забезпечення мінімально необхідних для нормального виробництва запасів сировини, матеріалів, палива, інструментів, напівфабрикатів, незавершеного виробництва, готової продукції і витрат майбутніх періодів;

б) нормальна заборгованість по заробітній платі, заборгованість постачальникам, відрахування на соціальні потреби, амортизаційні відрахування;

в) кредиторська заборгованість усіх видів;

г) кошти цільового фінансування.

10. Стійкі пасиви підприємства – це ...

а) засоби, закріплені засновниками підприємства при його створенні для забезпечення мінімально необхідних для нормального виробництва запасів сировини, матеріалів, палива, інструментів, напівфабрикатів, незавершеного виробництва, готової продукції і витрат майбутніх періодів;

б) нормальна заборгованість по заробітній платі, заборгованість постачальникам, відрахування на соціальні потреби, амортизаційні відрахування;

в) кредиторська заборгованість усіх видів;

г) кошти цільового фінансування.

11. Норма запасу включає час перебування матеріалів у ...

а) поточному, страховому, складському та середньому запасах;

- б) поточному, підготовчому, складському та середньому запасах;
- в) поточному та максимальному запасах;
- г) поточному, страховому, транспортному та підготовчому запасах.

12. Для забезпечення безперебійності виробництва в період між двома поставками матеріалів призначений ...

- а) транспортний запас;
- б) поточний запас;
- в) складський запас;
- г) середній запас.

13. Для забезпечення безперебійності виробництва в період зриву поставки матеріалів призначений ...

- а) страховий запас;
- б) транспортний запас;
- в) поточний запас;
- г) максимальний запас.

14. Для забезпечення безперебійності виробництва у разі виникнення на ринку непередбаченого підвищеного попиту на продукцію підприємства призначений ...

- а) поточний запас;
- б) страховий запас;
- в) підготовчий запас;
- г) немає правильної відповіді.

15. Для забезпечення безперебійності виробництва в період між зарахуванням коштів на розрахунковий рахунок постачальника та прибуттям вантажу на склад призначений ...

- а) максимальний запас;
- б) підготовчий запас;
- в) страховий запас;
- г) транспортний запас.

16. Для забезпечення безперервності виробництва в період витримки матеріалів перед їх введенням у виробничий процес призначений ...

- а) поточний запас;
- б) середній запас;
- в) підготовчий запас;
- г) страховий запас.

17. Максимальний запас матеріалів на підприємстві є ...

- а) сумою поточного та страхового запасів;
- б) еквівалентом розміру півтора поточних запасів;
- в) сумою поточного та підготовчого запасів;
- г) сумою поточного та транспортного запасів.

18. Предмети праці, які перебувають у процесі виробництва на різних стадіях оброблення безпосередньо на робочих місцях у цехах, на дільницях або ж у процесі транспортування від одного робочого місця до іншого, – це ...

- а) готова продукція;
- б) напівфабрикати власного виготовлення;
- в) витрати майбутніх періодів;
- г) незавершене виробництво.

19. Предмети праці, які повністю були оброблені в одному виробничому підрозділі (цеху), але подальше оброблення повинні пройти в інших підрозділах (цехах), – це ...

- а) готова продукція;
- б) напівфабрикати власного виготовлення;
- в) витрати майбутніх періодів;
- г) незавершене виробництво.

20. Грошові витрати, що були здійснені в даному періоді, але на собівартість продукції будуть віднесені частинами в наступних періодах, – це ...

- а) готова продукція;
- б) напівфабрикати власного виготовлення;
- в) витрати майбутніх періодів;

г) незавершене виробництво.

21. Продукція, яка пройшла всі стадії, передбачені виробничим циклом, укомплектована, відповідає вимогам стандартів і технічних умов, має документ, що засвідчує її якість, та призначена для збуту за межі підприємства, – це ...

- а) готова продукція;
- б) напівфабрикати власного виготовлення;
- в) витрати майбутніх періодів;
- г) незавершене виробництво.

22. Показник, який характеризує кількість оборотів, здійснюваних оборотними засобами підприємства за певний період (як правило, за рік), – це ...

- а) період обороту;
- б) коефіцієнт оборотності;
- в) рентабельність оборотних засобів;
- г) немає правильної відповіді.

23. Підвищення ефективності використання оборотних засобів підприємства досягається у разі ...

- а) збільшення коефіцієнта оборотності;
- б) збільшення періоду обороту;
- в) збільшення рентабельності оборотних засобів;
- г) усі відповіді вірні.

24. Зниження ефективності використання оборотних засобів підприємства має місце у випадку ...

- а) збільшення коефіцієнта оборотності;
- б) збільшення періоду обороту;
- в) збільшення рентабельності оборотних засобів;
- г) немає правильної відповіді.

25. Вивільнення (економія) оборотних коштів підприємства досягається у разі ...

- а) збільшення коефіцієнта оборотності та періоду обороту;
- б) зменшення коефіцієнта оборотності та періоду обороту;

- в) зменшення коефіцієнта оборотності та збільшення періоду обороту;
г) немає правильної відповіді.

Завдання для практичних занять

Завдання 1. Визначити поточний, страховий, транспортний і підготовчий запаси заліза на підприємстві, а також норматив власних оборотних засобів підприємства у виробничому запасі даного матеріалу за умови, що: сумарна річна потреба в залізі складає $800-X+Y$ тис. кг; період між двома поставками – $20-X$ днів; період зриву поставки – $3+Y$ днів; період з дня оплати рахунку постачальника до прибуття вантажу на склад – $2+X$ днів; період підготовки матеріалу до введення в виробничий процес – $1+Y$ день; середня ринкова ціна 1 кг заліза – $6+X$ грн.

Методичні вказівки до виконання завдання:

1. Поточний запас матеріалу розраховується так:

$$Z_{\text{п}} = \text{ДП}_{\text{м}} \cdot T_{\text{пост}}, \quad (6.1)$$

де $\text{ДП}_{\text{м}}$ – денна потреба в матеріалі, тис. кг;

$T_{\text{пост}}$ – період між двома поставками матеріалу, дні.

2. Денна потреба в матеріалі визначається таким чином:

$$\text{ДП}_{\text{м}} = \frac{\text{РП}_{\text{м}}}{365}, \quad (6.2)$$

де $\text{РП}_{\text{м}}$ – річна потреба в матеріалі, тис. кг.

3. Страховий запас матеріалу розраховується так:

$$Z_{\text{стр}} = \text{ДП}_{\text{м}} \cdot T_{\text{зр.пост}}, \quad (6.3)$$

де $T_{\text{зр.пост}}$ – період зриву поставки матеріалу, дні.

4. Транспортний запас матеріалу обчислюється так:

$$З_{\text{тр}} = \text{ДП}_m \cdot T_{\text{тр}}, \quad (6.4)$$

де $T_{\text{тр}}$ – період із моменту оплати рахунку постачальника до прибуття вантажу (матеріалу) на склад підприємства, дні.

5. Підготовчий запас матеріалу розраховується за формулою

$$З_{\text{підг}} = \text{ДП}_m \cdot T_{\text{підг}}, \quad (6.5)$$

де $T_{\text{підг}}$ – період підготовки матеріалу до введення у виробничий процес, дні.

6. Норматив власних оборотних засобів підприємства у виробничих запасах визначається наступним чином:

$$Н_{\text{ВЗ}} = (З_{\text{п}} + З_{\text{стр}} + З_{\text{тр}} + З_{\text{підг}}) \cdot Ц_{1 \text{ кг}}, \quad (6.6)$$

де $Ц_{1 \text{ кг}}$ – ціна 1 кг матеріалу, грн.

Завдання 2. Визначити норматив власних оборотних засобів підприємства у незавершеному виробництві за таких умов: повна собівартість одиниці продукції – $30+X$ грн., одноразові витрати на виготовлення одиниці продукції – $5+X$ грн., річний обсяг випуску продукції – $1XY000$ шт., тривалість виробничого циклу – $3+Y$ днів.

Методичні вказівки до виконання завдання:

1. Норматив власних оборотних засобів підприємства у незавершеному виробництві розраховується за формулою

$$Н_{\text{НЗВ}} = \frac{С_{\text{повна.од}} \cdot Q \cdot T_{\text{ц}} \cdot K_{\text{нв}}}{D_{\text{к}}}, \quad (6.7)$$

де $С_{\text{повна.од}}$ – повна собівартість одиниці продукції, грн.;

Q – річний обсяг випуску продукції, шт.;

$T_{\text{ц}}$ – тривалість виробничого циклу, дні;

$K_{\text{нв}}$ – коефіцієнт наростання витрат;

$D_{\text{к}}$ – кількість календарних днів у році, дні.

2. Коефіцієнт наростання витрат обчислюється так:

$$K_{\text{нв}} = \frac{C_o + 0,5 \cdot C_{\text{п}}}{C_{\text{повна.од}}}, \quad (6.8)$$

де C_o – одноразові витрати на виготовлення одиниці продукції, грн.;
 $C_{\text{п}}$ – поточні витрати на виготовлення одиниці продукції, грн.:

$$C_{\text{п}} = C_{\text{повна.од}} - C_o. \quad (6.9)$$

Завдання 3. Оцінити зміну показників ефективності використання оборотних засобів підприємства при таких умовах:

– дохід підприємства в II кварталі склав $150+X-Y$ тис. грн., а в III кварталі відбулося його збільшення на $7+Y\%$;

– середньорічний залишок нормованих оборотних засобів у III кварталі склав $45+X-Y$ тис. грн., а в II кварталі він був менше на $2+X\%$.

Методичні вказівки до виконання завдання:

1. Коефіцієнт оборотності оборотних засобів знаходиться так:

$$K_{\text{об}} = \frac{Д}{З_{\text{об.ср}}}, \quad (6.10)$$

де $З_{\text{об.ср}}$ – середньорічний залишок нормованих оборотних засобів, грн.

16. Тривалість одного обороту оборотних засобів розраховується так:

$$T_{\text{об}} = \frac{Д_{\text{к}}}{K_{\text{об}}}, \quad (6.11)$$

де $Д_{\text{к}}$ – кількість календарних днів у році, дні.

За результатами розрахунків слід зробити висновок про зміну (зростання чи зменшення) ефективності використання оборотних засобів підприємства.

ТЕМА 7

ПЕРСОНАЛ ПІДПРИЄМСТВА І ПРОДУКТИВНІСТЬ ПРАЦІ

Термінологічний словник

Атестація працівників – це процедура оцінки професійного рівня працівників кваліфікаційним вимогам і посадовим обов'язкам, проведення оцінки їх професійного рівня.

Баланс робочого часу – це фактично відпрацьований час середньообліковим працівником підприємства за зміну, добу, місяць, рік.

Бригада – це група працівників, частина виробничого колективу цеху, відділу, лабораторії підприємства.

Бюро – це підрозділ підприємства, що виконує, як правило, обслуговуючі та забезпечуючі функції.

Вакансія – це вільна посада (робоче місце), на яку може бути працевлаштована особа.

Вахтовий метод – це спосіб забезпечення робіт трудовими ресурсами, що полягає в періодичній зміні один одного працівниками (вахтового персоналу) через їх доставку з місць, значно віддалених від місця роботи.

Виробіток – це кількість продукції, що вироблена працівником за одиницю часу.

Випробувальний термін – це зазначений у трудовому контракті період, протягом якого наймана особа проходить випробування на предмет виявлення її придатності та відповідності роботі, що їй доручається.

Віковий ценз – це вікове обмеження на заняття певної посади, вид діяльності.

Вторинна зайнятість – це зайнятість, що виникає додатково до основної роботи, тобто робота за сумісництвом.

Гнучкий графік використання робочого часу – це спосіб використання робочого часу, при якому фіксується тільки тривалість роботи, тоді як години роботи можуть видозмінюватися залежно від ситуації на роботі, бажання і можливостей самого працівника.

Дисципліна виробнича – це вимога до керівників про своєчасну видачу виробничих завдань, своєчасне забезпечення працівників кресленнями, технологічними картами, матеріалами, конструкціями, машинами, інструментом, а також виконання завдань робітниками і дотримання тими й іншими правил охорони праці і техніки безпеки.

Дисципліна праці – це дотримання кожним працівником вимог і обов'язків (правила виконання робіт, використання матеріалів і експлуатації машин, техніка безпеки тощо), що впливають з його місця у виробничому процесі.

Економічно активне населення – це частина населення, що зайнята суспільно корисною діяльністю, яка приносить дохід.

Інструктаж працівників – це вид навчання працівників гігієні праці, безпечним прийомам виконання робіт і надання першої допомоги потерпілим від нещасних випадків.

Кадри – це основний штатний склад працівників підприємств, що підбирається на основі кадрової політики залежно від виду діяльності організації.

Кадрова політика – це система заходів, спрямованих на забезпечення кожного робочого місця і посади персоналом відповідної професії, спеціальності і кваліфікації.

Кадрова служба – це самостійний структурний підрозділ підприємства, безпосередньо підпорядкований керівникові, що складається з робітничих та інженерних кадрів, відділу технічного навчання і підготовки кадрів, заступника директора з питань кадрів.

Кар'єра – це: 1) успішне просування працівника в якійсь галузі діяльності; 2) рід занять, професія.

Кваліфікація – це сукупність трудових навичок і знань, яка характеризує готовність працівника виконувати виробничі функції обумовленої складності.

Коллективний договір – це угода, що укладається на основі чинного законодавства та містить перелік прийнятих сторонами зобов'язань з метою регулювання виробничих, трудових і соціально-економічних відносин і узгодження інтересів працівників та роботодавців.

Компетентність – це доведена здатність застосовувати знання та вміння.

Компетенція – це сукупність повноважень, якими володіють або повинні володіти певні органи та особи відповідно до законів, нормативних документів, статутів, положень.

Конкурентоспроможність працівника – це сукупність якостей особи, що характеризують її здатність працювати, рівень володіння знаннями, уміннями та навичками.

Локаут – це масове звільнення працівників чи закриття підприємств, що застосовується власниками підприємств у відповідь на страйки або непомірно високі вимоги працівників.

Людино-день – це одиниця виміру робочого часу, що характеризує роботу однієї людини протягом одного робочого дня незалежно від встановленої тривалості робочого дня.

Людський капітал – це капітал, втілений в людях у формі їх освіти, кваліфікації, знань і досвіду.

Молодий працівник – це громадянин України віком до 35 років, випускник професійно-технічного або вищого навчального закладу, який у шестимісячний строк після закінчення навчання працевлаштувався самостійно або за направленням навчального закладу чи територіального органу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, та продовжує працювати протягом трьох років за кваліфікацією, яку він набув під час навчання, в тому числі незалежно від місця першого працевлаштування.

Монотонна праця – це одноманітна праця; робота, що складається з простих, але багаторазово повторюваних операцій.

Наймана праця – це праця працівника, який працює за договором найму на підприємстві, яке йому не належить.

Напруженість праці – це характеристика трудового процесу, що відображає переважаюче навантаження на центральну нервову систему.

Наряд-допуск – це завдання на виконання робіт, оформлене на бланку встановленої форми, яке визначає зміст, місце роботи, небезпечні і шкідливі виробничі фактори, властиві даній роботі, умови безпечного проведення, часу її початку і закінчення, склад виконавців і працівників, відповідальних за безпечне виконання робіт.

Небезпечний виробничий фактор – це виробничий фактор,

вплив якого за певних умовах може призвести до травм або іншого раптового погіршення здоров'я працівника.

Неповна зайнятість – це зайнятість працівника на умовах робочого часу, що менший від норми часу, передбаченої законодавством, і може встановлюватися за договором між працівником і роботодавцем з оплатою праці пропорційно відпрацьованому часу або залежно від виробітку.

Непрацездатність – це втрата загальної або професійної працездатності внаслідок захворювання, нещасного випадку або природженої фізичної вади.

Неформальна зайнятість – це: зайнятість, що визначається кількістю неформальних робочих місць на підприємствах формального чи неформального секторів або в домогосподарствах впродовж звітного періоду; діяльність населення у неформальному секторі економіки.

Неформальне професійне навчання працівників – це набуття працівниками професійних знань, умінь і навичок, не регламентоване місцем набуття, строком та формою навчання.

Нещасний випадок на виробництві – це раптовий вплив на працівника небезпечного виробничого фактора чи середовища, внаслідок яких заподіяна шкода здоров'ю або наступила смерть.

Нове робоче місце – це робоче місце, яке створене у зв'язку із створенням нового суб'єкта господарювання (крім того, що створений шляхом припинення) або збільшення штатної чисельності працівників за умови відсутності скорочення (зменшення) середньомісячної чисельності за попередні 12 місяців, а також створене шляхом модернізації або зміни технології виробництва, що потребують нових знань, навичок та вмінь працівника.

Норма виробітку – це кількість продукції в натуральному виразі або інших показників роботи, яку повинен виробити (виконати) працівник за певний відрізок часу при певних організаційно-технічних умовах.

Норма обслуговування – це встановлена кількість одиниць обладнання (робочих місць, квадратних метрів площі), яка обслуговується одним робітником або бригадою протягом зміни.

Норма чисельності – це необхідна для виконання певної

роботи чисельність персоналу.

Норми праці – це норми виробітку, часу, обслуговування, чисельності, що встановлюються для працівників відповідно до досягнутого рівня техніки, технології, організації виробництва і праці.

Охорона праці – це: 1) система правових, соціально-економічних, організаційних, технічних, гігієнічних, санітарно-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження здоров'я і працездатності людини в процесі праці; 2) система законодавчих актів, соціально-економічних, організаційних, технічних, гігієнічних, лікувально-профілактичних заходів і засобів, що забезпечують безпеку, збереження здоров'я і працездатності людини в процесі праці.

Первинна організація профспілки – це добровільне об'єднання членів профспілки, які, як правило, працюють на одному підприємстві, в установі, організації незалежно від форми власності і виду господарювання або у фізичної особи, яка використовує найману працю, або забезпечують себе роботою самостійно, або навчаються в одному навчальному закладі.

Первинний інструктаж на робочому місці – це інструктаж, який проводять з усіма прийнятими робочими, учнями, студентами, що прибули на практику, а також працівниками, переведеними на нову роботу.

Персонал – це сукупність постійних працівників, які отримали необхідну професійну підготовку та (або) мають практичний досвід і навички роботи.

Повна зайнятість – це зайнятість працівника за нормою робочого часу, передбаченою згідно із законодавством, колективним або трудовим договором.

Повторний інструктаж – це закріплення знань безпечних методів і прийомів праці за програмою первинного інструктажу на робочому місці.

Позаплановий інструктаж – це інструктаж, необхідний в наступних випадках: при зміні технологічного процесу, заміні або модернізації машин і обладнання, механізмів, матеріалів, які впливають на безпеку праці; при порушенні працюючим правил і інструкцій з техніки безпеки, технологічної і виробничої

дисципліни, які призвели до травми, аварії, вибуху, пожежі або отруєнню; при перервах в роботі.

Посада – це формально, адміністративно закріплене місце працівника в трудовому колективі, яке передбачає виконання логічно посадових обов'язків, посадові виконання і характер взаємовідносин.

Послуга з надання персоналу – це господарська або цивільно-правова угода, відповідно до якої особа, що надає послугу (резидент або нерезидент), направляє у розпорядження іншої особи (резидента або нерезидента) одну або декількох фізичних осіб для виконання визначених цією угодою функцій. Угода про надання персоналу може передбачати укладання зазначеними фізичними особами трудової угоди або трудового контракту із особою, у розпорядження якої вони направлені.

Працевлаштування – це комплекс правових, економічних та організаційних заходів, спрямованих на забезпечення реалізації права особи на працю.

Працівник – це фізична особа, яка безпосередньо власною працею виконує трудову функцію згідно з укладеним з роботодавцем трудовим договором (контрактом) відповідно до закону.

Продуктивна зайнятість – це зайнятість, що дає змогу забезпечити ефективне суспільне виробництво та задовольнити потреби працівника на рівні не менше встановлених законодавством гарантій.

Продуктивність праці – це показник, що характеризує її ефективність і показує здатність працівників випускати певну кількість продукції за одиницю часу.

Професійна спілка (профспілка) – це добровільна неприбуткова громадська організація, що об'єднує громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної (трудової) діяльності (навчання).

Професійне захворювання – це: 1) патологічний стан людини, зумовлений роботою і пов'язаний з надмірним напруженням організму або несприятливою дією шкідливих факторів; 2) патологічний стан людини, обумовлений роботою і пов'язаний з надмірним напруженням організму або несприятливою дією

шкідливих виробничих факторів; 3) захворювання, викликане дією шкідливих виробничих факторів, зафіксоване й підтверджене в установленому порядку.

Професійне навчання – це набуття та удосконалення професійних знань, умінь та навичок особи відповідно до її здібностей, що забезпечує відповідний рівень професійної кваліфікації для професійної діяльності та конкурентоспроможності на ринку праці.

Професійний відбір – це сукупність заходів, метою яких є відбір осіб для виконання певного виду трудової діяльності за їх професійними знаннями, анатоמו-фізіологічними і психологічними особливостями, а також за станом здоров'я та віком.

Професіоналізм – це високий рівень знань, умінь і навичок у якій-небудь галузі діяльності, що стала для людини її постійною професією.

Професія – це вид трудової діяльності працівника, що вимагає спеціальних знань та практичних навичок роботи.

Ринок праці – це система правових, соціально-трудова, економічних та організаційних відносин, що виникають між особами, які шукають роботу, працівниками, професійними спілками, роботодавцями та їх організаціями, органами державної влади у сфері задоволення потреби працівників у зайнятості, а роботодавців – у найманні працівників відповідно до законодавства.

Роботодавець – це юридична особа (її філія, відділення, інший відокремлений підрозділ чи її представництво) або самозайнята особа, яка використовує найману працю фізичних осіб на підставі укладених трудових договорів (контрактів) та несе обов'язки із сплати їм заробітної плати, а також нарахування, утримання та сплати податку на доходи фізичних осіб до бюджету, нарахувань на фонд оплати праці, інші обов'язки, передбачені законами.

Робоче місце – це місце (приміщення), на якому працівник постійно чи тимчасово перебуває в процесі трудової діяльності і яке визначене, зокрема на підставі трудового договору (контракту).

Саботаж – це наявний зрив роботи шляхом прямої відмови від неї або свідомо недбалого її виконання.

Середньооблікова чисельність працівників – це чисельність працівників у юридичних осіб, визначена за методикою,

затвердженою центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері статистики, з урахуванням усіх найманих працівників і осіб, що працюють за цивільно-правовими договорами та за сумісництвом більш як один календарний місяць, а також найманих працівників представництв, філій, відділень та інших відокремлених підрозділів в еквіваленті повної зайнятості, крім найманих працівників, які перебувають у відпустці у зв'язку з вагітністю та пологами та у відпустці по догляду за дитиною до досягнення нею передбаченого законодавством віку.

Службовець – це працівник, який виконує на підприємстві функції підготовки і оформлення документації, господарське обслуговування, облік і контроль.

Спеціаліст – це працівник, який займається на підприємстві інженерно-технічними, економічними та іншими роботами.

Техніка безпеки – це система організаційних заходів і технічних засобів, яка унеможливорює вплив на працюючих небезпечних виробничих факторів.

Трудовий договір – це угода між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядкові, а власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін.

Трудовий потенціал – це сукупність характеристик людини, які формуються в результаті матеріальних і духовних вкладень (здоров'я, інтелект, творчі здібності, освіта, професіоналізм, моральність, активність, організованість тощо).

Трудові ресурси – це частина населення країни, яка здатна до трудової діяльності.

Трудомісткість – це показник, обернений до показника виробітку; характеризується величиною витрат праці (часу) на виготовлення одиниці продукції.

Тяжкість праці – це характеристика трудової діяльності людини, яка визначає ступінь залучення до роботи м'язів і відображає фізіологічні затрати внаслідок переважаючого фізичного перевантаження.

Увідний інструктаж – це інструктаж робочих, спеціалістів, службовців, призначений для ознайомлення тих, хто оформляється на підприємство, з загальними поняттями і основними положеннями техніки безпеки, правилами поведінки на території, в цехах і дільницях підприємства і зонах руху транспортних засобів.

Умови праці – це сукупність факторів виробничого середовища і трудового процесу, які впливають на здоров'я і працездатність людини в процесі її професійної діяльності.

Управління персоналом – це частина кадрової політики підприємства, основними функціями якої є планування потреби в певних категоріях персоналу, його набір та відбір, забезпечення процесу навчання персоналу, визначення розмірів заробітної плати і пільг та ін.

Формальне професійне навчання працівників – це набуття працівниками професійних знань, умінь і навичок у навчальному закладі або безпосередньо у роботодавця відповідно до вимог державних стандартів освіти, за результатами якого видається документ про освіту встановленого зразка.

Цільовий інструктаж – це інструктаж, обов'язковий при виконанні разових робіт, не пов'язаних з прямим напрямом діяльності робітника; ліквідації наслідків аварій, катастроф і стихійного лиха; виконання робіт, на які потрібен наряд-допуск, і в деяких інших випадках.

Шкідливий виробничий фактор – це виробничий фактор, вплив якого може призвести до погіршення стану здоров'я, зниження працездатності працівника.

Штат – це постійний склад працівників підприємства, установи чи організації.

Штатний розпис – це організаційно-розпорядчий документ, що відображає структуру компанії, чисельність відділів, співробітників, а також розмір їхньої заробітної плати.

Штейкбрехер – це робітник, який не бере участі в страйку, або той, кого завербували для заміни страйкуючого працівника.

Теоретичні питання

1. Що таке «персонал підприємства»?
2. Чим соціально-економічна категорія «персонал підприємства» відрізняється від категорій «кадри», «трудові ресурси», «трудовий потенціал», «кадровий потенціал», «людський фактор», «людський капітал»?
3. Назвіть ознаки персоналу підприємства.
4. Яким чином класифікується персонал підприємства за характером виконуваних функцій?
5. Яким чином класифікується персонал підприємства за рівнем кваліфікації?
6. Дайте характеристику типовій системі управління персоналом підприємства.
7. Назвіть і охарактеризуйте функції управління персоналом підприємства.
8. Назвіть і охарактеризуйте завдання управління персоналом підприємства.
9. Охарактеризуйте методи управління персоналом підприємства.
10. У чому полягає сутність кількісної характеристики персоналу підприємства?
11. У чому полягає сутність якісної характеристики персоналу підприємства?
12. У чому полягає сутність структурної характеристики персоналу підприємства?
13. Перерахуйте та охарактеризуйте показники руху кадрів на підприємстві.
14. У чому полягає небезпека підвищеної плинності кадрів на підприємствах?
15. Охарактеризуйте процес визначення необхідної чисельності різних категорій працівників підприємства.
16. Що таке «кадрова політика»?
17. Що таке «штатний розклад»?
18. Що таке «посада»?
19. Що таке «вакансія»?
20. Охарактеризуйте порядок набору кадрів на підприємство.

21. Дайте характеристику джерелам набору кадрів на підприємство.
22. Дайте характеристику методам набору кадрів на підприємство.
23. Дайте характеристику умовам і критеріям ефективної ротації кадрів на підприємстві.
24. Яким чином здійснюється оцінка відповідності працівника займаній посаді?
25. Що таке «продуктивність праці»?
26. Якими показниками традиційно характеризується продуктивність праці персоналу підприємства?
27. Перерахуйте та охарактеризуйте види трудомісткості виготовлення продукції, надання послуг, виконання робіт.
28. Перерахуйте та охарактеризуйте методи планування продуктивності праці персоналу підприємства.
29. Перерахуйте та охарактеризуйте фактори зростання продуктивності праці персоналу підприємства.
30. Перерахуйте та охарактеризуйте резерви зростання продуктивності праці персоналу підприємства.
31. У чому полягає різниця між поняттями «мотивація праці» та «стимулювання праці»?
32. Дайте характеристику змістовним концепціям мотивації праці персоналу.
33. Дайте характеристику процесуальним концепціям мотивації праці персоналу.
34. Дайте порівняльну характеристику видам стимулювання праці персоналу підприємства.
35. Охарактеризуйте умови та критерії ефективності системи стимулювання праці персоналу підприємства.

Тестові завдання

1. Персонал підприємства – це ...
 - а) сукупність постійних працівників, що отримали необхідну професійну підготовку та/або мають досвід практичної діяльності;

б) частина населення країни, що за своїм фізичним розвитком, розумовими здібностями і знаннями здатна працювати в народному господарстві;

в) сукупність характеристик людини, які формуються в результаті матеріальних і духовних вкладень (здоров'я, інтелект, творчі здібності, освіта, професіоналізм, моральність, активність, організованість тощо);

г) сформований або розвинений у результаті інвестицій і накопичений людьми (людиною) певний запас здоров'я, знань, навичок, здібностей, мотивацій, який цілеспрямовано використовується в тій чи іншій сфері суспільного виробництва.

2. Ознаками персоналу підприємства є:

а) наявність трудових взаємин з роботодавцем, що оформляються трудовим договором (контрактом);

б) володіння визначеними якісними характеристиками;

в) цільова спрямованість діяльності;

г) усі відповіді вірні.

3. Управління персоналом підприємства включає:

а) залучення працівників;

б) ротацію працівників;

в) мотивацію працівників;

г) навчання працівників.

4. Управління персоналом підприємства передбачає виконання ряду функцій, серед яких:

а) регулювання соціально-трудова відносин;

б) організація і нормування праці персоналу;

в) оцінка і розвиток персоналу;

г) усі відповіді вірні.

5. Працівники, які організовують виробництво і здійснюють управління діяльністю підприємства та його структурних підрозділів, а також їх заступники, – це ...

а) керівники;

б) спеціалісти;

- в) службовці;
- г) робітники.

6. Працівники, зайняті спеціальними інженерно-технічними, економічними та іншими роботами, які здійснюють економічну, організаційну підготовку виробництва, облік та аналіз його результатів, – це ...

- а) керівники;
- б) спеціалісти;
- в) службовці;
- г) робітники.

7. Працівники, які здійснюють підготовку та оформлення документації, канцелярські, деякі адміністративно-господарські роботи, – це ...

- а) керівники;
- б) спеціалісти;
- в) службовці;
- г) робітники.

8. Працівники, які безпосередньо зайняті виробництвом продукції, наданням послуг, виконанням робіт, – це ...

- а) керівники;
- б) спеціалісти;
- в) службовці;
- г) робітники.

9. До керівників належать:

- а) працівники служб постачання та збуту;
- б) начальники підрозділів;
- в) працівники, зайняті обліком робочого часу;
- г) робітники, зайняті ремонтними роботами.

10. До спеціалістів належать:

- а) секретарі-друкарки;
- б) касири;
- в) інженери;

г) прибиральниці.

11. До службовців належать:

- а) начальники цехів;
- б) працівники юридичного відділу;
- в) економісти, зайняті нормуванням праці персоналу;
- г) діловоди.

12. До робітників належать:

- а) економісти, зайняті виробничим плануванням;
- б) працівники фінансового відділу;
- в) працівники пожежної служби;
- г) немає правильної відповіді.

13. Якісна характеристика персоналу підприємства передбачає його розподілення за ...

- а) професіями;
- б) спеціальностями;
- в) кваліфікацією;
- г) усі відповіді вірні.

14. Вид трудової діяльності, для здійснення якої необхідний певний комплекс спеціальних теоретичних знань і практичних навичок, – це ...

- а) професія;
- б) спеціальність;
- в) кваліфікація;
- г) немає вірної відповіді.

15. Різновид трудової діяльності в межах професії; що характеризує вужче коло виконуваних функцій і передбачає використання спеціалізованих засобів праці, – це ...

- а) професія;
- б) спеціальність;
- в) кваліфікація;
- г) немає вірної відповіді.

16. Рівень знань та практичних навичок, необхідний для виконання роботи певної складності, – це ...

- а) професія;
- б) спеціальність;
- в) кваліфікація;
- г) немає вірної відповіді.

17. Професії цієї групи передбачають знання, необхідні для вибору способів використання матеріалів, інструментів, визначення стадій виробничого процесу, характеристик та призначення кінцевої продукції ...

- а) професіонали;
- б) технічні службовці;
- в) кваліфіковані робітники з інструментом.;
- г) найпростіші професії.

18. Професії цієї групи потребують знань у сфері підготовки, збереження, відновлення інформації та проведення обчислень (виконання секретарських обов'язків, записи та опрацювання цифрових даних, обслуговування клієнтів) ...

- а) професіонали;
- б) технічні службовці;
- в) кваліфіковані робітники з інструментом.;
- г) найпростіші професії.

19. Професії цієї групи потребують знання для виконання простих робіт з використанням ручних інструментів, а в окремих випадках – із значними фізичними зусиллями (збереження та охорона майна, прибирання приміщень, території тощо) ...

- а) професіонали;
- б) технічні службовці;
- в) кваліфіковані робітники з інструментом.;
- г) найпростіші професії.

20. Залежно від освіти і практичного досвіду спеціалісти поділяють на такі групи:

- а) спеціалісти найвищої кваліфікації;

- б) спеціалісти вищої кваліфікації;
- в) спеціалісти середньої кваліфікації;
- г) спеціалісти-практики.

21. За рівнем кваліфікації виділяють такі групи робітників:

- а) висококваліфіковані робітники;
- б) кваліфіковані робітники;
- в) малокваліфіковані робітники;
- г) некваліфіковані робітники.

22. Кількісна характеристика персоналу підприємства передбачає розрахунок таких показників:

- а) облікова чисельність працівників;
- б) явочна чисельність працівників;
- в) середньооблікова чисельність працівників;
- г) усі відповіді вірні.

23. Кількісна характеристика персоналу підприємства передбачає розрахунок таких показників:

- а) коефіцієнт обороту кадрів по прийому;
- б) коефіцієнт обороту кадрів по звільненню;
- в) коефіцієнт плинності кадрів;
- г) усі відповіді вірні.

24. Структурна характеристика персоналу підприємства передбачає розрахунок таких показників:

- а) коефіцієнт насиченості виробництва робітниками допоміжних і обслуговуючих цехів;
- б) коефіцієнт стабільності кадрів;
- в) коефіцієнт змінюваності кадрів;
- г) коефіцієнт допоміжної робочої сили.

25. Планову чисельність основних робітників визначають ...

- а) за трудомісткістю виробничої програми;
- б) за нормами виробітку;
- в) за нормами обслуговування;
- г) усі відповіді вірні.

26. Активними методами набору кадрів на підприємство є:

- а) вербування персоналу;
- б) ярмарок вакансій;
- в) презентації;
- г) усі відповіді вірні.

27. Пасивними методами набору кадрів на підприємство є:

- а) розміщення оголошень у ЗМІ;
- б) ярмарок вакансій;
- в) презентації;
- г) усі відповіді вірні.

28. У трудовому договорі (контракті) мають бути окреслені такі умови:

- а) режим праці та відпочинку;
- б) місце, рід занять і термін трудової діяльності;
- в) підстави для розірвання контракту;
- г) усі відповіді вірні.

29. У трудовому договорі (контракті) мають бути окреслені такі умови:

- а) технічна забезпеченість праці;
- б) надання соціальних пільг;
- в) відповідальність за невиконання обов'язків за контрактом;
- г) усі відповіді вірні.

30. Продуктивність праці персоналу підприємства – це ...

а) показник, що характеризує ефективність праці та показує здатність працівників випускати певну кількість продукції за одиницю часу;

б) кількість продукції (робіт, послуг), вироблена одним працівником за одиницю робочого часу;

в) кількість робочого часу, витраченого на виробництво одиниці продукції (робіт, послуг);

г) усі відповіді вірні.

31. Виробіток – це ...

а) показник, що характеризує ефективність праці та показує здатність працівників випускати певну кількість продукції за одиницю часу;

б) кількість продукції (робіт, послуг), вироблена одним працівником за одиницю робочого часу;

в) кількість робочого часу, витраченого на виробництво одиниці продукції (робіт, послуг);

г) усі відповіді вірні.

32. На практиці використовуються такі методи виміру виробітку:

а) натуральний або умовно-натуральний;

б) вартісний;

в) трудовий;

г) усі відповіді вірні.

33. Трудомісткість – це ...

а) показник, що характеризує ефективність праці та показує здатність працівників випускати певну кількість продукції за одиницю часу;

б) кількість продукції (робіт, послуг), вироблена одним працівником за одиницю робочого часу;

в) кількість робочого часу, витраченого на виробництво одиниці продукції (робіт, послуг);

г) усі відповіді вірні.

34. Виділяють такі види трудомісткості продукції, послуг, робіт ...

а) виробнича трудомісткість;

б) технологічна трудомісткість;

в) трудомісткість обслуговування;

г) трудомісткість управління.

35. Підвищення продуктивності праці персоналу підприємства має місце у випадку ...

- а) збільшення виробітку та зменшення трудомісткості;
- б) зменшення виробітку та збільшення трудомісткості;
- в) одночасного збільшення виробітку та трудомісткості;
- г) немає правильної відповіді.

36. Фактори зростання продуктивності праці персоналу підприємства прийнято об'єднувати у такі групи:

- а) матеріально-технічні;
- б) організаційні;
- в) соціально-економічні;
- г) усі відповіді вірні.

37. До матеріально-технічних факторів зростання продуктивності праці персоналу підприємства належать:

- а) зниження матеріаломісткості продукції;
- б) механізація та автоматизація виробництва;
- в) модернізація обладнання;
- г) стимулювання праці персоналу.

38. До організаційних факторів зростання продуктивності праці персоналу підприємства належать:

- а) спрощення ієрархічної структури управління підприємством;
- б) підвищення кваліфікації персоналу підприємства;
- в) удосконалення методів організації виробництва;
- г) удосконалення методів організації праці.

39. До соціально-економічних факторів зростання продуктивності праці персоналу підприємства належать:

- а) підвищення кваліфікації персоналу підприємства;
- б) стимулювання праці персоналу;
- в) спрощення ієрархічної структури управління підприємством;
- г) усі відповіді вірні.

40. Традиційно виділяють такі резерви зростання продуктивності праці персоналу підприємства:

- а) народногосподарські;
- б) галузеві;
- в) міжгалузеві;
- г) внутрішньовиробничі.

Завдання для практичних занять

Завдання 1. Визначити необхідну чисельність основних і допоміжних працівників, а також прибиральниць, якщо: кількість вихідних днів у році – $108+X$ днів; кількість святкових днів в році, які не співпадають з вихідними днями – $9+Y$ днів; режим роботи – однозмінний; тривалість зміни – 8 годин; коефіцієнт, що враховує час відпусток і невиходу працівників на роботу в зв'язку з поважними причинами – $0,07+0,0X$; коефіцієнт виконання норм виробітку основними працівниками – $1,05+0,0Y$; річна виробнича програма – $200000+X+Y$ шт.; сумарна трудомісткість виробництва одиниці продукції – $1,5+0,0X$ нормо-годин; норми обслуговування для допоміжних працівників: для електриків – $20+Y$ робочих місць, для ремонтників – $30-X$ робочих місць; загальна площа виробничих приміщень – $800+X-Y$ м²; норма обслуговування для прибиральниць – $200-X+Y$ м².

Методичні вказівки до виконання завдання:

1. Номінальний фонд робочого часу працівників визначається за наступною формулою:

$$\Phi_{\text{НОМ}} = (D_{\text{К}} - D_{\text{ВИХ}} - D_{\text{СВ}}) \cdot T_{\text{ЗМ}} \cdot n, \quad (7.1)$$

де $D_{\text{К}}$ – кількість календарних днів у році (приймається 365 днів);

$D_{\text{ВИХ}}$ – кількість вихідних днів у році, дні;

$D_{\text{СВ}}$ – кількість святкових днів у році, що не співпадають із вихідними днями, дні;

$T_{\text{ЗМ}}$ – тривалість робочої зміни, години;

n – кількість робочих змін за добу, зміни.

2. Дійсний фонд робочого часу працівників розраховується таким чином:

$$\Phi_{\text{д}} = \Phi_{\text{ном}} \cdot (1 - \alpha), \quad (7.2)$$

де α – коефіцієнт, що враховує час відпусток і невиходу працівників на роботу в зв'язку з поважними причинами.

3. Чисельність основних працівників обчислюється за такою формулою:

$$\mathcal{C}_{\text{осн.п}} = \frac{T}{\Phi_{\text{д}} \cdot K_{\text{вн}}}, \quad (7.3)$$

де T – трудомісткість виробничої програми, нормо-години. Визначається як добуток обсягу річної виробничої програми та сумарної трудомісткості виробництва одиниці продукції;

$K_{\text{вн}}$ – коефіцієнт виконання норм виробітку основними працівниками.

4. Чисельність допоміжних працівників визначається таким чином:

$$\mathcal{C}_{\text{доп.п}} = \frac{\mathcal{C}_{\text{осн.п}}}{N_{\text{доп}}}, \quad (7.4)$$

де $N_{\text{доп}}$ – норма обслуговування для допоміжних працівників, робочих місць.

5. Чисельність прибиральниць розраховується так:

$$\mathcal{C}_{\text{приб}} = \frac{S_{\text{прим}}}{N_{\text{приб}}}, \quad (7.5)$$

де $S_{\text{прим}}$ – загальна площа виробничих приміщень, м²;

$N_{\text{приб}}$ – норма обслуговування для прибиральниць, м².

Завдання 2. Визначити коефіцієнти обороту кадрів по прийому та звільненню за умови, що:

– середньооблікова чисельність працівників підприємства становить $500-Y$ чол.;

– чисельність працівників, прийнятих на роботу – $20-X$ чол.;

– чисельність працівників, звільнених з роботи, – $18+Y$ чол.

Методичні вказівки до виконання завдання:

1. Коефіцієнт обороту кадрів по прийому розраховується так:

$$K_{\text{об.пр}} = \frac{Ч_{\text{пр}}}{Ч_{\text{сп}}}, \quad (7.6)$$

де $Ч_{\text{пр}}$ – чисельність працівників, прийнятих на роботу, чол.;

$Ч_{\text{сп}}$ – середньооблікова чисельність працівників, чол.

2. Коефіцієнт обороту кадрів по звільненню визначається так:

$$K_{\text{об.зв}} = \frac{Ч_{\text{зв}}}{Ч_{\text{сп}}}, \quad (7.7)$$

де $Ч_{\text{зв}}$ – чисельність працівників, звільнених з роботи, чол.

Завдання 3. Визначити зміну річного виробітку на підприємстві в звітному періоді в порівнянні з плановими показниками, якщо:

– фактичний обсяг виробництва в звітному періоді склав: продукції А – $1000+X$ шт., продукції Б – $1500-Y$ шт., продукції В – $2000-X$ шт., продукції Г – $3000+Y$ шт.;

– планова трудомісткість виробництва одиниці продукції: А – $140+X$ нормо-годин, Б – $155+Y$ нормо-годин, В – $130-X$ нормо-годин, Г – $180-Y$ нормо-годин;

– фактична трудомісткість виробництва одиниці продукції: А – $150+X$ нормо-годин, Б – $148+Y$ нормо-годин, В – $135-X$ нормо-годин, Г – $175-Y$ нормо-годин.

Методичні вказівки до виконання завдання:

1. Зміна річного виробітку визначається таким чином:

$$\Delta B = \frac{\Delta T \cdot 100}{100 - \Delta T}, \quad (7.8)$$

де ΔT – зміна трудомісткості виробництва продукції, %.

Завдання 4. Обґрунтувати підвищення продуктивності праці персоналу підприємства, необхідне для компенсації збільшення тривалості відпусток окремих категорій працівників, за наступних умов: відсоток працівників, яким збільшено тривалість відпустки у звітному періоді, – $30-X\%$, тривалість відпустки працівників у базовому періоді – $30-Y$ днів, тривалість відпустки працівників у звітному періоді – $30+X-Y$ днів, фонд робочого часу працівників у базовому періоді – $220+X$ днів.

Методичні вказівки до виконання завдання:

1. Необхідне підвищення продуктивності праці персоналу підприємства визначається наступним чином:

$$\Delta ПП = \frac{(t_{зв} - t_б) \cdot \alpha_{зб.відп}}{ФРЧ_б}, \quad (7.9)$$

де $t_{зв}$ – тривалість відпустки у звітному періоді, дні;

$t_б$ – тривалість відпустки у базовому періоді, дні;

$\alpha_{зб.відп}$ – відсоток працівників, яким збільшено тривалість відпустки у звітному періоді, %;

$ФРЧ_б$ – фонд робочого часу працівників у базовому періоді, дні.

Завдання 5. Skorиставшись даними табл. 7.1, обчислити коефіцієнти обороту кадрів по прийому та звільненню за видами економічної діяльності в Україні. За результатами розрахунків здійснити ранжирування видів економічної діяльності за критерієм плинності кадрів (за коефіцієнтом обороту кадрів по прийому – від максимального до мінімального; за коефіцієнтом обороту кадрів по звільненню – від мінімального до максимального).

Таблиця 7.1 – Персонал підприємств України (за видами економічної діяльності)

Вид економічної діяльності	1-й рік					2-й рік						
	<i>Ч_{ср.}</i> <i>тис.</i> <i>чол.</i>	<i>Ч_{пр.}</i> <i>тис.</i> <i>чол.</i>	<i>Ч_{зв.}</i> <i>тис.</i> <i>чол.</i>	<i>К_{об.пр.}</i>	<i>К_{об.зв.}</i>	<i>Ч_{ср.}</i> <i>тис.</i> <i>чол.</i>	<i>Ч_{пр.}</i> <i>тис.</i> <i>чол.</i>	<i>Ч_{зв.}</i> <i>тис.</i> <i>чол.</i>	<i>К_{об.пр.}</i>	<i>К_{об.зв.}</i>	<i>ΔК_{об.пр.}</i>	<i>ΔК_{об.зв.}</i>
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	439,9	226	235			430,7	219	229				
Промисловість	2 053,0	427	572			1 990,7	463	547				
Будівництво	171,9	58	89			165,6	64	75				
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	706,6	329	382			747,5	384	397				
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	657,9	142	188			680,3	156	164				
Тимчасове розміщення й організація харчування	72,3	35	43			75,7	41	45				
Інформація та телекомунікації	132,5	37	54			122,3	28	40				
Фінансова та страхова діяльність	203,6	59	108			196,2	64	78				
Операції з нерухомим майном	89,9	28	36			82,5	23	31				
Професійна, наукова та технічна діяльність	240,5	42	68			234,4	44	55				
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	180,4	91	127			182,8	91	105				
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	505,7	104	129			490,9	101	109				
Освіта	1 516,2	202	223			1 478,6	211	230				
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1 040,8	117	140			1 022,5	127	152				
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	164,5	29	30			157,8	34	34				
Надання інших видів послуг	29,3	8	12			29,6	7	9				
ВСЬОГО	8205	1934	2436			8088,1	2057	2300				

ТЕМА 8

ОПЛАТА ПРАЦІ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Термінологічний словник

Акордна оплата праці – це відрядна оплата разової завершеної роботи, одноразова виплата організацією, фірмою заробітної плати працівникам за весь обсяг повністю виконаних робіт із заздалегідь встановленою ставкою оплати.

Бригадний підряд – це система організації праці, грошових розрахунків, оплати праці, при якій бригаді встановлюється фронт робіт, їх зміст та строки, а зароблені бригадою гроші надходять в її розпорядження і розподіляються в самій бригаді згідно з трудовим вкладом кожного працівника (коефіцієнтом трудової участі).

Вестинг – це право робітників на отримання допомоги з фондів, утворених за рахунок внесків працедавців, наприклад, пенсійних внесків.

Вислуга років – це кількість років трудової діяльності, що дає право на отримання пенсії, підвищення заробітної плати, надання пільг.

Витрати на підготовку і перепідготовку кадрів на договірній основі з навчальними закладами – це передбачена договором плата підприємства за надання навчальними закладами в процесі підготовки фахівців послуг, передбачених затвердженими навчальними планами і програмами, за перепідготовку та підвищення кваліфікації кадрів.

Вихідна допомога – це грошові виплати особам, звільненим з роботи не з їхньої вини.

Відпустка – це вільний від роботи час, що надається працівникові та оплачується організацією, в якій працює працівник.

Відрядна оплата праці – це форма оплати праці працівників, при якій їх заробітна плата встановлюється відповідно до кількості виробленої працівником продукції заданої якості.

Додаткова заробітна плата – це винагорода за працю понад установлені норми, за трудові успіхи та винахідливість і за особливі умови праці. Вона включає доплати, надбавки, гарантійні і

компенсаційні виплати, передбачені чинним законодавством; премії, пов'язані з виконанням виробничих завдань і функцій.

Економія фонду заробітної плати – це економія, зумовлена випередженням підвищення продуктивності праці порівняно зі збільшенням заробітної плати.

Заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу.

Інші заохочувальні та компенсаційні виплати – це виплати у формі винагород за підсумками роботи за рік, премії за спеціальними системами і положеннями, виплати в рамках грантів, компенсаційні та інші грошові і матеріальні виплати, які не передбачені актами чинного законодавства або які провадяться понад встановлені зазначеними актами норми.

Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування – це консолідований страховий внесок, збір якого здійснюється до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в обов'язковому порядку та на регулярній основі з метою забезпечення захисту у випадках, передбачених законодавством, прав застрахованих осіб на отримання страхових виплат (послуг) за діючими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Коефіцієнт трудової участі – це кількісна оцінка міри трудової участі окремого працівника в загальних результатах праці групи працівників.

Мінімальна заробітна плата – це законодавчо встановлений розмір заробітної плати за просту, некваліфіковану працю, нижче якого не може провадитися оплата за виконану працівником місячну, погодинну норму праці (обсяг робіт).

Оплата праці – це грошовий вираз вартості і ціни робочої сили, який виплачується працівникові за виконану роботу або надані послуги і спрямований на мотивацію досягнення бажаного рівня продуктивності праці.

Основна заробітна плата – це винагорода за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці (норми часу, виробітку, обслуговування, посадові обов'язки). Вона встановлюється у

вигляді тарифних ставок (окладів) і відрядних розцінок для робітників та посадових окладів для службовців.

Особистий дохід – це грошовий дохід працівника, що складається із заробітної плати та додаткових платежів, включаючи дивіденди, відсотки, ренту, премії, трансферти.

Погодинна оплата праці – це форма заробітної плати, при якій заробіток працівника визначається залежно від відпрацьованого ним часу і рівня кваліфікації.

Податок на доходи фізичних осіб – це загальнодержавний податок, що стягується з доходів фізичних осіб (громадян-резидентів) і нерезидентів, які отримують доходи з джерел їх походження в Україні (та за її межами для резидентів).

Посадовий оклад – це щомісячний розмір погодинної заробітної плати, установлений у централізованому порядку для певної посади управлінського персоналу, спеціалістів і службовців.

Система оплати праці – це сукупність взаємопов'язаних форм і методів оплати праці, структура і принципи її організації, які відповідають вимогам розвитку продуктивних сил і змісту виробничих відносин.

Тарифна сітка – це сукупність кваліфікаційних розрядів робітників і відповідних їм тарифних коефіцієнтів.

Тарифна ставка – це розмір оплати праці працівників за одиницю робочого часу при певному тарифному розряді.

Тарифна угода – це договір між представниками сторін переговорів з питань оплати праці та соціальних гарантій; може бути генеральною та галузевою; регулює мінімальні тарифні ставки, визначає єдині умови праці та ін.

Тарифний коефіцієнт – це співвідношення тарифної ставки вищого розряду і тарифної ставки першого розряду.

Тарифно-кваліфікаційний довідник – це збірник вимог, що містить систему цензів, яким повинні відповідати робітники певної професії і кваліфікації.

Фонд оплати праці – це цільове джерело фінансування витрат на оплату праці працівників підприємства, премії робітникам і службовцям за виробничі результати, заохочувальні та компенсаційні виплати, що відносяться на собівартість продукції.

Теоретичні питання

1. У чому полягає соціально-економічна сутність заробітної плати?
2. Назвіть функції заробітної плати.
3. Назвіть види заробітної плати.
4. Що таке «номінальна заробітна плата»?
5. Що таке «реальна заробітна плата»?
6. Що таке «мінімальна заробітна плата»?
7. Від яких факторів залежить розмір заробітної плати працівника?
8. Якими нормативно-правовими актами регламентується рівень оплати праці персоналу на вітчизняних підприємствах?
9. Перерахуйте та охарактеризуйте складові фонду оплати праці персоналу на підприємстві.
10. Назвіть та охарактеризуйте форми оплати праці персоналу.
11. Перерахуйте системи відрядної форми оплати праці персоналу підприємства.
12. У чому полягають особливості нарахування заробітної плати з використанням прямої відрядної системи?
13. У чому полягають особливості нарахування заробітної плати з використанням відрядно-преміальної системи?
14. У чому полягають особливості нарахування заробітної плати з використанням відрядно-прогресивної системи?
15. У чому полягають особливості нарахування заробітної плати з використанням непрямої відрядної системи?
16. У чому полягають особливості нарахування заробітної плати з використанням акордної системи?
17. Перерахуйте системи погодинної форми оплати праці персоналу підприємства.
18. У чому полягають особливості нарахування заробітної плати з використанням простої погодинної системи?
19. У чому полягають особливості нарахування заробітної плати з використанням погодинно-преміальної системи?
20. У чому полягають особливості нарахування заробітної плати з використанням окладної системи?

Тестові завдання

1. Заробітна плата – це ...

а) економічна категорія, яка відображає відносини між роботодавцем і найманим працівником з приводу розподілу новоствореної вартості продукції, послуг, робіт;

б) елемент ринку праці, що складається в результаті взаємодії попиту і пропозиції та виражає ціну використання робочої сили;

в) винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу;

г) усі відповіді вірні.

2. Заробітна плата – це ...

а) основна частина доходу працівника, який він отримує за реалізацію своєї здатності до праці;

б) елемент витрат виробництва, що забезпечує матеріальну зацікавленість працівників у високопродуктивній праці;

в) законодавчо встановлений розмір заробітної плати за просту, некваліфіковану працю, нижче якого не може провадитися оплата за виконану працівником місячну, погодинну норму праці (обсяг робіт);

г) усі відповіді вірні.

3. Розмір заробітної плати працівника залежить від ...

а) умов праці працівника;

б) розміру мінімальної заробітної плати;

в) результатів праці працівника;

г) усі відповіді вірні.

4. Розмір заробітної плати працівника залежить від ...

а) професійно-кваліфікаційних характеристик працівника;

б) кадрової політики підприємства;

в) результатів господарської діяльності підприємства;

г) усі відповіді вірні.

5. Розмір мінімальної заробітної плати встановлюється положеннями ...

- а) Кодексу законів про працю України;
- б) Закону України «Про оплату праці»;
- в) Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»;
- г) Закону України «Про Державний бюджет України».

6. Розмір мінімальної заробітної плати визначається з урахуванням ...

- а) вартісної величини мінімального споживчого бюджету з поступовим зближенням рівнів цих показників у міру стабілізації та розвитку економіки країни;
- б) загального рівня середньої заробітної плати;
- в) продуктивності праці, рівня зайнятості та інших економічних умов;
- г) усі відповіді вірні.

7. Винагорода за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці (норми часу, виробітку, обслуговування, посадові обов'язки) – це ...

- а) основна заробітна плата;
- б) додаткова заробітна плата;
- в) інші заохочувальні та компенсаційні виплати;
- г) усі відповіді вірні.

8. Винагорода за працю понад установлені норми, за трудові успіхи та винахідливість і за особливі умови праці – це ...

- а) основна заробітна плата;
- б) додаткова заробітна плата;
- в) інші заохочувальні та компенсаційні виплати;
- г) усі відповіді вірні.

9. Виплати у формі винагород за підсумками роботи за рік, премії за спеціальними системами і положеннями, виплати в рамках грантів, компенсаційні та інші грошові і матеріальні виплати, які не передбачені актами чинного законодавства або які провадяться понад встановлені зазначеними актами норми – це ...

- а) основна заробітна плата;
- б) додаткова заробітна плата;
- в) інші заохочувальні та компенсаційні виплати;
- г) усі відповіді вірні.

10. Основними видами надбавок до заробітної плати, передбаченими чинним вітчизняним законодавством, є:

- а) за роботу у вихідні і святкові дні;
- б) за вислугу років;
- в) за знання та використання в роботі іноземних мов;
- г) усі відповіді вірні.

11. Основними видами надбавок до заробітної плати, передбаченими чинним вітчизняним законодавством, є:

- а) за роботу в нічний час;
- б) за виконання обов'язків тимчасово відсутніх працівників;
- в) за суміщення професій (посад);
- г) усі відповіді вірні.

12. Основними видами надбавок до заробітної плати, передбаченими чинним вітчизняним законодавством, є:

- а) за роботу в надурочний час;
- б) за роботу у важких, шкідливих для здоров'я, особливо важких і шкідливих умовах праці;
- в) за виконання особливо важливої чи особливо термінової роботи;
- г) усі відповіді вірні.

13. Є плановими витратами підприємства та включається до собівартості продукції, послуг, робіт ...

- а) основна заробітна плата;
- б) додаткова заробітна плата;
- в) інші заохочувальні та компенсаційні виплати;
- г) усі відповіді вірні.

14. Не є плановими витратами підприємства, не включається до собівартості продукції, послуг, робіт і компенсується з чистого прибутку підприємства ...

- а) основна заробітна плата;
- б) додаткова заробітна плата;
- в) інші заохочувальні та компенсаційні виплати;
- г) усі відповіді вірні.

15. Полягає в забезпеченні працівників та членів їхніх сімей необхідними життєвими благами для відновлення трудового потенціалу ...

- а) відтворювальна функція заробітної плати;
- б) регулювальна функція заробітної плати;
- в) розподільча функція заробітної плати;
- г) мотиваційна функція заробітної плати.

16. Відображає міру живої праці при розподілі фонду споживання між найманими працівниками і власниками засобів виробництва ...

- а) відтворювальна функція заробітної плати;
- б) регулювальна функція заробітної плати;
- в) розподільча функція заробітної плати;
- г) мотиваційна функція заробітної плати.

17. Полягає в оптимізації розміщення робочої сили за регіонами, галузями господарства, підприємствами з урахуванням ринкової кон'юнктури ...

- а) відтворювальна функція заробітної плати;
- б) регулювальна функція заробітної плати;
- в) розподільча функція заробітної плати;
- г) мотиваційна функція заробітної плати.

18. Принципами організації оплати праці персоналу на підприємстві є:

- а) підвищення реальної заробітної плати на основі зростання ефективності суспільного виробництва та праці;
- б) диференціація заробітної плати залежно від трудового внеску працівника в результати діяльності підприємства, від соціально-економічної значущості роботи, від місцеположення підприємства, його галузевої належності;

в) недопущення дискримінації в оплаті праці за статтю, віком, національністю;

г) усі відповіді вірні.

19. Принципами організації оплати праці персоналу на підприємстві є:

а) державне регулювання оплати праці на основі встановлення мінімальної заробітної плати;

б) врахування впливу кон'юнктури ринку праці на рівень оплати праці персоналу;

в) простота і зрозумілість форм і систем оплати праці для працівників підприємства;

г) усі відповіді вірні.

20. Умовами застосування відрядної форми оплати праці персоналу є:

а) наявність технічно обґрунтованих норм виробітку;

б) точний облік виробітку;

в) суворий контроль за якістю виконуваних робіт;

г) усі відповіді вірні.

21. Відрядна форма оплати праці персоналу включає такі системи:

а) окладну;

б) акордну;

в) відрядно-прогресивну;

г) відрядно-преміальну.

22. Умовами застосування погодинної форми оплати праці персоналу є:

а) правильне присвоєння працівникам тарифних розрядів у суворій відповідності з тарифно-кваліфікаційними довідниками і з урахуванням кваліфікаційного рівня фактично виконуваної ними роботи;

б) наявність і правильне застосування обґрунтованих норм обслуговування і нормативів чисельності працівників;

в) точний облік робочого часу;

г) усі відповіді вірні.

23. Погодинна форма оплати праці персоналу включає такі системи:

- а) просту погодинну;
- б) погодинно-преміальну;
- в) окладну;
- г) акордну.

24. Система оплати праці, що передбачає нарахування премій працівникові за кількісні та якісні показники праці понад базового заробітку за фактичний обсяг виготовленої ним продукції, – це ...

- а) погодинно-преміальна;
- б) відрядно-прогресивна;
- в) відрядно-преміальна;
- г) акордна.

25. Система оплати праці, що передбачає нарахування премій працівникові за досягнуті якісні показники праці понад базового заробітку за фактично відпрацьований ним час, – це ...

- а) проста погодинна;
- б) відрядно-прогресивна;
- в) погодинно-преміальна;
- г) немає правильної відповіді.

26. Система оплати праці, що передбачає оплату продукції, виробленої працівником понад встановлені планові завдання, за підвищеними розцінками, – це ...

- а) пряма відрядна;
- б) відрядно-прогресивна;
- в) відрядно-преміальна;
- г) непряма відрядна.

27. Система оплати праці, що передбачає обчислення місячного заробітку працівника як добутку фактично виготовленого ним обсягу продукції та відрядної розцінки за одиницю продукції, – це ...

- а) акордна;
- б) відрядно-прогресивна;
- в) відрядно-преміальна;
- г) немає правильної відповіді.

28. Система оплати праці, що передбачає щомісячне нарахування працівникові фіксованого розміру заробітку без прив'язки до конкретних результатів його праці, – це ...

- а) акордна;
- б) окладна;
- в) відрядно-преміальна;
- г) немає правильної відповіді.

29. Система оплати праці, що передбачає наявність залежності розміру заробітку одних працівників від ефективності роботи інших (основних) працівників, – це ...

- а) пряма відрядна;
- б) непряма відрядна;
- в) відрядно-прогресивна;
- г) відрядно-преміальна.

30. Система оплати праці, що передбачає встановлення норм виробітку та відрядних розцінок на весь комплекс робіт по об'єкту або ділянці, – це ...

- а) акордна;
- б) відрядно-прогресивна;
- в) відрядно-преміальна;
- г) немає правильної відповіді.

31. Для оплати праці робітників на підприємстві можуть використовуватися такі системи відрядної форми оплати праці:

- а) непряма відрядна;
- б) відрядно-прогресивна;
- в) відрядно-преміальна;
- г) пряма відрядна.

32. Для оплати праці керівників на підприємстві можуть використовуватися такі системи погодинної форми оплати праці:

- а) проста погодинна;
- б) погодинно-преміальна;
- в) окладна;
- г) усі відповіді вірні.

33. Заробітна плата спеціалістів і службовців, як правило, обчислюється з використанням ...

- а) простої погодинної системи;
- б) погодинно-преміальної системи;
- в) окладної системи;
- г) усі відповіді вірні.

34. Загальними рисами безтарифної системи оплати праці персоналу підприємства є:

а) гарантія працівникам лише мінімального обов'язкового рівня заробітної плати, не нижче від законодавчо встановленої мінімальної заробітної плати;

б) визначення спочатку загальної суми заробленої колективом заробітної плати, потім вирахування з неї суми гарантованої мінімальної оплати всіх працівників колективу, потім розподілу залишку між членами колективу за певними встановленими заздалегідь умовами;

в) однакові умови щодо можливості впливу на розмір своєї заробітної плати всіх працівників колективу незалежно від категорії і посади;

- г) усі відповіді вірні.

35. У разі застосуванні на підприємстві безтарифної системи оплати праці розмір заробітної плати працівника залежить від ...

- а) кваліфікаційного рівня працівника;
- б) коефіцієнта трудової участі працівника;
- в) фактично відпрацьованого працівником часу;
- г) усі відповіді вірні.

36. До фонду основної заробітної плати входять:

а) заробітна плата, нарахована за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці;

б) суми відсоткових або комісійних нарахувань залежно від обсягу доходів (прибутку), отриманих від реалізації продукції у випадках, коли вони є основною заробітною платою;

в) суми авторського гонорару працівникам мистецтва, редакцій газет та журналів та інших підприємств і оплата їхньої праці, що здійснюється за ставками авторської винагороди, нарахованої на підприємстві;

г) усі відповіді вірні.

37. До фонду додаткової заробітної плати входять:

а) оплата за час вимушеного прогулу або виконання нижче оплачуваної роботи;

б) суми виплат, пов'язаних з індексацією заробітної плати;

в) оплата робочого часу працівників, які залучаються до виконання державних або громадських обов'язків, якщо ці обов'язки виконуються в робочий час, та інші виплати, передбачені чинним законодавством;

г) усі відповіді вірні.

38. До фонду додаткової заробітної плати входять:

а) надбавки та доплати до тарифних ставок та посадових окладів у розмірах, передбачених чинним законодавством;

б) премії робітникам, керівникам, спеціалістам та іншим службовцям за виробничі результати, включаючи премії за економію конкретних матеріальних ресурсів;

в) оплата щорічних та додаткових відпусток відповідно до законодавства, грошових компенсацій за невикористану відпустку;

г) усі відповіді вірні.

39. До традиційних методів планування фонду оплати праці персоналу відносяться:

а) метод за середньообліковою чисельністю працюючих і середньорічною ставкою заробітної плати;

б) нормативний метод;

- в) розрахунковий метод за плановим обсягом виробництва продукції або виконання роботи;
- г) усі відповіді вірні.

40. Забезпечує розрахунок абсолютної величини фонду оплати праці персоналу підприємства, виходячи зі стабільних за роками нормативів витрат заробітної плати з розрахунку на одиницю виробленої продукції або виконаної роботи ...

- а) метод за середньообліковою чисельністю працюючих і середньорічною ставкою заробітної плати;
- б) нормативний метод;
- в) розрахунковий метод за плановим обсягом виробництва продукції або виконання роботи;
- г) усі відповіді вірні.

Завдання для практичних занять

Завдання 1. Користуючись тарифними коефіцієнтами за розрядами працівників при нормальних умовах праці (табл. 8.1) і шкалою преміювання працівників за виконання виробничого завдання (табл. 8.2), розрахувати місячну заробітну плату працівника по прямій відрядній, відрядно-преміальній і відрядно-прогресивній системах оплати праці за таких умов: фактичний місячний обсяг виготовленої працівником продукції склав $100+X-Y$ шт. при плановому обсязі $80-X+Y$ шт.; на підприємстві передбачено преміювання працівників за виконання плану в розмірі $5+Y\%$ від основної заробітної плати, а також в розмірі $1,X\%$ за кожен відсоток перевиконання плану; трудомісткість виробництва одиниці продукції становить $3,X$ нормо-години; умови праці – нормальні; розряд працівника – V; годинна тарифна ставка працівника I розряду – $8,Y$ грн./год.

Таблиця 8.1 – Тарифні коефіцієнти за розрядами

Умови праці	Тарифні коефіцієнти за розрядами працівників					
	I	II	III	IV	V	VI
Нормальні	1	1,09	1,2	1,33	1,5	1,72

Таблиця 8.2 – Шкала преміювання працівників за виконання виробничого завдання

Відсоток перевиконання виробничого завдання, %	1,00 - 4,99	5,00 - 9,99	10,00 - 14,99	15,00 - 19,99	20,00 - 24,99	25,00 - 29,99	30,00 - 39,99	40,00 і більше
Відсоток збільшення відрядної розцінки при перевиконанні виробничого завдання, %	12,5	25,0	37,5	50,0	62,5	75,0	87,5	100,0

Методичні вказівки до виконання завдання:

1. При використанні прямої відрядної системи оплати праці, заробітна плата працівника нараховується таким чином:

$$ЗП_{\text{прям.відр}} = Q_{\text{факт}} \cdot P_{\text{відр}}, \quad (8.1)$$

де $Q_{\text{факт}}$ – фактичний місячний обсяг виготовленої працівником продукції, шт.;

$P_{\text{відр}}$ – відрядна розцінка за одиницю виготовленої працівником продукції, грн.:

$$P_{\text{відр}} = T_{\text{од}} \cdot ГТС_{V \text{ розр}}, \quad (8.2)$$

де $T_{\text{од}}$ – трудомісткість виробництва одиниці продукції, нормо-години;

$ГТС_{V \text{ розр}}$ – годинна тарифна ставка працівника V розряду, грн.:

$$ГТС_{V \text{ розр}} = ГТС_{I \text{ розр}} \cdot K_{V \text{ розр}}, \quad (8.3)$$

де $ГТС_{I \text{ розр}}$ – годинна тарифна ставка працівника I розряду, грн.;

$K_{V \text{ розр}}$ – тарифний коефіцієнт працівника V розряду.

2. При використанні відрядно-преміальної системи оплати праці, заробітна плата працівника нараховується таким чином:

$$ЗП_{\text{відр.-прем.}} = ЗП_{\text{прям.відр}} + D_{\text{прем}}, \quad (8.4)$$

де $D_{\text{прем}}$ – преміальні доплати, грн.:

$$D_{\text{прем}} = ЗП_{\text{прям.відр}} \cdot \frac{\Pi_{\text{вп}} + \Pi_{\text{шп}} \cdot V_{\text{шп}}}{100}, \quad (8.5)$$

де $\Pi_{\text{вп}}$ – преміювання працівника, передбачене за виконання плану, %;

$\Pi_{\text{шп}}$ – преміювання працівника, передбачене за перевиконання плану, %;

$V_{\text{шп}}$ – відсоток перевиконання плану працівником, %:

$$V_{\text{шп}} = \frac{Q_{\text{факт}} - Q_{\text{план}}}{Q_{\text{план}}} \cdot 100, \quad (8.6)$$

де $Q_{\text{план}}$ – плановий місячний обсяг виготовлення продукції, шт.

3. При використанні відрядно-прогресивної системи оплати праці, заробітна плата працівника нараховується таким чином:

$$ЗП_{\text{відр.-прогр.}} = Q_{\text{план}} \cdot P_{\text{відр}} + (Q_{\text{факт}} - Q_{\text{план}}) \cdot P'_{\text{відр}}, \quad (8.7)$$

де $P'_{\text{відр}}$ – підвищена відрядна розцінка за одиницю виготовленої працівником продукції, грн.:

$$P'_{\text{відр}} = P_{\text{відр}} + \left(1 + \frac{K_{\text{Рвідр}}}{100} \right), \quad (8.8)$$

де $K_{\text{Рвідр}}$ – відсоток збільшення відрядної розцінки при перевиконанні виробничого завдання, %.

За результатами розрахунків порівнюються розміри місячної заробітної плати працівника, обчислені за різними системами відрядної форми оплати праці.

Завдання 2. Користуючись сіткою тарифних коефіцієнтів за розрядами робітників (табл. 8.1), розрахувати місячну заробітну плату бригади при наступних умовах: у бригаді працюють 5 робітників, з яких 2 робітники мають IV розряд, 1 робітник – II розряд, 1 робітник – III розряд, 1 робітник – V розряд; фактичний

місячний обсяг виготовленої бригадою продукції – 1Х00 шт.; норма часу на виготовлення бригадою одного виробу – 2,У нормо-години; годинна тарифна ставка робітника І розряду – 5,Х грн.

Методичні вказівки до виконання завдання:

1. Заробітна плата бригади робітників обчислюється із застосуванням прямої відрядної системи оплати праці за формулою (15.1). При цьому відрядна розцінка за одиницю виготовленої бригадою продукції розраховується так:

$$P_{\text{відр}} = T_{\text{од}} \cdot \text{ГТС}_{\text{бриг}} \cdot Ч_{\text{бриг}}, \quad (8.9)$$

де $T_{\text{од}}$ – трудомісткість виготовлення 1 виробу, нормо-години;

$\text{ГТС}_{\text{бриг}}$ – годинна тарифна ставка роботи бригади, розрахована на основі середнього розряду робітників, грн.;

$Ч_{\text{бриг}}$ – чисельність працівників у бригаді, чол.

2. Середній розряд робітників у бригаді дорівнює:

$$\bar{P} = \frac{\sum P_{n \text{ розр}} \cdot Ч_{n \text{ розр}}}{Ч_{\text{бриг}}} = \frac{2 \cdot 4 + 1 \cdot 2 + 1 \cdot 3 + 1 \cdot 5}{5} = 3,6,$$

де $P_{n \text{ бриг}}$ – n -й розряд робітника;

$Ч_{n \text{ бриг}}$ – чисельність робітників у бригаді з n -м розрядом, чол.

3. Годинна тарифна ставка роботи бригади обчислюється так:

$$\text{ГТС}_{\text{бриг}} = \text{ГТС}_{3 \text{ розр}} + 0,6 \cdot (\text{ГТС}_{4 \text{ розр}} - \text{ГТС}_{3 \text{ розр}}), \quad (8.10)$$

де $\text{ГТС}_{3 \text{ розр}}$ – годинна тарифна ставка робітника ІІІ розряду, грн.;

$\text{ГТС}_{4 \text{ розр}}$ – годинна тарифна ставка робітника ІV розряду, грн.

Завдання 3. Скориставшись даними табл. 8.3, оцінити рівень оплати праці персоналу на підприємствах різних видів економічної діяльності відносно середнього рівня оплати праці працівників в Україні.

Таблиця 8.3 – Середньомісячна заробітна плата працівників в Україні (за видами економічної діяльності)

Вид економічної діяльності	Середньомісячна заробітна плата працівників, грн.		Коефіцієнт відповідності середній заробітній платі		$\Delta Z_{\text{сер.міс}}$	$\Delta K_{\text{відн}}$
	1-й рік	2-й рік	1-й рік	2-й рік		
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	4956	6418				
Промисловість	7172	8169				
Будівництво	5754	6636				
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	6626	8082				
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	6878	8023				
Тимчасове розміщення й організація харчування	4229	5062				
Інформація та телекомунікації	11164	13044				
Фінансова та страхова діяльність	11715	13164				
Операції з нерухомим майном	5689	6164				
Професійна, наукова та технічна діяльність	10694	10378				
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	4806	5845				
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	9172	10887				
Освіта	4936	5859				
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	4620	5101				
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	6071	6556				
Надання інших видів послуг	5506	6852				

За результатами розрахунків здійснити розподілення видів економічної діяльності на 2 групи: 1) види економічної діяльності з рівнем оплати праці персоналу вищим за середній по країні, 2) види економічної діяльності з рівнем оплати праці персоналу нижчим за середній по країні. Зробити відповідні висновки.

ТЕМА 9

ВИРОБНИЧА ПОТУЖНІСТЬ І ВИРОБНИЧА ПРОГРАМА ПІДПРИЄМСТВА

Термінологічний словник

Асортимент – це склад, різновид, набір видів продукції, товарів, послуг, що виготовляються у виробництві або перебувають у продажу.

Атестація продукції – це встановлення і документальне підтвердження якості продукції.

Бракер – це офіційний товарознавець, який здійснює бракераж.

Бракераж – це виявлення браку і перевірка відповідності продукції стандартам або технічним умовам.

Валова додана вартість – це різниця між випуском товарів і проміжним споживанням, що зазвичай визначається в цінах виробників.

Валова продукція – це показник, що характеризує випуск підприємством всієї продукції за певний період.

Валовий оборот – це сумарний обсяг виробництва продукції, робіт, послуг у грошовому вираженні, вироблених підприємством за один рік.

Варіофікація – це випуск різних варіантів однієї продукції.

Виріб – це: 1) одиниця промислової продукції, кількість якої може обчислюватися в штуках або екземплярах; 2) у множині словом «вироби» називають вироблену продукцію чи спеціальні види продукції оборонної промисловості, кустарного виробництва, окремих майстрів.

Виробництво – це процес створення матеріальних і суспільних благ.

Виробнича потужність – це максимально можливий випуск продукції підприємством за певний час (зміну, добу, місяць, рік) у встановленій номенклатурі і асортименті при повному завантаженні обладнання і виробничих площ.

Виробнича програма – це система адресних завдань з виробництва і доставки продукції споживачам у розгорнутій номенклатурі, асортименті, відповідної якості і у встановлені

терміни згідно з договорами поставок.

Виробнича система – це сукупність технологічних систем і систем забезпечення їх функціонування (технічного обслуговування і ремонту, метрологічного забезпечення і т.п.), призначена для виготовлення продукції певного найменування (виду).

Виробничий потенціал – це: 1) реальний обсяг продукції, який можливо виробити при повному використанні наявних ресурсів; 2) наявні та потенційні можливості виробництва, наявність факторів виробництва, забезпеченість його визначальними видами ресурсів.

Витрати на підготовку та освоєння виробництва нових видів продукції – це витрати на проектування, конструювання і розробку технологічного процесу виготовлення нового виробу; перепланування розміщення, перестановку і налагодження устаткування; виготовлення та випробування дослідного зразка (партії виробів); на проектування оснащення; виробництво інструментів; перепідготовку кадрів та інше.

Гармонійність товарної номенклатури – це ступінь близькості між товарами різних асортиментних груп з позиції їх споживчого використання.

Глибина номенклатури товарів – це варіанти пропозиції кожного окремого товару в межах асортиментної групи.

Гнучкі виробничі системи – це сукупність засобів виробництва, що володіють здатністю швидкого переналагодження з виробництва одного виду продукції на інший.

Гранична норма трансформації – це: 1) збільшення випуску товару, що може бути отримано в результаті скорочення виробництва іншого товару на одиницю; 2) скорочення випуску товару, необхідне для збільшення виробництва іншого товару на одиницю.

Диверсифікація виробництва – це перехід від однопрофільного до багатoproфільного виробництва з широкою номенклатурою продукції, що випускається.

Дефектна відомість – це документ, складений на основі контролю якості товарів, що містить перелік наявних у них дефектів.

Додана вартість – це вартість, створена в процесі виробництва на даному підприємстві, яка відображає реальний

вклад підприємства в створення вартості конкретного продукту, що випускається.

Електронна ідентифікація товару – це єдина комп'ютеризована система ідентифікації товарів широкого споживання, що складається з певного числа штрихів різної товщини і цифр, які поміщаються у формі етикетки на упаковці.

Ерзац – це неповноцінний замінник, сурогат, підробка.

Етикетка – це ярлик, що супроводжує товар, із зазначенням назви і ціни товару, а також інших його параметрів.

Забезпечення якості – це усі заплановані і систематичні дії, необхідні для створення достатньої впевненості у тому, що продукція буде задовольняти вимогам до якості.

Загальне замовлення – це замовлення на поставку продукції на задану суму в межах встановленого часу без конкретизації обсягів і термінів поставок.

Згорання виробництва – це скорочення або навіть припинення виробництва певних видів продукції, товарів, послуг на підприємствах у зв'язку зі зниженням попиту, відсутністю необхідних ресурсів чи нерентабельністю виробництва.

Знак відповідності в галузі сертифікації – це захищений в установленому порядку знак, застосований або виданий згідно з правилами системи сертифікації, який гарантує, що певна продукція, процес або послуга відповідають конкретному стандарту чи іншому нормативному документу.

Знак товарний або знак обслуговування – це знак, що дає можливість відрізнити товари та послуги одних юридичних або фізичних осіб від однорідних товарів і послуг інших юридичних або фізичних осіб.

Інтенсифікація виробництва – це напрям у розвитку суспільного виробництва, за яким зростання його обсягу відбувається насамперед внаслідок науково-технічного прогресу, підвищення рівня організації виробництва й управління, ефективного використання технічних, матеріальних і трудових ресурсів.

Капіталозберігаючий технічний прогрес – це вдосконалення техніки і технології виробництва, що дозволяють збільшувати обсяги виробленого продукту при невеликому збільшенні

основного і оборотного капіталу.

Капіталомісткий товар – це продукт, для виробництва якого потрібні значні вкладення капіталу.

Конверсія – це перехід на випуск нової продукції, зміна структури виробництва підприємства.

Кондиція – це вимоги якості, яким повинен відповідати товар, матеріал, продукт відповідно до стандарту або умовам договору.

Контрафакція – це: 1) незаконне використання товарних знаків і знаків обслуговування; 2) підробка.

Кооперування – це встановлення тривалих виробничих зв'язків між підприємствами, кожне з яких спеціалізується на виробництві окремих частин єдиного виробу.

Манко – це недовага товару, недостача.

Маркування – це потрібні написи, зображення та умовні позначки, вміщені на упаковці, бирках або самому товарі, який відвантажується для належного перевезення та здачі вантажу одержувачу.

Марочний товар – це марка товару, який володіє визнаною якістю протягом ряду років.

Матеріаломісткість продукції – це показник, що відображає кількість спожитих матеріальних ресурсів у натуральному або грошовому виразі на одиницю продукції.

Матеріальне виробництво – це виробництво, безпосередньо пов'язане з виготовленням матеріальних предметів, речей, речових цінностей і з наданням матеріальних послуг.

Модифікація – це: 1) внесення прогресивних змін, перетворення виробництва, технології, виробленої продукції, створення поліпшеного варіанта товару чи нової моделі виробу; 2) видозмінена модель виробу.

Новий товар – це товар, який принципово відрізняється від відомих раніше на ринку і містить нові або додаткові функціональні можливості, зміни у формі та дизайні, що мають важливе значення для споживачів.

Номенклатура виробів – це перелік назв окремих видів продукції.

Номенклатурний номер – це постійне цифрове, літерне або літерно-цифрове позначення, присвоєне кожному найменуванню

матеріалу, продукції, товару, під яким вони внесені до номенклатурного переліку.

Нормальна потужність – це очікуваний середній обсяг діяльності, що може бути досягнутий за умов звичайної діяльності підприємства протягом кількох років або операційних циклів з урахуванням запланованого обслуговування виробництва.

Пакувальний лист – це товарний документ, в якому відображаються якісні характеристики товарів (вид, сорт, асортимент), упакованих в одне товарне місце.

Перевиробництво – це перевищення пропозиції продукції над попитом на неї, що призводить до збільшення запасів продукції внаслідок нездатності її реалізувати.

Продуктивна сила системи – це здатність виробляти певну кількість продукції (робіт, послуг) при заданому рівні якості в одиницю часу (рік, квартал, місяць, доба та ін.) і збереження системою властивості стабільно відтворювати і розвиватися.

Продукція – це сукупність матеріальних благ, добутих чи створених внаслідок виробничої діяльності.

Продуцент – виробник; країна, яка виробляє певний товар.

Сертифікат – це документ, що засвідчує високий рівень якості продукції та її відповідність вимогам міжнародних стандартів ISO серії 9000.

Сертифікат відповідності – це документ, виданий за правилами системи сертифікації, який засвідчує, що належним чином ідентифікована продукція, процес або послуга відповідають конкретному стандарту чи іншому нормативному документу.

Сертифікація продукції – це важливий елемент системи управління якістю продукції, який передбачає оцінку відповідності продукції певним вимогам з обов'язковим документальним оформленням – видачею сертифіката.

Стандарт – це основний нормативно-технічний документ, в якому показники якості продукції встановлюються, виходячи із новітніх досягнень науки, техніки і попиту споживачів.

Стандартизація – це комплекс норм, правил і вимог до якості продукції.

Технологія – це сукупність методів (способів) виготовлення, видобутку, обробки або переробки та інших процесів, робіт і

операцій, що змінюють стан сировини, матеріалів, напівфабрикатів чи виробів у процесі отримання продукції із заданими показниками якості.

Товарна продукція – це продукція підприємства, яка виготовлена за певний період і призначена для реалізації на сторону.

Умовно чиста продукція – це показник виробничої програми підприємства, який визначається сумуванням обсягу чистої продукції (новоствореної вартості) та амортизаційних відрахувань.

Управління якістю продукції – це дії, спрямовані на встановлення, забезпечення і підтримку необхідного рівня якості продукції в процесі її проектування, виробництва та експлуатації.

Чиста продукція – це різниця між сумою товарної продукції та матеріальними затратами на її виробництво і сумою амортизаційних відрахувань.

Якість продукції – це сукупність корисних споживчих властивостей продукту, що визначають його здатність задовольняти потреби людини та суспільства.

Теоретичні питання

1. Що таке «виробнича потужність підприємства»?
2. Опишіть порядок обґрунтування виробничої потужності підприємства.
3. Яким чином оцінюється ефективність використання виробничої потужності підприємства?
4. Що таке «виробнича програма підприємства»?
5. Назвіть і охарактеризуйте основні показники виробничої програми підприємства.
6. Опишіть порядок планування виробничої програми підприємства.
7. Що таке «оптимальна виробнича програма підприємства»?
8. Що таке «номенклатура»?
9. У чому полягає різниця між централізованою номенклатурою та децентралізованою номенклатурою?
10. Яким чином оцінюється глибина номенклатури товарів?

11. Яким чином оцінюється гармонійність номенклатури товарів?
12. Що таке «асортимент»?
13. Що таке «якість продукції»?
14. У чому полягає економічна сутність стандартизації продукції?
15. У чому полягає економічна сутність сертифікації продукції?

Тестові завдання

1. Виробнича потужність підприємства – це ...

а) система адресних завдань з виробництва і доставки продукції споживачам у розгорнутій номенклатурі, асортименті, відповідної якості і у встановлені терміни згідно з договорами поставок;

б) сукупність технологічних систем і систем забезпечення їх функціонування, призначена для виготовлення продукції певного найменування (виду);

в) максимально можливий випуск продукції підприємством за певний час (зміну, добу, місяць, рік) у встановленій номенклатурі і асортименті при повному завантаженні обладнання і виробничих площ;

г) інтервал часу від початку до закінчення процесу виготовлення продукції, тобто час, протягом якого запуснені у виробництво предмети праці перетворюються у готову продукцію.

2. Виробнича потужність підприємства залежить від:

а) номенклатури продукції;

б) асортименту продукції;

в) прогресивності техніки і технології виробництва;

г) організації виробництва.

3. Виробнича потужність підприємства буває ...

а) проектна;

б) вхідна;

в) вихідна;

г) середньорічна.

4. Виробнича програма підприємства – це ...

а) система адресних завдань з виробництва і доставки продукції споживачам у розгорнутій номенклатурі, асортименті, відповідної якості і у встановлені терміни згідно з договорами поставок;

б) сукупність технологічних систем і систем забезпечення їх функціонування, призначена для виготовлення продукції певного найменування (виду);

в) максимально можливий випуск продукції підприємством за певний час (зміну, добу, місяць, рік) у встановленій номенклатурі і асортименті при повному завантаженні обладнання і виробничих площ;

г) інтервал часу від початку до закінчення процесу виготовлення продукції, тобто час, протягом якого запуснені у виробництво предмети праці перетворюються у готову продукцію.

5. Вартість продукції підприємства, незалежно від ступеня її готовності, – це ...

- а) валова продукція;
- б) товарна продукція;
- в) реалізована продукція;
- г) чиста продукція.

6. Вартість продукції підприємства, яка готова для реалізації покупцям, – це ...

- а) валова продукція;
- б) товарна продукція;
- в) реалізована продукція;
- г) чиста продукція.

7. Продукція, яка відвантажена споживачам і за яку надійшли кошти на розрахунковий рахунок підприємства або мають надійти у встановлений термін, – це ...

- а) валова продукція;
- б) товарна продукція;
- в) реалізована продукція;

г) чиста продукція.

8. Продукція, новостворена працею у тій чи іншій сфері матеріального виробництва, – це ...

- а) валова продукція;
- б) товарна продукція;
- в) реалізована продукція;
- г) чиста продукція.

9. Продукції підприємства, яка використовується ним для подальшої переробки, – це ...

- а) валовий оборот;
- б) внутрішньозаводський оборот;
- в) незавершене виробництво;
- г) немає правильної відповіді.

10. Комплекс норм, правил і вимог до якості продукції – це ...

- а) стандартизація;
- б) сертифікація;
- в) ліцензування;
- г) квотування.

Завдання для практичних занять

Завдання 1. Виготовлення продукції передбачає здійснення 3-х послідовних виробничих операцій: токарної, свердлильної та шліфувальної, трудомісткість яких складає $0,15+0,0X$ нормо-годин, $0,21+0,0Y$ нормо-годин, $0,29+0,0X-0,0Y$ нормо-годин, відповідно. Для забезпечення виконання токарної операції підприємством придбано $10+X$ станків 1К62, свердлильної – $13+Y$ станків 2Н135, шліфувальної – $15+Y-X$ станків BDS6. Режим роботи підприємства – двозмінний. Коефіцієнти, які враховують втрати робочого часу, що пов'язані з проведенням планових ремонтів і всіх видів обслуговування обладнання, встановлені у таких розмірах: для станків 1К62 – $0,02+0,0X$, для станків 2Н135 – $0,03+0,0Y$, для станків BDS6 – $0,1+0,0X-0,0Y$. Визначте річну виробничу потужність підприємства.

Методичні вказівки до виконання завдання:

1. Виробнича потужність підприємства обчислюється так:

$$Q_{max} = \frac{\sum_{i=1}^n n_i \cdot \Phi_{дi}}{T_{од}}, \quad (9.1)$$

де n_i – кількість обладнання i -го виду;

$\Phi_{дi}$ – дійсний фонд робочого часу одиниці обладнання i -го виду, години;

$T_{од}$ – трудомісткість виготовлення одиниці продукції, нормо-години.

2. Дійсний фонд робочого часу одиниці обладнання розраховується наступним чином:

$$\Phi_{д} = \Phi_{ном} \cdot (1 - \alpha), \quad (9.2)$$

де $\Phi_{ном}$ – номінальний фонд робочого часу одиниці обладнання, години;

α – коефіцієнт, який враховує втрати робочого часу, що пов'язані з проведенням планових ремонтів і всіх видів обслуговування обладнання.

3. Номінальний фонд робочого часу одиниці обладнання визначається за формулою

$$\Phi_{ном} = (D_{к} - D_{вих} - D_{св}) \cdot T_{зм} \cdot n, \quad (9.3)$$

де $D_{к}$ – кількість календарних днів у році;

$D_{вих}$ – кількість вихідних днів у році (приймається 104-110 днів);

$D_{св}$ – кількість святкових днів у році, що не співпадають із вихідними днями (приймається 5-9 днів);

$T_{зм}$ – тривалість робочої зміни (приймається 8 годин);

n – кількість робочих змін за добу.

Завдання 2. Оцінити ефективність використання виробничої потужності підприємства за даними табл. 9.1.

Таблиця 9.1 – Виробнича потужність і виробнича програма підприємства

Показники	Значення показників за роками		
	1-й рік	2-й рік	3-й рік
Виробнича потужність підприємства на початок року, тис. од.	170YX	169XY	17XY0
Введено виробничих потужностей, тис. од	01.01 = XY 15.07 = YX	01.03 = 100+X 01.09 = 100-Y	15.05 = 100-X 01.11 = 100+Y
Виведено виробничих потужностей, тис. од	15.02 = 10Y 01.08 = 1X0	01.04 = YX 15.10 = XY	01.06 = 10X 01.12 = 1Y0
Виробнича програма підприємства, тис. од	15XY0	155XY	160YX

Методичні вказівки до виконання завдання:

1. Коефіцієнт використання виробничої потужності визначається за формулою

$$K_{\text{вп}} = \frac{Q}{Q_{\text{max.ср}}}, \quad (9.4)$$

де Q – виробнича програма підприємства, тис. од;

$Q_{\text{max.ср}}$ – середньорічна виробнича потужність підприємства, тис. од.:

$$Q_{\text{max.ср}} = Q_{\text{max.пр}} + \frac{Q_{\text{max.вв}} \cdot n}{12} - \frac{Q_{\text{max.вив}} \cdot m}{12}, \quad (9.5)$$

де $Q_{\text{max.пр}}$ – виробнича потужність підприємства на початок року, тис. од.;

$Q_{\text{max.вв}}$ – введені виробничі потужності підприємства, тис. од;

$Q_{\text{max.вив}}$ – виведені виробничі потужності підприємства, тис. од;

n , m – кількість місяців фактичного використання та невикористання виробничих потужностей підприємства відповідно, місяці (кількість місяців до кінця року).

Завдання 3. Визначити показники виробничої програми підприємства за наступних умов: готова продукція складає 17XУ0 тис. грн.; напівфабрикати, що реалізуються стороннім споживачам, – 1УХ0 тис. грн.; роботи промислового характеру, що виконуються для інших підприємств, – 1ХУ тис. грн.; вартість обробки продукції з давальницької сировини – УХ тис. грн.; залишки незавершеного виробництва на початок року – 1ХУ0 тис. грн., на кінець року – УХ0 тис. грн.; вартість інструменту для власних потреб підприємства на початок року – 1УХ тис. грн., на кінець року – ХУ тис. грн.; внутрішньозаводський оборот – ХУ0 тис. грн.; залишки готової нереалізованої продукції на початок року – 2ХУ0 тис. грн., на кінець року – 20УХ тис. грн.; залишки відвантаженої покупцям продукції, за яку термін сплати ще не настав, на початок року – 5ХУ тис. грн., на кінець року – 4УХ тис. грн.; матеріальні витрати на виробництво продукції – 3УХ0 тис. грн.; амортизація основних засобів підприємства – 15ХУ тис. грн.

Методичні вказівки до виконання завдання:

1. Товарна продукція підприємства обчислюється так:

$$ТП = ГП + НФ + ПР + ОП, \quad (9.6)$$

де ГП – готова продукція, тис. грн.;

НФ – напівфабрикати, що реалізуються стороннім споживачам, тис. грн.;

ПР – роботи промислового характеру, що виконуються для інших підприємств, тис. грн.;

ОП – вартість обробки продукції з давальницької сировини, тис. грн.

2. Валова продукція розраховується наступним чином:

$$ВП = ТП + (НЗВ_{п} - НЗВ_{к}) + (I_{п} - I_{к}), \quad (9.7)$$

де НЗВ_п, НЗВ_к – залишки незавершеного виробництва на початок і кінець року, відповідно, тис. грн.;

I_п, I_к – вартість інструменту для власних потреб підприємства на початок і кінець року, відповідно, тис. грн.

3. Валовий оборот визначається за такою формулою:

$$BO = ВП + ВЗО, \quad (9.8)$$

де ВЗО – внутрішньозаводський оборот, тис. грн.

4. Реалізована продукція знаходиться за формулою

$$РП = ТП + (\Gamma_{п} - \Gamma_{к}) + (З_{п} - З_{к}), \quad (9.9)$$

де $\Gamma_{п}$, $\Gamma_{к}$ – залишки готової нереалізованої продукції на початок і кінець року, відповідно, тис. грн.;

$З_{п}$, $З_{к}$ – залишки відвантаженої покупцям продукції, за яку термін сплати ще не настав, на початок і кінець року, відповідно, тис. грн.

5. Чиста продукція обчислюється наступним чином:

$$ЧП = ТП - МВ - А, \quad (9.10)$$

де МВ – матеріальні витрати на виробництво продукції, тис. грн.;

А – амортизація основних засобів підприємства, тис. грн.

ТЕМА 10 ВИРОБНИЧИЙ ЦИКЛ

Термінологічний словник

Виробнича операція – це частина виробничого процесу, що виконується стосовно певного предмета праці одним робітником або групою робітників на одному робочому місці.

Виробничий процес – це сукупність взаємопов'язаних дій людей, засобів праці та природи, потрібних для виготовлення продукції.

Виробничий цикл – це інтервал часу від початку до закінчення процесу виготовлення продукції, тобто час, протягом якого запуснені у виробництво предмети праці перетворюються у готову продукцію.

Відтворювальний цикл – це цикл «виробництво-розподіл-обмін-споживання», стадії якого характеризують стани, які проходить економічний продукт від його створення до споживання у міру зміни в часі.

Життєвий цикл технологічної системи – це час від моменту виникнення й обґрунтування необхідності створення технологічної системи до моменту недоцільності її експлуатації.

Коефіцієнт ритмічності – це показник ритмічності випуску продукції, відношення мінімальних випусків продукції до середніх її випусків.

Комбінування – це форма організації виробництва, яка передбачає з'єднання в масштабах одного підприємства виробництво різних видів продукції, що відносяться нерідко до різних галузей промисловості, але тісно технологічно-пов'язаних спеціалізованих виробництв.

Концентрація – це форма організації виробництва, яка передбачає процес зосередження випуску однойменної продукції на великих підприємствах.

Кооперування – це форма організації виробництва, яка передбачає формування виробничих зв'язків між підприємствами, цехами або ділянками, що займаються виготовленням одного і того ж виду продукції.

Організація виробництва – це комплекс заходів, спрямованих на раціональне поєднання процесів праці з речовинними елементами виробництва в просторі й часі з метою підвищення ефективності виробництва, тобто досягнення поставлених завдань у найкоротший строк за найкращого використання виробничих ресурсів.

Приймальний контроль – це: 1) контроль встановленої частини характеристик продукції на відповідність вимогам, за результатами якого приймається рішення про її придатність до використання за призначенням. Є завершальним елементом приймання продукції; 2) перевірка якості виконаних робіт із встановленням відповідності їх проекту і нормативним вимогам.

Приймання продукції – це процес перевірки відповідності продукції вимогам, встановлених стандартами, конструкторською документацією, технічними умовами, договорами на поставку (розробку), і оформлення відповідних документів.

Спеціалізація – це форма організації виробництва передбачає зосередження на одному підприємстві (в його структурних підрозділах) випуску однотипної продукції.

Статистичний контроль – це метод технічного контролю й аналізу якості продукції та ходу технологічних процесів, що базуються на сучасних прийомах теорії ймовірностей і математичної статистики.

Техніко-технологічна база підприємства – це системна сукупність найбільш активних елементів виробництва, яка визначає технологічний спосіб одержання продукції (виконання робіт, надання послуг), здійснюваний за допомогою машинної техніки (устаткування, приладів, апаратів), різноманітних транспортних, передавальних, діагностичних та інформаційних засобів, організованих у технологічні системи виробничих підрозділів і підприємства в цілому.

Технологія – це сукупність методів (способів) виготовлення, видобутку, обробки або переробки та інших процесів, робіт і операцій, що змінюють стан сировини, матеріалів, напівфабрикатів чи виробів у процесі отримання продукції із заданими показниками якості.

Теоретичні питання

1. Що таке «виробничий процес»?
2. Дайте характеристику типовій структурі виробничого процесу на підприємстві.
3. Які операції відносяться до основного виробничого процесу?
4. Які операції відносяться до допоміжного виробничого процесу?
5. Які операції відносяться до обслуговуючого виробничого процесу?
6. Що таке «стадія виробничого процесу»?
7. Що таке «виробнича операція»?
8. Дайте характеристику видам виробничих операцій в залежності від участі працівника.
9. Назвіть і охарактеризуйте принципи організації виробничого процесу на підприємстві.
10. Назвіть форми організації виробничого процесу на підприємстві.
11. Дайте характеристику технологічній формі організації виробництва на підприємстві.
12. Дайте характеристику предметній формі організації виробництва на підприємстві.
13. Дайте характеристику прямоточній формі організації виробництва на підприємстві.
14. Дайте характеристику точковій формі організації виробництва на підприємстві.
15. Дайте характеристику інтегральній формі організації виробництва на підприємстві.
16. Охарактеризуйте одиничний тип виробництва.
17. Охарактеризуйте серійний тип виробництва.
18. Що таке «малосерійне виробництво»?
19. Що таке «великосерійне виробництво»?
20. Охарактеризуйте масовий тип виробництва.
21. Що таке «виробничий цикл»?
22. Дайте характеристику складовим виробничого циклу.
23. Які існують види перерв у виробничому циклі?

24. Назвіть причини перерв у виробничому циклі.
25. Яким чином у сучасних умовах можливо зменшити тривалість виробничого циклу?

Тестові завдання

1. Частина процесів, у якій відбувається безпосередня зміна форм, розмірів, властивостей внутрішньої структури предметів праці і перетворення їх у готову продукцію, – це ...

- а) основні виробничі процеси;
- б) допоміжні виробничі процеси;
- в) обслуговуючі виробничі процеси;
- г) усі відповіді вірні.

2. Виготовлення інструментів, пристосувань, засобів механізації й автоматизації власного виробництва, запасних частин для ремонту устаткування – це ...

- а) основні виробничі процеси;
- б) допоміжні виробничі процеси;
- в) обслуговуючі виробничі процеси;
- г) усі відповіді вірні.

3. Транспортування матеріальних потужностей, складські операції усіх видів, технічний контроль якості продукції – це ...

- а) основні виробничі процеси;
- б) допоміжні виробничі процеси;
- в) обслуговуючі виробничі процеси;
- г) усі відповіді вірні.

4. Припускає поділ виробничого процесу на окремі технологічні процеси, що поділяються на операції, переходи, прийоми і рухи ...

- а) принцип диференціації;
- б) принцип концентрації;
- в) принцип інтеграції;
- г) принцип спеціалізації.

5. Припускає виконання декількох операцій на одному робочому місці ...

- а) принцип диференціації;
- б) принцип концентрації;
- в) принцип інтеграції;
- г) принцип спеціалізації.

6. Являє собою поєднання основних, допоміжних і обслуговуючих процесів ...

- а) принцип диференціації;
- б) принцип концентрації;
- в) принцип інтеграції;
- г) принцип спеціалізації.

7. Являє собою форму розподілу колективної праці, що розвиваючись планомірно, зумовлює виділення на підприємстві цехів, ділянок, ліній і окремих робочих місць ...

- а) принцип диференціації;
- б) принцип концентрації;
- в) принцип інтеграції;
- г) принцип спеціалізації.

8. Припускає одночасне виконання часткових виробничих процесів і окремих операцій над аналогічними деталями і частинами виробу на різних робочих місцях ...

- а) принцип паралельності;
- б) принцип ритмічності;
- в) принцип автоматичності;
- г) принцип профілактики.

9. Забезпечує випуск продукції за рівні періоди часу і відповідно повторення виробничого процесу на всіх його стадіях і операціях ...

- а) принцип паралельності;
- б) принцип ритмічності;
- в) принцип автоматичності;
- г) принцип профілактики.

10. Припускає максимальне виконання виробничого процесу автоматично, тобто без особистого втручання працівника або під його спостереженням і контролем ...

- а) принцип паралельності;
- б) принцип ритмічності;
- в) принцип автоматичності;
- г) принцип профілактики.

11. Припускає організацію обслуговування, спрямовану на запобігання аварій і простоїв техніки ...

- а) принцип паралельності;
- б) принцип ритмічності;
- в) принцип автоматичності;
- г) принцип профілактики.

12. Забезпечує ефективну організацію робіт, яка дозволяє стабільно перейти на випуск іншої продукції, ...

- а) принцип гнучкості;
- б) принцип оптимальності;
- в) принцип електронізації;
- г) принцип стандартизації.

13. Полягає в тому, що виконання всіх процесів з випуску продукції у заданій кількості й у визначений термін здійснюється з найбільшою економічною ефективністю або з найменшими витратами трудових і матеріальних ресурсів, ...

- а) принцип гнучкості;
- б) принцип оптимальності;
- в) принцип електронізації;
- г) принцип стандартизації.

14. Припускає широке використання можливостей ЕОМ ...

- а) принцип гнучкості;
- б) принцип оптимальності;
- в) принцип електронізації;
- г) принцип стандартизації.

15. Припускає широке використання при створенні й освоєнні нової техніки і технології стандартизації, уніфікації, типізації і нормалізації ...

- а) принцип гнучкості;
- б) принцип оптимальності;
- в) принцип електронізації;
- г) принцип стандартизації.

16. Характеризується цеховою структурою з послідовною передачею предметів праці ...

- а) технологічна форма організації виробництва;
- б) предметна форма організації виробництва;
- в) прямоточна форма організації виробництва;
- г) інтегральна форма організації виробництва.

17. Має осередковану структуру з паралельно-послідовною (послідовною) передачею предметів праці у виробництві ...

- а) технологічна форма організації виробництва;
- б) предметна форма організації виробництва;
- в) прямоточна форма організації виробництва;
- г) інтегральна форма організації виробництва.

18. Характеризується лінійною структурою з поштучною передачею предметів праці ...

- а) технологічна форма організації виробництва;
- б) предметна форма організації виробництва;
- в) прямоточна форма організації виробництва;
- г) інтегральна форма організації виробництва.

19. Припускає об'єднання основних і допоміжних операцій у єдиний інтегрований виробничий процес з осередковою або лінійною структурою за послідовної, паралельної або паралельно-послідовної передачі предметів праці у виробництві ...

- а) технологічна форма організації виробництва;
- б) предметна форма організації виробництва;
- в) прямоточна форма організації виробництва;
- г) інтегральна форма організації виробництва.

20. Тривалість виробничого циклу залежить від:
а) тривалості робочого часу, необхідного для виробництва продукції;
б) розміру партії;
в) тривалості перерв у процесі виробництва;
г) тривалості операцій, прямо не пов'язаних з виробничим процесом.

21. Тривалість виробничого циклу охоплює:

- а) штучно-калькуляційний час;
- б) час операцій контролю;
- в) час транспортування предметів праці;
- г) тривалість перерв.

22. Операційний час виробничого циклу включає:

- а) штучно-калькуляційний час;
- б) час операцій контролю;
- в) час транспортування предметів праці;
- г) усі відповіді вірні.

23. Штучно-калькуляційний час виробничого циклу включає:

- а) оперативний час;
- б) підготовчо-заключний час;
- в) час на відпочинок і природні потреби працівників;
- г) час організаційного та технічного обслуговування.

24. Допоміжний час виробничого циклу включає:

- а) час установки та зняття деталі;
- б) час закріплення та відкріплення деталі ;
- в) час операційного контролю робітника;
- г) усі відповіді вірні.

25. Міжопераційні перерви утворюють:

- а) перерви між партіями;
- б) перерви очікування;
- в) перерви комплектування;
- г) усі відповіді вірні.

26. Необмежена номенклатура деталей, що виготовляються на замовлення, характерна для ...

- а) одиничного типу виробництва;
- б) серійного типу виробництва;
- в) масового типу виробництва;
- г) немає правильної відповіді.

27. Широка номенклатура деталей, що виготовляються партіями, характерна для ...

- а) одиничного типу виробництва;
- б) серійного типу виробництва;
- в) масового типу виробництва;
- г) немає правильної відповіді.

28. Обмежена номенклатура деталей, що виготовляються у великому обсязі, характерна для ...

- а) одиничного типу виробництва;
- б) серійного типу виробництва;
- в) масового типу виробництва;
- г) немає правильної відповіді.

29. Застосування універсального устаткування характерне для ...

- а) одиничного типу виробництва;
- б) серійного типу виробництва;
- в) масового типу виробництва;
- г) немає правильної відповіді.

30. Застосування універсального та частково спеціального устаткування характерне для ...

- а) одиничного типу виробництва;
- б) серійного типу виробництва;
- в) масового типу виробництва;
- г) немає правильної відповіді.

31. Застосування переважного спеціального устаткування характерне для ...

- а) одиничного типу виробництва;

- б) серійного типу виробництва;
- в) масового типу виробництва;
- г) немає правильної відповіді.

32. Розташування устаткування за групами однорідних верстатів характерне для ...

- а) одиничного типу виробництва;
- б) серійного типу виробництва;
- в) масового типу виробництва;
- г) немає правильної відповіді.

33. Розташування устаткування за групами для оброблення конструктивно і технологічно однорідних деталей характерне для ...

- а) одиничного типу виробництва;
- б) серійного типу виробництва;
- в) масового типу виробництва;
- г) немає правильної відповіді.

34. Розташування устаткування за ходом технологічного процесу оброблення деталей характерне для ...

- а) одиничного типу виробництва;
- б) серійного типу виробництва;
- в) масового типу виробництва;
- г) немає правильної відповіді.

35. Послідовна передача предметів праці з операції на операцію характерна для ...

- а) одиничного типу виробництва;
- б) серійного типу виробництва;
- в) масового типу виробництва;
- г) немає правильної відповіді.

36. Паралельно-послідовна передача предметів праці з операції на операцію характерна для ...

- а) одиничного типу виробництва;
- б) серійного типу виробництва;
- в) масового типу виробництва;

г) немає правильної відповіді.

37. Паралельна передача предметів праці з операції на операцію характерна для ...

- а) одиничного типу виробництва;
- б) серійного типу виробництва;
- в) масового типу виробництва;
- г) немає правильної відповіді.

38. Технологічна форма організації виробничого процесу характерна для ...

- а) одиничного типу виробництва;
- б) серійного типу виробництва;
- в) масового типу виробництва;
- г) немає правильної відповіді.

39. Предметна, групова, гнучка предметна форма організації виробничого процесу характерна для ...

- а) одиничного типу виробництва;
- б) серійного типу виробництва;
- в) масового типу виробництва;
- г) немає правильної відповіді.

40. Прямолінійна форма організації виробничого процесу характерна для ...

- а) одиничного типу виробництва;
- б) серійного типу виробництва;
- в) масового типу виробництва;
- г) немає правильної відповіді.

Завдання для практичних занять

Завдання 1. Визначте тривалість виробничого циклу підприємства та його окремих складових (робочого процесу, операційного часу, штучно-калькуляційного часу, оперативного часу) за наступних умов: тривалість основних виробничих процесів складає $1X$ годин; час установлення та зняття деталі з обладнання – $0,1Y$ годин; час закріплення та відкріплення деталі на обладнанні –

0,0X години; час операційного контролю, що здійснюється робітником, у ході виконання виробничої операції, – 0,3Y годин; тривалість підготовчо-заклучних робіт – 0,X годин; час відпочинку та природних потреб робітників – 2,Y годин; час технічного обслуговування обладнання – 0,3X годин; тривалість операцій контролю – 0,Y годин; час транспортування предметів праці – 0,1X годин; тривалість природних процесів – 0,0Y годин; тривалість перерв – 2,X годин.

Методичні вказівки до виконання завдання:

1. Тривалість виробничого циклу підприємства розраховується за формулою

$$T_{\text{вц}} = T_{\text{рп}} + T_{\text{п}}, \quad (10.1)$$

де $T_{\text{рп}}$ – тривалість робочого процесу, години;

$T_{\text{п}}$ – тривалість перерв, години.

2. Тривалість робочого процесу обчислюється наступним чином:

$$T_{\text{рп}} = T_{\text{оп}} + T_{\text{пп}}, \quad (10.2)$$

де $T_{\text{оп}}$ – операційний час, години;

$T_{\text{пп}}$ – тривалість природних процесів, години.

3. Операційний час визначається так:

$$T_{\text{оп}} = T_{\text{шт}} + T_{\text{к}} + T_{\text{тр}}, \quad (10.3)$$

де $T_{\text{шт}}$ – штучно-калькуляційний час, години;

$T_{\text{к}}$ – тривалість операцій контролю, години;

$T_{\text{тр}}$ – час транспортування предметів праці, години.

4. Штучно-калькуляційний час обчислюється за наступною формулою:

$$T_{\text{шк}} = T_{\text{опер}} + T_{\text{пз}} + T_{\text{в}} + T_{\text{то}}, \quad (10.4)$$

де $T_{\text{опер}}$ – оперативний час, години;

$T_{\text{пз}}$ – тривалість підготовчо-заключних робіт, години;

$T_{\text{в}}$ – час відпочинку та природних потреб робітників, години;

$T_{\text{то}}$ – час технічного обслуговування обладнання, години.

5. Оперативний час включає час основних і допоміжних виробничих процесів:

$$T_{\text{опер}} = T_{\text{осн}} + T_{\text{доп}}, \quad (10.5)$$

де $T_{\text{осн}}$ – тривалість основних виробничих процесів, години;

$T_{\text{доп}}$ – тривалість допоміжних виробничих процесів, години:

$$T_{\text{доп}} = T_{\text{у-з}} + T_{\text{з-в}} + T_{\text{ок}}, \quad (10.6)$$

де $T_{\text{у-з}}$ – час установлення та зняття деталі з обладнання, години;

$T_{\text{з-в}}$ – час закріплення та відкріплення деталі на обладнанні, години;

$T_{\text{ок}}$ – час операційного контролю, що здійснюється робітником, у ході виконання виробничої операції, години.

ТЕМА 11

ВИТРАТИ ПІДПРИЄМСТВА ТА СОБІВАРТІСТЬ ПРОДУКЦІЇ, ПОСЛУГ, РОБІТ

Термінологічний словник

Альтернативна вартість – це вартість виробництва товару або послуги, яка вимірюється з точки зору втраченої (упущеної) можливості виробництва іншого виду товару або послуг, що вимагають тих же витрат ресурсів; ціна заміни одного блага іншим.

Витрати – це зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілу власниками) за звітний період.

Витрати безповоротні – це витрати, що здійснюються підприємством один раз, не потребують повторних витрат, які не залежать від обсягу виробництва, які в той же час не можуть бути повернуті підприємством.

Витрати виробництва – це повні витрати, що безпосередньо пов'язані з виробництвом продукції і обумовлені ним.

«*Витрати-випуск*» – це балансова економіко-математична модель, що лежить в основі міжгалузевого балансу виробництва і розподілу продукції, та заснована на порівнянні вартості продукції і сумарних витрат на її випуск в грошовому вираженні.

Витрати відкладені – це частина нематеріальних активів компанії; витрати, які вже мали місце, але ефект від вкладення яких буде досягнуто в майбутньому.

Витрати граничні – це збільшення витрат підприємства, необхідне для збільшення випуску продукції на одну одиницю.

Витрати диференціальні – це додаткові приростні витрати, що пов'язані з малим обсягом виробництва.

Витрати допустимі – це витрати виконавця, що понесені в межах умов договору та правових норм і підлягають відшкодуванню замовником.

Витрати загальновиробничі – це витрати на загальне обслуговування та організацію виробництва й управління на рівні

окремих виробництв або структурних підрозділів об'єднання чи підприємства.

Витрати змінні – це витрати, абсолютна величина яких змінюється разом зі зміною обсягу виробництва продукції.

Витрати матеріальні – це вартість витрачених у виробництві сировини і основних матеріалів, напівфабрикатів та комплектуючих виробів, палива і енергії, будівельних матеріалів, запасних частин, тари й тарних матеріалів, допоміжних та інших матеріалів, а також вартість виконаних для підприємства робіт, послуг виробничого та невиробничого характеру.

Витрати наведені – це оцінний показник порівняльної економічної ефективності рішень в області організації виробництва, технічної та господарської політики, мінімум якого є критерієм вибору кращого варіанта з розглянутих альтернатив.

Витрати невиробничі – це витрати, не пов'язані безпосередньо з виробництвом.

Витрати непередбачені – це витрати, не передбачені планами, програмами, бюджетами, кошторисами, що виникли несподіваним чином; включають непередбачене збільшення витрат виробництва та обігу, відшкодування збитків, штрафи, пені, неустойки.

Витрати операційні – це витрати операційної діяльності підприємства, тобто його основної діяльності, пов'язаної з виробництвом та реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), яка забезпечує основну частку його доходу.

Витрати постійні – це витрати, абсолютна величина яких не змінюється разом зі зміною обсягу виробництва продукції.

Витрати представницькі – це витрати підприємства або організації на проведення офіційних прийомів іноземних представників, на відвідування ними культурних заходів, на буфетне обслуговування, на оплату послуг перекладача тощо.

Витрати прямі – це витрати, що можуть бути віднесені безпосередньо до конкретного об'єкта витрат економічно доцільним шляхом.

Елемент витрат – це сукупність економічно однорідних витрат.

Інші операційні витрати – це витрати операційної діяльності, що пов'язані з виробництвом продукції (робіт, послуг) і не увійшли

до складу інших економічних елементів витрат, зокрема, витрати на відрядження в межах встановлених норм, вартість робіт, послуг сторонніх підприємств, плата за розрахунково-касове обслуговування, сума податків, зборів, втрати від псування цінностей, сума фінансових санкцій, орендна плата тощо.

Калькуляція – це представлений в табличній формі бухгалтерський розрахунок витрат у грошовому вираженні на виробництво і збут одиниці виробу або партії виробів, а також на здійснення робіт і послуг.

Калькуляція собівартості продукції – це документ, який відображає сукупність витрат на виробництво і реалізацію одиниці продукції; формується на основі калькуляційних статей витрат.

Кошторис витрат – це загальна сума витрат на виробництво і збут продукції в цілому по підприємству в певному розрахунковому періоді.

Об'єкт витрат – це продукція, роботи, послуги або вид діяльності підприємства, які потребують визначення пов'язаних з їх виробництвом (виконанням) витрат.

Повна собівартість – це всі витрати підприємства на виробництво і реалізацію продукції, виражені в грошовій формі.

Собівартість продукції – це сукупність витрат на виробництво і збут продукції, виражених у грошовій формі.

Теоретичні питання

1. Що таке «витрати»?
2. Яким чином класифікуються витрати підприємства за видами діяльності?
3. Яким чином класифікуються витрати підприємства за відношенням до обсягу виробництва?
4. Яким чином класифікуються витрати підприємства за способом віднесення на собівартість?
5. Яким чином класифікуються витрати підприємства за економічним змістом?
6. Охарактеризуйте зміни змінних витрат підприємства на весь обсяг виробництва та на одиницю продукції при зростанні обсягу виробництва.

7. Охарактеризуйте зміни змінних витрат підприємства на весь обсяг виробництва та на одиницю продукції при зменшенні обсягу виробництва.

8. Охарактеризуйте зміни постійних витрат підприємства на весь обсяг виробництва та на одиницю продукції при зростанні обсягу виробництва.

9. Охарактеризуйте зміни постійних витрат підприємства на весь обсяг виробництва та на одиницю продукції при зменшенні обсягу виробництва.

10. Що таке «собівартість»?

11. Назвіть і охарактеризуйте функції собівартості.

12. Які види собівартості виділяють залежно від часу формування витрат?

13. Які види собівартості виділяють залежно від місця формування витрат?

14. Які види собівартості виділяють залежно від тривалості розрахункового періоду?

15. Які види собівартості виділяють за складом продукції?

16. Охарактеризуйте методи калькулювання собівартості продукції, послуг, робіт.

17. Перерахуйте статті калькуляції собівартості продукції.

18. Опишіть порядок складання калькуляції собівартості продукції.

19. Опишіть порядок складання калькуляції собівартості перевезень автомобільним транспортом.

20. Яким чином у сучасних умовах можливо зменшити собівартість продукції, послуг, робіт?

Тестові завдання

1. Виплата дивідендів акціонерам є витратами ...

- а) операційної діяльності;
- б) фінансової діяльності;
- в) інвестиційної діяльності;
- г) усі відповіді вірні.

2. Виплата кредиторам відсотків за користування позиковими коштами є витратами ...

- а) операційної діяльності;
- б) фінансової діяльності;
- в) інвестиційної діяльності;
- г) усі відповіді вірні.

3. На підприємствах автомобільного транспорту до змінних витрат відносять:

- а) витрати на паливо для господарських потреб;
- б) заробітна плата апарату управління;
- в) заробітна плата водіїв і кондукторів;
- г) орендна плата.

4. На підприємствах автомобільного транспорту до постійних витрат відносять:

- а) витрати на паливо для рухомого складу;
- б) амортизація рухомого складу;
- в) заробітна плата водіїв і кондукторів;
- г) заробітна плата апарату управління.

5. Які з нижче перерахованих показників не здійснюють суттєвого впливу на змінні витрати підприємств автомобільного транспорту?

- а) коефіцієнт використання вантажопідйомності;
- б) час знаходження автомобілів на лінії;
- в) середня технічна або експлуатаційна швидкість автомобілів;
- г) коефіцієнт випуску автомобілів на лінію.

6. Які з нижче перерахованих показників здійснюють суттєвий вплив на змінні витрати підприємств автомобільного транспорту?

- а) середня вантажопідйомність/місткість автомобіля;
- б) коефіцієнт використання вантажопідйомності;
- в) коефіцієнт використання пробігу;
- г) коефіцієнт випуску автомобілів на лінію.

7. При зростанні обсягу виробництва змінні витрати ...

а) на весь обсяг виробництва – зменшуються, на одиницю продукції – залишаються незмінними;

б) на весь обсяг виробництва – збільшуються, на одиницю продукції – залишаються незмінними;

в) на весь обсяг виробництва – залишаються незмінними, на одиницю продукції – зменшуються;

г) на весь обсяг виробництва – залишаються незмінними, на одиницю продукції – збільшуються.

8. При зростанні обсягу виробництва постійні витрати ...

а) на весь обсяг виробництва – зменшуються, на одиницю продукції – залишаються незмінними;

б) на весь обсяг виробництва – збільшуються, на одиницю продукції – залишаються незмінними;

в) на весь обсяг виробництва – залишаються незмінними, на одиницю продукції – зменшуються;

г) на весь обсяг виробництва – залишаються незмінними, на одиницю продукції – збільшуються.

9. Матеріальні витрати є статтею ...

а) цехової собівартості;

б) виробничої собівартості;

в) повної собівартості;

г) усі відповіді вірні.

10. Залежно від часу формування витрат виділяють такі види собівартості:

а) планова;

б) цехова;

в) фактична;

г) виробнича.

11. Залежно від місця формування витрат виділяють такі види собівартості:

а) індивідуальна;

б) повна;

- в) галузева;
- г) нормативна.

12. За складом продукції виділяють такі види собівартості:

- а) валова;
- б) кошторисна;
- в) індивідуальна;
- г) товарна.

13. Витрати на оплату праці персоналу і сплату єдиного соціального внеску є статтею ...

- а) цехової собівартості;
- б) виробничої собівартості;
- в) повної собівартості;
- г) усі відповіді вірні.

14. Амортизація цехового обладнання є статтею ...

- а) цехової собівартості;
- б) виробничої собівартості;
- в) повної собівартості;
- г) немає правильної відповіді.

15. Заробітна плата адміністративного персоналу є статтею ...

- а) цехової собівартості;
- б) виробничої собівартості;
- в) повної собівартості;
- г) немає правильної відповіді.

16. Витрати на збут продукції є статтею ...

- а) цехової собівартості;
- б) виробничої собівартості;
- в) повної собівартості;
- г) немає правильної відповіді.

17. Урахування собівартості перших за часом надходження запасів передбачає метод ...

- а) середньозваженої собівартості;
- б) FIFO;

- в) LIFO;
- г) нормативних витрат.

18. Урахування собівартості останніх за часом надходження запасів передбачає метод ...

- а) середньозваженої собівартості;
- б) FIFO;
- в) LIFO;
- г) нормативних витрат.

19. Калькулювання собівартості «по заказам» – це ...

а) метод калькулювання собівартості продукції на основі обліку витрат по кожному індивідуальному виробу або за окремою партією виробів;

б) метод калькулювання собівартості продукції на основі групування витрат в межах окремих процесів або стадій виробництва;

в) метод калькулювання собівартості продукції, який передбачає включення в собівартість усіх (змінних і постійних) виробничих витрат;

г) метод калькулювання собівартості продукції, який передбачає включення в собівартість продукції лише змінних виробничих витрат.

20. Калькулювання собівартості «по процесам» – це ...

а) метод калькулювання собівартості продукції на основі обліку витрат по кожному індивідуальному виробу або за окремою партією виробів;

б) метод калькулювання собівартості продукції на основі групування витрат в межах окремих процесів або стадій виробництва;

в) метод калькулювання собівартості продукції, який передбачає включення в собівартість усіх (змінних і постійних) виробничих витрат;

г) метод калькулювання собівартості продукції, який передбачає включення в собівартість продукції лише змінних виробничих витрат.

Завдання для практичних занять

Завдання 1. Розрахувати повну собівартість одиниці продукції за наступних умов:

- виробнича програма продукції дорівнює $3000+X$ шт.;
- матеріальні витрати на одиницю продукції дорівнюють $15-Y$ грн.;
- фонд оплати праці промислово-виробничого персоналу дорівнює $1XY000$ грн.;
- єдиний соціальний внесок встановлений у розмірі, передбаченому чинним законодавством;
- амортизація основних виробничих засобів цеху дорівнює $1X0000$ грн.;
- загальновиробничі витрати складають $20+Y\%$ від цехової собівартості продукції;
- позавиробничі витрати складають $10+X\%$ від виробничої собівартості продукції.

Методичні вказівки до виконання завдання:

1. Цехова собівартість продукції розраховується наступним чином:

$$C_{\text{цех}} = V_{\text{мат}} + V_{\text{перс}} + A_{\text{ОВЗ}}, \quad (11.1)$$

де $V_{\text{мат}}$ – матеріальні витрати на виробничу програму, грн.:

$$V_{\text{мат}} = V_{\text{мат.од}} \cdot Q, \quad (11.2)$$

де $V_{\text{мат.од}}$ – матеріальні витрати на одиницю продукції, грн.;

Q – виробнича програма продукції, шт.;

$V_{\text{перс}}$ – витрати на оплату праці промислово-виробничого персоналу, грн.:

$$V_{\text{перс}} = \text{ФОП}_{\text{ПВП}} + \text{ЄСВ}, \quad (11.3)$$

де $\text{ФОП}_{\text{ПВП}}$ – фонд оплати праці промислово-виробничого персоналу, грн.;

ЄСВ – єдиний соціальний внесок (визначається як визначений чинним законодавством відсоток від фонду оплати праці промислово-виробничого персоналу), грн.;

$A_{\text{ОВЗ}}$ – амортизація основних виробничих засобів, грн.

2. Виробнича собівартість продукції обчислюється так:

$$C_{\text{вир}} = C_{\text{цех}} + B_{\text{заг.вир}}, \quad (11.4)$$

де $B_{\text{заг.вир}}$ – загальновиробничі витрати, грн.

3. Повна собівартість продукції визначається за формулою

$$C_{\text{повна}} = C_{\text{вир}} + B_{\text{поза.вир}}, \quad (11.5)$$

де $B_{\text{поза.вир}}$ – позавиробничі витрати, грн.

Результати розрахунків представити у табл. 11.1.

Таблиця 11.1 – Калькуляція собівартості продукції

Найменування статей калькуляції собівартості	Сума витрат, грн.	
	На програму випуску	На одиницю продукції
1. Матеріальні витрати		
2. Оплата праці персоналу, в т. ч.:		
фонд оплати праці промислово-виробничого персоналу		
єдиний соціальний внесок		
3. Амортизація основних виробничих засобів		
4. Цехова собівартість		
5. Загальновиробничі витрати		
6. Виробнича собівартість		
7. Позавиробничі витрати		
8. Повна собівартість		

Для розрахунку витрат на одиницю продукції слід віднести загальну суму витрат за кожною статтею калькуляції собівартості продукції до виробничої програми підприємства. За результатами розрахунків слід ідентифікувати вид продукції – матеріаломістка чи трудомістка.

Завдання 2. Розрахувати повну собівартість 1 ткм виконаної підприємством автомобільного транспорту транспортної роботи за наступних умов: лінійна норма витрати палива на 100 км пробігу автомобіля складає $1X$ л; пробіг – $4Y$ тис. км; питома норма витрати палива на виконання 100 ткм транспортної роботи – 2 л для автомобілів із карбюраторними двигунами та 1,3 л для автомобілів із дизельними двигунами; вантажообіг – $2XY0$ тис. ткм; норма витрати палива на 1 їздку з вантажем – 0,25 л; кількість їздок з вантажем – $5YX$. Якщо $X > Y$, то розрахунки здійснюються на прикладі бортових автомобілів; якщо $Y > X$, то розрахунки здійснюються на прикладі самоскидів. При цьому якщо $X > Y$, то розрахунки здійснюються на прикладі автомобілів з карбюраторними двигунами, а якщо $Y > X$, то розрахунки здійснюються на прикладі автомобілів із дизельними двигунами. Ціна за 1 л палива встановлюється на основі моніторингу чинних ринкових цін на момент виконання завдання.

Норми витрат мастильних матеріалів на 100 л палива встановлені у таких розмірах: моторних олів – 3,5 л для автомобілів із карбюраторними двигунами, 5,0 л для автомобілів із дизельними двигунами; трансмісійних олів – $0,8X$ л; спеціального мастила – $0,1YX$ л; пластичного мастила – $0,2Y$ кг. Ціни за 1 л (1 кг) мастильних матеріалів устанавлюються на основі моніторингу чинних ринкових цін на момент виконання завдання.

Обсяг перевезення вантажів – $2XY$ тис. т. Норма часу простою автомобіля під навантаженням і розвантаженням 1 т вантажу – $0,0Y$ годин. Якщо $X > Y$, то клас вантажу – I, а якщо $Y > X$, то клас вантажу – II. Якщо $X > Y$, то автомобіль працює у місті, якщо $Y > X$, то автомобіль здійснює перевезення поза містом. При цьому якщо $X > Y$, то перевезення вантажів здійснюється дорогами I класу, а якщо $Y > X$, то вантажі перевозяться дорогами II класу. Номінальна вантажопідйомність автомобіля – X т. Коефіцієнт використання пробігу – $0,6Y$. Коефіцієнт, який враховує надбавки та доплати водіям вантажних автомобілів, складає $1,3X$. Додаткова заробітна плата водіїв вантажних автомобілів у середньому складає $1Y\%$ від фонду їх основної заробітної плати. Єдиний соціальний внесок встановлений у розмірі, передбаченому чинним законодавством.

Норма витрат на заміну та ремонт автомобільних шин встановлена у розмірі $0,4X$ тис. грн. на 1000 км пробігу вантажних автомобілів.

Норма витрат на технічне обслуговування та ремонт рухомого складу встановлена у розмірі $1,Y$ тис. грн. на 1000 км пробігу вантажних автомобілів.

Норма амортизації вантажних автомобілів встановлена як $0,0X\%$ від їх вартості на початок року на кожні 1000 км їх пробігу. Вартість вантажних автомобілів на початок року становить $6XY$ тис. грн. Норма амортизації інших виробничих основних засобів підприємства автомобільного транспорту встановлена в розмірі $Y\%$ від їх вартості на початок року. Вартість інших виробничих основних засобів підприємства автомобільного транспорту на початок року складає $1YX00$ тис. грн.

Загальногосподарські (накладні) витрати підприємства автомобільного транспорту знаходяться на рівні $1X\%$ від загальної суми змінних витрат на здійснення перевезень вантажів.

Методичні вказівки до виконання завдання:

1. Собівартість 1 ткм транспортної роботи визначається так:

$$C_{1 \text{ ткм}} = \frac{C_{\text{повна}}}{P}, \quad (11.6)$$

де $C_{\text{повна}}$ – повна собівартість виконаної підприємством автомобільного транспорту транспортної роботи, тис. грн.;

P – вантажообіг, тис. ткм.

2. Повна собівартість виконаної транспортної роботи розраховується за формулою

$$C_{\text{повна}} = V_{\text{п-м.м}} + \text{ФОП}_{\text{вод}} + \text{ЄСВ}_{\text{вод}} + V_{\text{ш}} + V_{\text{то.р}} + A + V_{\text{заг}}, \quad (11.7)$$

де $V_{\text{п-м.м}}$ – витрати на паливно-мастильні матеріали, тис. грн.;

$\text{ФОП}_{\text{вод}}$ – фонд оплати праці водіїв вантажних автомобілів, тис. грн.;

$\text{ЄСВ}_{\text{вод}}$ – єдиний соціальний внесок, нарахований на фонд оплати праці водіїв вантажних автомобілів, тис. грн.;

$V_{\text{ш}}$ – витрати на заміну та ремонт автомобільних шин, тис. грн.;

$V_{\text{то.р}}$ – витрати на технічне обслуговування та ремонт рухомого складу, тис. грн.;

A – амортизація виробничих основних засобів підприємства автомобільного транспорту, тис. грн.;

$V_{\text{заг}}$ – загальногосподарські (накладні) витрати підприємства автомобільного транспорту, тис. грн.

3. Витрати на паливно-мастильні матеріали включають витрати на паливо та всі види мастильних матеріалів. При цьому витрати на паливо обчислюються наступним чином:

для бортових автомобілів:

$$V_{\text{п}} = 0,01 \cdot (N_{\text{п.100 км}} \cdot L + N_{\text{п.100 ткм}} \cdot P) \cdot \text{Ц}_{1 \text{ л.п}}, \quad (11.8)$$

де $N_{\text{п.100 км}}$ – лінійна норма витрати палива на 100 км пробігу автомобіля, л;

L – пробіг, тис. км;

$N_{\text{п.100 ткм}}$ – питома норма витрати палива на виконання 100 ткм транспортної роботи, л;

$\text{Ц}_{1 \text{ л.п}}$ – ринкова ціна 1 л палива, грн.

для самоскидів:

$$V_{\text{п}} = (0,01 \cdot N_{\text{п.100 км}} \cdot L + N_{\text{п.1 їзд}} \cdot n_{\text{їзд}}) \cdot \text{Ц}_{1 \text{ л.п}}, \quad (11.9)$$

де $N_{\text{п.1 їзд}}$ – норма витрати палива на 1 їзду з вантажем, л;

$n_{\text{їзд}}$ – кількість їздок з вантажем, їздки.

4. Витрати на певний вид мастильних матеріалів обчислюються з використанням наступної формули:

$$V_{\text{м.м}} = \frac{Q_{\text{п}} \cdot N_{\text{м.м}} \cdot \text{Ц}_{1 \text{ л.м.м}}}{100}, \quad (11.10)$$

де $Q_{\text{п}}$ – витрати палива у натуральному виразі, тис. л;

$N_{\text{м.м}}$ – норма витрати мастильних матеріалів певного виду на 100 л палива, л або кг;

$\text{Ц}_{1 \text{ л.м.м}}$ – ринкова ціна 1 л або 1 кг мастильних матеріалів певного виду, грн.

5. Фонд оплати праці водіїв розраховується за формулою

$$\text{ФОП}_{\text{вод}} = \text{ФОП}_{\text{осн}} + \text{ФОП}_{\text{дод}}, \quad (11.11)$$

де $\text{ФОП}_{\text{осн}}$ – фонд основної заробітної плати водіїв, тис. грн.;

$\text{ФОП}_{\text{дод}}$ – фонд додаткової заробітної плати водіїв (обчислюється як заданий відсоток від фонду основної заробітної плати), тис. грн.

6. Фонд основної заробітної плати водіїв визначається наступним чином:

$$\text{ФОП}_{\text{осн}} = (P_{\text{т}} \cdot Q + P_{\text{ткм}} \cdot P) \cdot K_{\text{доп}}, \quad (11.12)$$

де $P_{\text{т}}$ – відрядна розцінка за 1 т перевезеного вантажу, грн.;

Q – обсяг перевезення вантажів, тис. т;

$P_{\text{ткм}}$ – відрядна розцінка за 1 ткм вантажообігу, грн.;

$K_{\text{доп}}$ – коефіцієнт, що враховує надбавки та доплати водіям.

7. Відрядна розцінка за 1 т перевезеного вантажу визначається так:

$$P_{\text{т}} = \text{ГТС} \cdot N_{1 \text{ т.н-р}} \cdot K, \quad (11.13)$$

де ГТС – годинна тарифна ставка водія вантажного автомобіля, грн.;

$N_{1 \text{ т.н-р}}$ – норма часу простою автомобіля під навантаженням і розвантаженням 1 т вантажу, години;

K – поправочний коефіцієнт залежно від класу вантажу (приймається для I класу (великогабаритні та великовагові вантажі) – 1, II класу (довгомірні вантажі) – 1,25, III класу (небезпечні вантажі) – 1,66, IV класу (швидкопсувні вантажі) – 2).

Годинні тарифні ставки водіїв вантажних автомобілів за групами та вантажопідйомністю наведені в табл. 11.2.

Таблиця 11.2 – **Годинні тарифні ставки водіїв вантажних автомобілів***

Номінальна вантажопідйомність автомобіля	Годинні тарифні ставки по групах вантажних автомобілів, грн.		
	1 група	2 група	3 група
	Бортові автомобілі й автомобілі-фургони загального призначення	Спеціалізовані і спеціальні автомобілі	Автомобілі для перевезення небезпечних та отруйних вантажів
менше 1,5 т	5,36	5,54	5,82
від 1,5 до 3 т	5,54	5,82	6,11
від 3 до 5 т	5,82	6,11	6,43
від 5 до 7 т	6,11	6,43	6,58
від 7 до 10 т	6,43	6,58	6,79
від 10 до 20 т	6,58	6,79	7,08
від 20 до 40 т	6,79	7,08	7,40
від 40 до 60 т	7,08	7,40	-
більше 60 т	-	-	-

* самоскиди відносяться до групи «Спеціалізовані і спеціальні автомобілі».

8. Відрядна розцінка за 1 ткм вантажообігу розраховується за формулою

$$P_{\text{ткм}} = \text{ГТС} \cdot N_{1 \text{ ткм}} \cdot K, \quad (11.14)$$

де $N_{1 \text{ ткм}}$ – норма часу на виконання 1 ткм транспортної роботи, години:

$$N_{1 \text{ ткм}} = \frac{1}{V_{\text{розр}} \cdot q_{\text{н}} \cdot \beta}, \quad (11.15)$$

де $V_{\text{розр}}$ – розрахункова швидкість вантажного автомобілю, км/год.;
 $q_{\text{н}}$ – номінальна вантажопідйомність автомобіля, т;
 β – коефіцієнт використання пробігу.

Розрахункова швидкість вантажного автомобілю визначається в залежності від умов його експлуатації (табл. 11.3 і табл. 11.4).

Таблиця 11.3 – Розрахункова швидкість вантажного автомобілю при роботі у місті

<i>Номінальна вантажопідйомність автомобіля</i>	<i>Розрахункова норма пробігу автомобіля, км/год.</i>
менше 7 т	25
більше 7 т	24

Таблиця 11.4 – Розрахункова швидкість вантажного автомобілю при роботі поза містом

<i>Клас доріг</i>	<i>Тип дорожнього покриття</i>	<i>Розрахункова норма пробігу автомобіля, км/год.</i>
I	Дороги з удосконаленим покриттям (асфальтобетон, цементобетон, брущаті, гудроновані, клінкерні)	49
II	Дороги з твердим покриттям (брукові, щебеневі, гравійні і ґрунтові поліпшені)	37
III	Дороги природні ґрунтові	28

9. Єдиний соціальний внесок визначається відповідно до чинного законодавства.

10. Витрати на заміну та ремонт автомобільних шин обчислюються так:

$$V_{\text{ш}} = N_{\text{ш}} \cdot L, \quad (11.16)$$

де $N_{\text{ш}}$ – норма витрат на заміну та ремонт автомобільних шин на 1000 км пробігу вантажних автомобілів, тис. грн.

11. Витрати на технічне обслуговування та ремонт рухомого складу розраховуються за наступною формулою:

$$V_{\text{то.р}} = N_{\text{то.р}} \cdot L, \quad (11.17)$$

де $N_{\text{то.р}}$ – норма витрат на технічне обслуговування та ремонт рухомого складу на 1000 км пробігу вантажних автомобілів, тис. грн.

12. Амортизація виробничих основних засобів підприємства автомобільного транспорту є сумою амортизації вантажних автомобілів і амортизації інших виробничих основних засобів.

При цьому амортизація вантажних автомобілів обчислюється так:

$$A_{\text{ва}} = \frac{N_{\text{а.ва}}}{100} \cdot V_{\text{ва.п.р}} \cdot L, \quad (11.18)$$

де $N_{\text{а.ва}}$ – норма амортизації вантажних автомобілів, %;

$V_{\text{ва.п.р}}$ – вартість вантажних автомобілів на початок року, тис. грн.

Амортизація інших виробничих основних засобів обчислюється з використанням формули

$$A_{\text{оз}} = \frac{N_{\text{а.оз}}}{100} \cdot V_{\text{оз.п.р}}, \quad (11.19)$$

де $N_{\text{а.оз}}$ – норма амортизації основних засобів, %;

$V_{\text{оз.п.р}}$ – вартість основних засобів на початок року, тис. грн.

13. Загальногосподарські витрати визначаються так:

$$V_{\text{заг}} = (V_{\text{п-м.м}} + \text{ФОП}_{\text{вод}} + \text{ЄСВ}_{\text{вод}} + V_{\text{ш}} + V_{\text{то.р}} + A) \cdot \frac{\%V_{\text{заг}}}{100}, \quad (11.20)$$

де $\%V_{\text{заг}}$ – відсоток загальногосподарських витрат, %.

ТЕМА 12

ЦІНОУТВОРЕННЯ

Термінологічний словник

Акцизний податок – це непрямий податок на споживання окремих видів товарів (продукції), визначених Податковим кодексом України як підакцизні, що включається до ціни таких товарів (продукції).

Бажаний попит – це попит, що забезпечує, з точки зору виробника, запланований рівень продажу і необхідний рівень рентабельності виробництва і торгівлі.

Біржова ціна – це ціна на товари, що реалізуються у порядку біржової торгівлі.

Брейк – це різке раптове падіння цін на біржі.

Бойєнт – це певний стан ринку, що характеризується швидким підвищенням цін через несприятливість економічних умов.

Бонусні знижки – це знижки, що надаються постійним покупцям, якщо вони за певний період купляють обумовлену кількість товарів (на обумовлену суму).

Валоризація – це підвищення ціни товарів, курсу цінних паперів за допомогою державних заходів.

Вартісний аналіз – це аналіз витрат виробництва та обігу товару, що проводиться з метою встановлення ціни пропозиції (ціни продавця) або при пошуку шляхів зниження витрат.

«Війна цін» – це повторюване довгострокове зниження фірмами цін на свою продукцію, за допомогою якого вони розраховують збільшити обсяги продажів і власних доходів.

Внутрішньофірмова ціна – це вид ціни, використовуваний при обміні товарами в рамках міжнародних і транснаціональних корпорацій чи підприємств, для розрахунків між їх підрозділами, розташованими в різних країнах.

Гранична ціна – це максимально або мінімально допустимий рівень ціни, який може застосовуватися суб'єктом господарювання.

Двокомпонентний тариф – це система цін, при якій споживачі виплачують фіксовану суму за доступ до послуги, а потім вже платять за саму послугу.

Декларування зміни ціни та/або реєстрація ціни – це інформування суб'єктом господарювання у встановленому порядку органів державного регулювання і контролю (нагляду) та спостереження у сфері ціноутворення про наміри встановлення та застосування ціни, відмінної від поточної.

Демпінг – це штучне зниження цін на товари з метою усунення конкурентів на ринку.

Довідкова ціна – це попереднє чи орієнтовне значення оптової ціни товару у внутрішній і міжнародній торгівлі.

Договір купівлі-продажу – це договір про купівлю-продаж товарів. У такому договорі встановлюються обсяги купівлі та продажу товарів, ціни і способи оплати, терміни і умови поставки, штрафні санкції за порушення умов договору, транспортні умови.

Договірна ціна – це ціна, що встановлюється за згодою партнерів (продавців і покупців) з урахуванням основних ринкових чинників.

Доплата – це збільшення ціни товару виробником (постачальником) під час його продажу (реалізації).

Еластичність – це чутливість величини попиту і пропозиції товарів до зміни цін на ці товари.

Етикетна ціна – це роздрібна ціна, що вказана на етикетці товару.

Єдині оптові ціни – це оптові ціни, що встановлюються на однакові види промислової продукції, засоби виробництва і предмети споживання, незалежно від рівня витрат на окремих підприємствах.

Закон попиту – це закон, відповідно до якого зростання цін призводить до зниження величини попиту на товари при інших рівних умовах.

Закон пропозиції – це закон, відповідно до якого з ростом цін на товар збільшується обсяг пропозиції цього товару при інших рівних умовах.

Закони ринкового ціноутворення: 1) ціна прагне до такого рівня, при якому попит дорівнює пропозиції; 2) якщо під впливом нецінових чинників станеться підвищення попиту при незмінній пропозиції або скорочення пропозиції при незмінному попиті, то ціна зростає. Якщо навпаки, при незмінній пропозиції попит

скоротиться або при незмінному попиті пропозиція збільшиться, то ціна знизиться.

Закриті знижки – це цінові знижки, які надаються на продукцію у внутрішній торгівлі міжнародного синдикату, у внутрішньофірмових поставках, а також на товари, що поставляються за спеціальними міжурядовими угодами.

Звичайна ціна – це ціна не менша, ніж середньозважена ціна реалізації аналогічної продукції за будь-якими іншими угодами з купівлі-продажу, укладеними з будь-якою третьою стороною протягом 30 календарних днів, що передували даті реалізації, за винятком того, коли ціни внутрішньої реалізації підлягають державному регулюванню згідно з порядком ціноутворення, встановленим законодавством.

Зворотна боніфікація – це знижка з ціни поставленого товару, кількість якого менше вимог стандарту або кількості, обумовленої договором.

Знижка – це зменшення ціни товару виробником (постачальником) під час його продажу (реалізації).

Знижка сезонна – це зменшення ціни товару в період його несезонного продажу.

«Зняття вершків» – це вид цінової політики підприємства, що полягає в установленні на товар ціни, яка значно перевищує витрати на його виробництво та реалізацію.

«Кам'яне дно» – це нижній рівень можливого падіння ціни.

Кероване ціноутворення – це положення, при якому ціни на окремі товари та послуги визначаються урядовими органами, офіційними або неофіційними об'єднаннями постачальників, а також торговими асоціаціями на основі ринкових механізмів.

Керовані ціни – це ціни на певні товари та послуги, що адміністративно встановлюються державою.

Лімітна ціна – це розрахунковий граничний рівень цін на майбутню продукцію, що іноді встановлюється при розробці інвестиційних проектів.

Лімітуюче ціноутворення – це стратегія ціноутворення, згідно з якою фірма-лідер встановлює ціну на рівні, меншому того, який здатний принести їй максимальний прибуток.

Максимальна роздрібна ціна – це ціна, встановлена на підакцизні товари (продукцію з урахуванням усіх видів податків (зборів). Акцизний податок з реалізованих суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів не включається до максимальної роздрібною ціни.

Марка акцизного податку – це спеціальний знак для маркування алкогольних напоїв та тютюнових виробів, віднесений до документів суворого обліку, який підтверджує сплату акцизного податку, легальність ввезення та реалізації на території України цих виробів.

Мінімальне акцизне податкове зобов'язання – це мінімальна величина податкового зобов'язання зі сплати акцизного податку з сигарет, виражена у твердій сумі за 1000 штук сигарет одного найменування, реалізованих на митній території України чи ввезених на митну територію України.

«Мовчазна змова» – це метод встановлення узгоджених цін, обсягів виробництва, районів збуту товарів на основі формальних угод між фірмами в умовах ринкової олігополії.

Надлишковий попит – це попит, який значно перевищує пропозицію, що приводить до дефіциту товарів і зростання цін.

Нееластичність – це ситуація, коли зміна ціни не веде до зміни попиту (нееластичний попит) і пропозиції (нееластична пропозиція).

«Ножниця цін» – це розрив у цінах на окремі групи товарів на міжнародних ринках, в першу чергу на готові вироби, з одного боку, і на сировину та паливо – з іншого боку.

Норматив рентабельності – це рівень прибутковості, що визначається суб'єктом господарювання під час формування ціни. Граничний норматив рентабельності є його максимально допустимим рівнем, який повинен враховуватися суб'єктом господарювання під час встановлення ціни товару.

Оверсолд – це різке падіння цін на певний товар внаслідок значного збільшення його надходження на ринок.

Оптова ціна (відпускна ціна) – це ціна, за якою підприємство-виробник реалізує зроблену продукцію оптово-збутовим організаціям чи іншим підприємствам.

Перехресне субсидування – це практика фіксації цін на рівні,

що перевищує загальні середні витрати на виробництво товарів і послуг у певній галузі за рахунок перерозподілу цінового навантаження серед різних груп споживачів.

Пікове ціноутворення – це встановлення ціни за товар або послугу на більш високому рівні, коли попит на них вище, і на більш низькому, коли попит нижче.

Постачальницько-збутова надбавка (постачальницька винагорода) – це сума витрат суб'єкта господарювання, що пов'язані з обігом товару та здійснюються в процесі його продажу під час надходження від виробника (постачальника) на відповідний товарний ринок, та прибутку. Гранична постачальницько-збутова надбавка є її максимально допустимим рівнем, який повинен враховуватися суб'єктом господарювання, що здійснює оптову торгівлю, під час встановлення ціни товару.

Продаж (реалізація) – це господарська операція, під час якої здійснюється обмін товару на виражений у грошовій формі еквівалент або інший вид компенсації його вартості.

Рефакція – це знижка з оптової ціни або ваги товару, якщо фактична якість його нижча за передбачену договором, стандартом чи технічними умовами.

Ринок – це цілісна система економічних відносин і зв'язків між покупцями і продавцями, що будуються на основі ринкових цін.

Ринок товарів (робіт, послуг) – це сфера обігу товарів, що визначається виходячи з можливості покупця (продавця) без значних додаткових витрат придбати (реалізувати) товар (роботи, послуги) на найближчій для покупця (продавця) території.

Ринкова ціна – це ціна, за якою товари (роботи, послуги) передаються іншому власнику за умови, що продавець бажає передати такі товари (роботи, послуги), а покупець бажає їх отримати на добровільній основі, обидві сторони є взаємно незалежними юридично та фактично, володіють достатньою інформацією про такі товари (роботи, послуги), а також ціни, які склалися на ринку ідентичних (а за їх відсутності – однорідних) товарів (робіт, послуг) у порівняних економічних (комерційних) умовах.

Роздрібна ціна – це ціна, за якою товар продається в роздрібній торгівлі для населення і деяких організацій.

СІФ – це умови, які застосовуються в контрактах купівлі-продажу для визначення зобов'язань продавця і покупця з поставки товару та встановлення цін.

Тариф – це система ставок, за якими оплачують виробничі й невиробничі послуги.

Товар – це продукція, роботи, послуги, матеріально-технічні ресурси, майнові та немайнові права, що підлягають продажу (реалізації).

Товар Гіффіна – це товар (найчастіше маловартісний), попит на який за певних обставин зростає при підвищенні його ціни (а не знижується, як слід було б очікувати).

Торговельна надбавка (націнка) – це сума витрат суб'єкта господарювання, що пов'язані з обігом товару та здійснюються в процесі його продажу (реалізації) у роздрібній торгівлі, та прибутку. Гранична торговельна надбавка (націнка) є її максимально допустимим рівнем, який повинен враховуватися суб'єктом господарювання під час реалізації товару в роздрібній торгівлі.

Трансфертна ціна – це оптова ціна, що обслуговує оборот товарів і послуг у межах даного підприємства або фірми; за цією ціною здійснюються розрахунки за сировину, матеріали, напівфабрикати й послуги.

Фіксована ціна – це обов'язкова для застосування суб'єктами господарювання ціна, встановлена Кабінетом Міністрів України, органами виконавчої влади та державними колегіальними органами або органами місцевого самоврядування відповідно до їх повноважень та компетенції.

Ціна – це виражений у грошовій формі еквівалент одиниці товару (продукції, робіт, послуг, матеріально-технічних ресурсів, майнових та немайнових прав), що підлягає продажу (реалізації), який повинен застосовуватися як тариф, розмір плати, ставки або збору, крім ставок і зборів, що використовуються в системі оподаткування.

Цінова політика – це комплекс заходів щодо визначення цін, цінової стратегії і тактики, умов оплати, варіювання цінами залежно від позиції на ринку, стратегічних і тактичних цілей фірми.

Цінова стратегія – це узагальнююча модель дій щодо встановлення і зміни цін, набір правил для прийняття рішень, які забезпечують реалізацію цінової політики.

Ціноутворення – це процес обґрунтування, затвердження та перегляду цін і тарифів, визначення їх рівня, співвідношення та структури.

Теоретичні питання

1. Що таке «ціна»?
2. Перерахуйте та охарактеризуйте функції цін.
3. Перерахуйте та порівняйте підходи до формування цін на товари, послуги, роботи.
4. Яким чином класифікуються ціни за характером обслуговуваного обороту?
5. Яким чином класифікуються ціни за ступенем свободи від дії держави при їх установах?
6. Яким чином класифікуються ціни за способом фіксації?
7. Яким чином класифікуються ціни за ступенем обґрунтованості?
8. Яким чином класифікуються ціни за часом дії?
9. Що таке «надбавка» («націнка»)?
10. Що таке «знижка»?
11. Дайте характеристику видам знижок.
12. Що таке «цінова політика»?
13. Перерахуйте та охарактеризуйте види цінових політик підприємств.
14. Назвіть і охарактеризуйте етапи ціноутворення на підприємстві.
15. Які фактори впливають на процес ціноутворення на підприємстві?

Тестові завдання

1. Цілями ціноутворення, орієнтованими на збут, є:
 - а) максимізація прибутку;
 - б) максимізація виручки;

- в) стабілізація цін;
 - г) збільшення частки ринку.
2. Цілями ціноутворення, орієнтованими на конкуренцію, є:
- а) максимізація прибутку;
 - б) максимізація виручки;
 - в) стабілізація цін;
 - г) збільшення частки ринку.
3. Цілями ціноутворення, орієнтованими на прибуток, є:
- а) максимізація прибутку;
 - б) максимізація виручки;
 - в) стабілізація цін;
 - г) збільшення частки ринку.
4. Полягає у вираженні в єдиній грошовій формі різних за своєю натуральною формою товарів (послуг) ...
- а) вимірювально-інформаційна функція ціни;
 - б) розподільча функція ціни;
 - в) стимулююча функція ціни;
 - г) регулююча функція ціни.
5. Передбачає перерозподіл доходів між товаровиробником і споживачем ...
- а) вимірювально-інформаційна функція ціни;
 - б) розподільча функція ціни;
 - в) стимулююча функція ціни;
 - г) регулююча функція ціни.
6. Передбачає інтенсифікацію виробництва через залучення додаткового капіталу ...
- а) вимірювально-інформаційна функція ціни;
 - б) розподільча функція ціни;
 - в) стимулююча функція ціни;
 - г) регулююча функція ціни.
7. Передбачає коригування попиту і пропозиції на ринку ...

- а) вимірювально-інформаційна функція ціни;
- б) розподільча функція ціни;
- в) стимулююча функція ціни;
- г) регулююча функція ціни.

8. За характером обслуговуваного обороту виділяють такі види цін:

- а) оптові;
- б) вільні;
- в) біржові;
- г) базисні.

9. За характером обслуговуваного обороту виділяють такі види цін:

- а) закупівельні;
- б) фіксовані;
- в) трансфертні;
- г) роздрібні.

10. За ступенем свободи від дії держави виділяють такі види цін:

- а) вільні;
- б) регульовані;
- в) фіксовані;
- г) усі відповіді вірні.

11. За способом фіксації виділяють такі види цін:

- а) контрактні;
- б) трансфертні;
- в) біржові;
- г) усі відповіді вірні.

12. За ступенем обґрунтованості виділяють такі види цін:

- а) базисні;
- б) довідкові;
- в) преїскурантні;
- г) усі відповіді вірні.

13. За часом дії виділяють такі види цін:

- а) постійні;
- б) поточні;
- в) сезонні;
- г) ступінчасті.

14. Принципами ціноутворення є:

- а) науковість;
- б) цільова спрямованість;
- в) безперервність;
- г) єдність.

15. Факторами ціноутворення є:

- а) кон'юнктура на ринку;
- б) етап життєвого циклу товару;
- в) державне регулювання цін;
- г) маркетингова стратегія підприємства.

16. До методів витратного ціноутворення відносяться такі:

- а) метод повних витрат;
- б) метод трьох рівнів ціни;
- в) метод змінних витрат;
- г) метод ціноутворення на основі кривої досвіду.

17. До параметричних методів ціноутворення відносяться такі:

- а) метод питомої ціни;
- б) метод орієнтації на поточні ціни;
- в) метод структурної аналогії;
- г) метод PSM.

18. До методів ціноутворення, що ґрунтуються на попиті, відносяться такі:

- а) метод тендерного ціноутворення;
- б) метод опитування експертів;
- в) метод ціноутворення на основі коефіцієнта ринкової сили;
- г) метод ціноутворення на основі цінових класів.

19. Передбачає продаж продукції за ціною, що значно перевищує витрати виробництва, ...

- а) цінова стратегія «знімання вершків»;
- б) цінова стратегія «проникнення на ринок»;
- в) цінова стратегія «психологічних цін»;
- г) цінова стратегія «слідування за лідером».

20. Передбачає продаж продукції за ціною, що значно нижче ціни конкурентів, ...

- а) цінова стратегія «знімання вершків»;
- б) цінова стратегія «проникнення на ринок»;
- в) цінова стратегія «психологічних цін»;
- г) цінова стратегія «слідування за лідером».

Завдання для практичних занять

Завдання 1. Розрахувати оптову, відпускну та роздрібну ціну одиниці продукції за таких умов:

- повна собівартість одиниці продукції дорівнює $20+X$ грн.;
- планується рентабельність реалізації продукції на рівні $15+Y\%$;
- продукція не є підакцизним товаром;
- надбавка за відповідність якості продукції міжнародним стандартам становить $5+X\%$ від оптової ціни одиниці продукції;
- податок на додану вартість (ПДВ) встановлюється відповідно до чинного податкового законодавства;
- торгівельна надбавка становить $10+Y\%$ від відпускнуї ціни одиниці продукції.

Методичні вказівки до виконання завдання:

1. Оптова ціна одиниці продукції обчислюється так:

$$C_{\text{опт.од}} = C_{\text{повна.од}} + П_{\text{од}}, \quad (12.1)$$

де $C_{\text{повна.од}}$ – повна собівартість одиниці продукції, грн.;

$P_{од}$ – прибуток підприємства-виробника від реалізації одиниці продукції, грн.:

$$P_{од} = C_{повна.од} \cdot \frac{R}{100}, \quad (12.2)$$

де R – запланована рентабельність реалізації одиниці продукції, %.

2. Відпускна ціна одиниці продукції розраховується за такою формулою:

$$C_{відп.од} = C_{опт.од} + N_{яп} + АП + ПДВ, \quad (12.3)$$

де $N_{яп}$ – надбавка до оптової ціни одиниці продукції за відповідність якості продукції міжнародним стандартам, грн.;

АП – акцизний податок на одиницю продукції, грн. (розраховується відповідно до чинного податкового законодавства);

ПДВ – податок на додану вартість одиниці продукції, грн. (визначається відповідно до чинного податкового законодавства).

3. Роздрібна ціна одиниці продукції визначається наступним чином:

$$C_{роздр.од} = C_{відп.од} + P_{од(торг)}, \quad (12.4)$$

де $P_{од(торг)}$ – прибуток торговельного підприємства від реалізації одиниці продукції, грн.

Завдання 2. Порівняти основні цінові стратегії підприємств, ідентифікувати їх переваги і недоліки. Результати аналізу представити в табл. 12.1.

Таблиця 12.1 – Переваги і недоліки цінових стратегій

<i>Цінові стратегії підприємств</i>	<i>Переваги</i>	<i>Недоліки</i>
Стратегія високих цін («зняття вершків»)		
Стратегія низьких цін («проникнення на ринок»)		
Стратегія диференційованих цін		
Стратегія психологічних цін		
Стратегія слідування за лідером		
Нейтральна стратегія		

Завдання 3. Оцінити еластичність попиту на продукцію підприємства, якщо: ціна одиниці продукції в базовому періоді склала $20+X$ грн., а в наступному періоді – $16+X$ грн.; обсяг реалізації продукції в базовому періоді склав $500-Y$ шт., а в наступному періоді – $650-Y$ шт.

Методичні вказівки до виконання завдання:

1. Еластичність попиту на продукцію підприємства характеризується однойменним коефіцієнтом, який розраховується за формулою

$$K_{\text{ел}} = \frac{\Delta Q_{\%}}{\Delta P_{\%}}, \quad (12.5)$$

де $\Delta Q_{\%}$ – відсоток зростання обсягу реалізації продукції, %;

$\Delta P_{\%}$ – відсоток зменшення ціни одиниці продукції, %.

Якщо $K_{\text{ел}} > 1$, то попит ідентифікується як еластичний, якщо $K_{\text{ел}} < 1$, то попит визнається нееластичним.

ТЕМА 13

ФІНАНСОВИЙ РЕЗУЛЬТАТ ПІДПРИЄМСТВА

Термінологічний словник

Балансовий прибуток – це загальний, сумарний прибуток підприємства, одержаний за певний період від усіх видів виробничої і невиробничої діяльності підприємства, зафіксований у його бухгалтерському балансі.

Банки – це фінансові установи, функціями яких є залучення у вклади грошових коштів громадян і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах і на власний ризик, відкриття та ведення банківських рахунків громадян та юридичних осіб.

Беззбитковість – це режим господарської діяльності підприємства, фірми, приватної особи, при якому доходи, одержувані від діяльності, перевершують витрати, пов'язані з нею, чи рівні їм.

Безнадійна заборгованість – це заборгованість, що відповідає одній з таких ознак: а) заборгованість за зобов'язаннями, щодо яких минув строк позовної давності; б) прострочена заборгованість померлої фізичної особи, за відсутності у неї спадкового майна, на яке може бути звернено стягнення; в) прострочена заборгованість осіб, які у судовому порядку визнані безвісно відсутніми, оголошені померлими; г) заборгованість фізичних осіб, прощена кредитором, за винятком заборгованості осіб, пов'язаних з таким кредитором, та осіб, які перебувають з таким кредитором у трудових відносинах, та осіб, які перебували з таким кредитором у трудових відносинах, і період між датою припинення трудових відносин таких осіб та датою прощення їх заборгованості не перевищує три роки; г) прострочена понад 180 днів заборгованість особи, розмір сукупних вимог кредитора за якою не перевищує мінімально встановленого законодавством розміру безспірних вимог кредитора для порушення провадження у справі про банкрутство, а для фізичних осіб – заборгованість, що не перевищує 25 відсотків мінімальної заробітної плати (у розрахунку на рік), встановленої на 1 січня звітного податкового року (у разі відсутності законодавчо

затвердженої процедури банкрутства фізичних осіб); д) актив у вигляді корпоративних прав або не боргових цінних паперів, емітента яких визнано банкрутом або припинено як юридичну особу у зв'язку з його ліквідацією; е) сума залишкового призового фонду лотереї станом на 31 грудня кожного року; є) прострочена заборгованість фізичної або юридичної особи, не погашена внаслідок недостатності майна зазначеної особи, за умови, що дії щодо примусового стягнення майна боржника не призвели до повного погашення заборгованості; ж) заборгованість, стягнення якої стало неможливим у зв'язку з дією обставин непереборної сили, стихійного лиха (форс-мажорних обставин), підтверджених у порядку, передбаченому законодавством; з) заборгованість суб'єктів господарювання, визнаних банкрутами у встановленому законом порядку або припинених як юридичні особи у зв'язку з їх ліквідацією.

Біржа – це організаційно оформлений, регулярно функціонуючий ринок, на якому здійснюється торгівля цінними паперами (фондова біржа) або оптова торгівля товарами за стандартними зразками (товарна біржа).

Біржовий прибуток – це прибуток, отриманий від торгівлі цінними паперами і товарами на товарній і фондовій біржах.

Брутто-дохід – це дохід, обчислений до вирахування податків і відрахувань.

Брутто-ефект оподаткування – це витрати, рівні сумі чистого зменшення виробничої вигоди і чистого зменшення розмірів споживчої вигоди, які виникають в результаті створюваних оподаткуванням змін до розподілу ресурсів.

Брутто-кеш-флоу – це різниця між надходженнями і платежами готівкою фірми за певний період.

Брутто-прибуток – це вартість продажів за вирахуванням витрат виробництва, обчислена до сплати податків.

Валова виручка – це повна сума грошових надходжень від реалізації товарної продукції, робіт, послуг і матеріальних цінностей.

Валютна виручка – це надходження іноземної валюти за рахунок експорту товарів та послуг, а також від міжнародних кредитів.

Використання прибутку – це спрямування прибутку підприємства на сплату податків, створення резервного фонду, виплату дивідендів, поповнення статутного фонду, фінансування витрат у процесі фінансово-господарської діяльності.

Виручка від реалізації – це сума коштів, які надійшли на банківський рахунок або у касу підприємства від продажу товарів та надання послуг.

Власний капітал – це частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань.

Дамніфікація – це понесення підприємством збитків.

Дебітор – це особа, у якої внаслідок минулих подій утворилася заборгованість перед іншою особою у формі певної суми коштів, їх еквіваленту або інших активів.

Депозит (вклад) – це кошти, які надаються фізичними чи юридичними особами в управління резиденту, визначеному фінансовою організацією згідно із законодавством України, або нерезиденту на строк або на вимогу та під процент на умовах видачі на першу вимогу або повернення зі спливом встановленого договором строку.

Дериватив – це стандартний документ, що засвідчує право та/або зобов'язання придбати чи продати у майбутньому цінні папери, матеріальні або нематеріальні активи, а також кошти на визначених ним умовах.

Джиринг – це співвідношення між власним і позиковим капіталом підприємства.

Дивіденд – це платіж, що здійснюється юридичною особою, у тому числі емітентом корпоративних прав, інвестиційних сертифікатів чи інших цінних паперів на користь власника таких корпоративних прав, інвестиційних сертифікатів та інших цінних паперів, що засвідчують право власності інвестора на частку (пай) у майні (активах) емітента, у зв'язку з розподілом частини його прибутку, розрахованого за правилами бухгалтерського обліку.

Допоміжна діяльність у сфері фінансів та страхування – це недержавне управління фінансовими ринками, біржові операції з фондовими цінностями, інші види діяльності (посередництво у кредитуванні, фінансові консультації, діяльність, пов'язана з

іноземною валютою, страхуванням вантажів, оцінювання страхового ризику та збитків, інші види допоміжної діяльності).

Дохід – це виручка від реалізації продукції, робіт, послуг без вирахування наданих знижок, повернення проданих товарів та податків з продажу (податку на додану вартість, акцизного збору).

Дохід заявлений – це дохід, відображений в документах, які подаються в податкові служби.

Дохід у матеріальній формі – це гроші, інші валютні цінності, грошовий еквівалент вартості майна, що має фізичні виміри та властивості, одержані суб'єктом оподаткування у власність.

Дохід у нематеріальній формі – це грошовий еквівалент вартості послуг, майнових і немайнових прав, що не мають фізичних вимірів, одержаний суб'єктом оподаткування в користування або у власність.

Доходи від приросту капіталу – це доходи, що виникають як наслідок зростання курсу акцій компанії, а також в результаті реінвестування нерозподіленого прибутку або продажу частини активів, ринкова ціна яких зросла порівняно з тією, за якою ці активи отримувалися.

Забезпечення – це зобов'язання з невизначеними сумою або часом погашення на дату балансу.

Запозичення – це позики, векселі, облігації, а також інші види короткострокових і довгострокових зобов'язань, на які нараховуються відсотки.

Збиток – це перевищення суми витрат над сумою доходу, для отримання якого були здійснені ці витрати.

Зобов'язання – це заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди.

Економічна ефективність – це відносний показник, що є результатом співвідношення між отриманим ефектом та витратами.

Економічна ефективність капіталовкладень – це показник, що зазвичай розраховується у вигляді відношення обсягу випущеної продукції в грошовому вираженні до обсягу капіталовкладень, що зумовили цей випуск.

Емісійний дохід – це сума перевищення надходжень, отриманих емітентом від емісії (випуску) власних акцій (інших корпоративних прав) та інвестиційних сертифікатів, над номінальною вартістю таких акцій (інших корпоративних прав) та інвестиційних сертифікатів (під час їх первинного розміщення), або над ціною зворотного викупу під час наступних розміщень інвестиційних сертифікатів та акцій інвестиційних фондів.

Капіталізація прибутку – це: 1) метод оцінки вартості підприємства за його прибутком, що полягає у встановленні величини капіталу, здатного приносити прибуток за його норми, що дорівнює середньому позичковому відсотку; 2) витрачання прибутку на збільшення капіталу підприємства, перетворення прибутку в капітал.

Кредитор – це юридична або фізична особа, яка має підтвержені у встановленому порядку вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника, у тому числі щодо виплати заборгованості із заробітної плати працівникам боржника, а також контролюючі органи – щодо податків та зборів.

Курсова різниця – це позитивна різниця між офіційним обмінним курсом іноземної валюти до гривні, установленим Національним банком України на день придбання та на день продажу (погашення, іншого відчуження) цінного паперу, у разі якщо такий цінний папір номінований в іноземній валюті.

Лукративний – дохідний, прибутковий, грошовий.

Мінімальний прибуток – це найменше значення прибутку, необхідне для збереження фірми, продовження її функціонування, запобігання краху.

Надзвичайний прибуток (збиток) підприємства – це прибуток (збиток), що виникає внаслідок надзвичайної події (стихійного лиха, пожежі, техногенної аварії тощо) або події, яка періодично не повторюватиметься в кожному наступному періоді.

Надприбуток – це вкрай високий рівень прибутку, що досягається за рахунок монопольного поведінки підприємств-виробників товарів та постачальників товарів на ринок.

Нерозподілений прибуток – це частка прибутку підприємства, отримана в результаті діяльності в попередні періоди, яка не була спрямована на виплату дивідендів власникам підприємства чи

поповнення складових власного капіталу підприємства.

Норма капіталізації фінансових витрат – це частка від ділення середньозваженої величини фінансових витрат та суми всіх непогашених запозичень (крім тих, що безпосередньо пов'язані з кваліфікаційним активом або мають цільове призначення) підприємства протягом звітнього періоду.

Обліковий прибуток (збиток) – це сума прибутку (збитку) до оподаткування, визначена в бухгалтерському обліку і відображена у звіті про фінансові результати за звітний період.

Оподатковуваний прибуток – це прибуток, що визначається для розрахунку податку на прибуток способом виключення із суми скоригованого валового доходу валових витрат платника податку та суми нарахованих ним амортизаційних відрахувань.

Опціон – це цивільно-правовий договір, згідно з яким одна сторона контракту одержує право на придбання (продаж) базового активу, а інша сторона бере на себе безумовне зобов'язання продати (придбати) базовий актив у майбутньому протягом строку дії опціону чи на встановлену дату (дату виконання) за визначеною під час укладання такого контракту ціною базового активу. За умовами опціону покупець виплачує продавцю премію опціону.

Пасивні доходи – це доходи, отримані у вигляді: процентів на поточний або депозитний (вкладний) банківський рахунок, на вклад (депозит) у кредитних спілках, інших процентів (у тому числі дисконтних доходів); процентного або дисконтного доходу за іменним ощадним (депозитним) сертифікатом; плати (відсотків), що розподіляється відповідно до пайових членських внесків членів кредитної спілки; доходу, який виплачується компанією, що управляє активами інституту спільного інвестування, на розміщені активи відповідно до закону, включаючи дохід, що виплачується (нараховується) емітентом у результаті викупу (погашення) цінних паперів інституту спільного інвестування, який визначається як різниця між сумою, отриманою від викупу, та сумою коштів або вартістю майна, сплаченою платником податку продавцю (у тому числі емітенту) у зв'язку з придбанням таких цінних паперів, як компенсація їх вартості; доходу за іпотечними цінними паперами (іпотечними облігаціями та сертифікатами) відповідно до закону; відсотків (дисконту), отриманих власником облігації від їх емітента

відповідно до закону; доходу за сертифікатом фонду операцій з нерухомістю та доходу, отриманого платником податку в результаті викупу (погашення) управителем сертифікатів фонду операцій з нерухомістю в порядку, визначеному проспектом емісії сертифікатів; інвестиційного прибутку, включаючи прибуток від операцій з державними цінними паперами та з борговими зобов'язаннями Національного банку України з урахуванням курсової різниці; роялті; дивідендів; страхових виплат і відшкодувань.

Податок на додану вартість – це частина новоствореної вартості, яка сплачується до Державного бюджету на кожному етапі виробництва продукції, виконання робіт і надання послуг.

Податок на прибуток – це податок, що стягується з прибутку юридичних осіб.

Позика – це грошові кошти, що надаються резидентами, які є фінансовими установами, або нерезидентами, крім нерезидентів, які мають офшорний статус, позичальнику на визначений строк із зобов'язанням їх повернення та сплатою процентів за користування сумою позики.

Поточні зобов'язання – це зобов'язання, які будуть погашені протягом операційного циклу підприємства або повинні бути погашені протягом дванадцяти місяців, починаючи з дати балансу.

Прибуток – це сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати.

Прибуток/збиток від звичайної діяльності до оподаткування – це алгебраїчна сума прибутку/збитку від операційної діяльності, фінансових та інших доходів (прибутків), фінансових та інших витрат (збитків).

Продаж (реалізація) товарів – це будь-які операції, що здійснюються згідно з договорами купівлі-продажу, міни, поставки та іншими господарськими, цивільно-правовими договорами, які передбачають передачу прав власності на такі товари за плату або компенсацію незалежно від строків її надання, а також операції з безоплатного надання товарів.

Продаж робіт (послуг) – це будь-які операції господарського, цивільно-правового характеру з виконання робіт, надання послуг, надання права на користування або розпоряджання товарами, у

тому числі нематеріальними активами та іншими об'єктами власності, що не є товарами, за умови компенсації їх вартості, а також операції з безоплатного надання результатів робіт (послуг).

Проценти – це дохід, який сплачується (нараховується) позичальником на користь кредитора як плата за використання залучених на визначений або невизначений строк коштів або майна. До процентів включаються: а) платіж за використання коштів або товарів (робіт, послуг), отриманих у кредит; б) платіж за використання коштів, залучених у депозит; в) платіж за придбання товарів у розстрочку; г) платіж за користування майном згідно з договорами фінансового лізингу (оренди) (без урахування частини лізингового платежу, що надається в рахунок компенсації частини вартості об'єкта фінансового лізингу); г) винагорода (дохід) орендодавця як частина орендного платежу за договором оренди житла з викупом, сплачена фізичною особою платнику податку, на користь якого відступлено право на отримання таких платежів. Проценти нараховуються у вигляді відсотків на основну суму заборгованості чи вартості майна або у вигляді фіксованих сум.

Рентабельність – це узагальнюючий показник економічної ефективності виробництва, що характеризує співвідношення між результатами виробничо-господарської діяльності і витратами на виробництво продукції.

Своп – це цивільно-правова угода про здійснення обміну потоками платежів (готівкових або безготівкових) чи іншими активами, розрахованими на підставі ціни (котирування) базового активу в межах суми, визначеної договором на конкретну дату платежів (дату проведення розрахунків) протягом дії контракту.

Страхування – це діяльність, спрямована на покриття довготермінових і короткотермінових ризиків суб'єктів господарювання з використанням заощаджень через кредитно-фінансову систему або без такого використання.

Товари – це матеріальні та нематеріальні активи, у тому числі земельні ділянки, земельні частки (паї), а також цінні папери та деривативи, що використовуються у будь-яких операціях, крім операцій з їх випуску (емісії) та погашення.

Товарний кредит – це товари (роботи, послуги), що передаються резидентом або нерезидентом у власність юридичних

чи фізичних осіб на умовах договору, що передбачає відстрочення остаточних розрахунків на визначений строк та під процент. Товарний кредит передбачає передачу права власності на товари (роботи, послуги) покупцеві (замовникові) у момент підписання договору або в момент фізичного отримання товарів (робіт, послуг) таким покупцем (замовником), незалежно від часу погашення заборгованості.

Торгівля валютними цінностями – це операції, пов'язані з переходом права власності на національну валюту України, іноземну валюту, платіжні документи та інші цінні папери, виражені у національній валюті України, в іноземній валюті або банківських металах.

Торгівля іноземною валютою – це валютні операції, пов'язані з переходом права власності на валютні цінності, за винятком операцій, що здійснюються між резидентами за умови, що такими валютними цінностями є національна валюта України, цінні папери та чеки, виражені у національній валюті України.

Торгівля у розстрочку – це господарська операція, яка передбачає продаж резидентом або нерезидентом товарів фізичним чи юридичним особам на умовах розстрочення кінцевого розрахунку, на визначений строк та під процент.

Фінанси суб'єктів господарювання – це самостійна ланка національної фінансово-кредитної системи з індивідуальним кругообігом коштів, що забезпечує покриття витрат виробництва продукції (робіт, послуг) і одержання прибутку.

Фінансова гарантія – це передбачене контрактом право позикодавця отримувати грошові кошти від гаранта і відповідно зобов'язання гаранта сплатити грошові кошти позикодавцеві, якщо позичальник не виконає своїх зобов'язань.

Фінансова діяльність суб'єктів господарювання – це грошове та інше фінансове посередництво, страхування, а також допоміжна діяльність у сфері фінансів і страхування.

Фінансове посередництво – це діяльність, пов'язана з отриманням та перерозподілом фінансових коштів, крім випадків, передбачених законодавством. Фінансове посередництво здійснюється установами банків та іншими фінансово-кредитними організаціями.

Фінансовий актив – це: а) грошові кошти та їх еквіваленти; б) контракт, що надає право отримати грошові кошти або інший фінансовий актив від іншого підприємства; в) контракт, що надає право обмінятися фінансовими інструментами з іншим підприємством на потенційно вигідних умовах; г) інструмент власного капіталу іншого підприємства.

Фінансовий інструмент – це контракт, який одночасно приводить до виникнення (збільшення) фінансового активу в одного підприємства і фінансового зобов'язання або інструмента власного капіталу в іншого.

Фінансовий кредит – це кошти, що надаються банком-резидентом або нерезидентом, що кваліфікується як банківська установа згідно із законодавством країни перебування нерезидента, або резидентами і нерезидентами, які мають згідно з відповідним законодавством статус небанківських фінансових установ, а також іноземною державою або його офіційними агентствами, міжнародними фінансовими організаціями та іншими кредиторами - нерезидентами юридичній чи фізичній особі на визначений строк для цільового використання та під процент.

Фінансові витрати – це витрати на проценти та інші витрати підприємства, пов'язані із запозиченнями.

Форвардний контракт – це стандартизований цивільно-правовий договір, за яким продавець зобов'язується у майбутньому в установленій строк передати базовий актив у власність покупця на визначених умовах, а покупець зобов'язується прийняти в установленій строк базовий актив і сплатити за нього ціну, визначену таким договором.

Ф'ючерсний контракт (ф'ючерс) – це стандартизований строковий контракт, за яким продавець зобов'язується у майбутньому в установленій строк (дата виконання зобов'язань за ф'ючерсним контрактом) передати базовий актив у власність покупця на визначених специфікацією умовах, а покупець зобов'язується прийняти базовий актив і сплатити за нього ціну, визначену сторонами контракту на дату його укладення.

Упущені доходи – це доходи, які могли б бути отримані при використанні засобів за одним із варіантів, проте втрачені, тому що використовувалися за іншим варіантом.

Чистий прибуток – це прибуток, що поступає в розпорядження підприємства після сплати податку на прибуток та інших обов'язкових платежів; використовується для формування фондів нагромадження і споживання підприємства.

Теоретичні питання

1. Що таке «фінансова діяльність підприємства»?
2. У чому полягають мета та завдання фінансової діяльності підприємства?
3. Назвіть і дайте характеристику основним напрямкам фінансової діяльності підприємства.
4. Що таке «фінансове посередництво»?
5. Назвіть і дайте характеристику типовим розділам фінансового плану підприємства.
6. Охарактеризуйте структуру звіту про фінансові результати.
7. Що таке «СVP-аналіз»?
8. У чому полягає економічна сутність точки беззбитковості (точки рентабельності, порогу рентабельності)?
9. Що таке «запас фінансової міцності»?
10. Перерахуйте та охарактеризуйте складові фінансового результату діяльності підприємства.
11. Що таке «валовий дохід»?
12. Що таке «чистий дохід»?
13. Що таке «податок на додану вартість»?
14. Опишіть чинний порядок нарахування податку на додану вартість в Україні.
15. Що таке «валовий прибуток»?
16. Що таке «прибуток від операційної діяльності»?
17. Що таке «прибуток до оподаткування»?
18. Що таке «чистий прибуток»?
19. У чому полягає економічне значення порівняння динамік зміни чистого доходу та чистого прибутку?
20. Що таке «податок на прибуток підприємств»?
21. Опишіть чинний порядок нарахування податку на прибуток підприємств в Україні.

22. Що таке «економічна ефективність діяльності підприємства»?

23. Назвіть і охарактеризуйте види економічної ефективності діяльності підприємства.

24. Що таке «рентабельність»?

25. Назвіть і охарактеризуйте види рентабельності діяльності підприємства.

Тестові завдання

1. Основними завданнями фінансової діяльності підприємства є:

а) збалансування надходжень і видатків платіжних засобів підприємства у часі;

б) забезпечення своєчасності розрахунків з контрагентами;

в) оптимізація структури капіталу підприємства;

г) забезпечення ліквідності підприємства.

2. Фінансова діяльність підприємства може бути організована такими методами:

а) комерційний розрахунок;

б) неприбуткова діяльність;

в) кошторисне фінансування;

г) усі відповіді вірні.

3. Принципами комерційного розрахунку є:

а) самоокупність;

б) самофінансування;

в) фінансова відповідальність;

г) прибутковість.

4. Фінансовий план підприємства включає:

а) баланс активів і пасивів підприємства;

б) баланс грошових надходжень і витрат;

в) прогнозні дані щодо обсягів реалізації продукції;

г) визначення точки беззбитковості.

5. Точка беззбитковості – це ...

а) обсяг виробництва або реалізації продукції, послуг, робіт, при якому підприємство не отримує прибутку, але й не потерпає від збитку (доходи підприємства дорівнюють його витратам);

б) граничний дохід, який отримує підприємство від продажу кожної наступної одиниці продукції, послуг, робіт;

в) величина, на яку фактичний обсяг виробництва або реалізації продукції, послуг, робіт перевищує беззбитковий обсяг;

г) немає вірної відповіді.

6. Маржинальний дохід – це ...

а) обсяг виробництва або реалізації продукції, послуг, робіт, при якому підприємство не отримує прибутку, але й не потерпає від збитку (доходи підприємства дорівнюють його витратам);

б) граничний дохід, який отримує підприємство від продажу кожної наступної одиниці продукції, послуг, робіт;

в) величина, на яку фактичний обсяг виробництва або реалізації продукції, послуг, робіт перевищує беззбитковий обсяг;

г) немає вірної відповіді.

7. Запас фінансової міцності – це ...

а) обсяг виробництва або реалізації продукції, послуг, робіт, при якому підприємство не отримує прибутку, але й не потерпає від збитку (доходи підприємства дорівнюють його витратам);

б) граничний дохід, який отримує підприємство від продажу кожної наступної одиниці продукції, послуг, робіт;

в) величина, на яку фактичний обсяг виробництва або реалізації продукції, послуг, робіт перевищує беззбитковий обсяг;

г) немає вірної відповіді.

8. Джерелом інформації про фінансові результати діяльності підприємства є така форма фінансової звітності підприємств ...

а) Форма № 1;

б) Форма № 2;

в) Форма № 3;

г) Форма № 4.

9. Включає суму доходів підприємства від усіх видів діяльності ...

- а) валовий дохід;
- б) валовий прибуток;
- в) чистий дохід;
- г) чистий прибуток.

10. Різниця доходу від реалізації продукції та податку на додану вартість – це ...

- а) валовий дохід;
- б) валовий прибуток;
- в) чистий дохід;
- г) чистий прибуток.

11. Різниця чистого доходу від реалізації продукції та собівартості реалізованої продукції – це ...

- а) валовий дохід;
- б) валовий прибуток;
- в) чистий дохід;
- г) чистий прибуток.

12. Різниця прибутку до оподаткування та суми податку на прибуток – це ...

- а) валовий дохід;
- б) валовий прибуток;
- в) чистий дохід;
- г) чистий прибуток.

13. Виділяють такі види ефективності діяльності підприємства за критерієм збільшення ефекту:

- а) локальна;
- б) первісна;
- в) порівняльна;
- г) мультиплікаційна.

14. За наслідками виділяють такі види ефективності діяльності підприємства:

- а) соціальна;
- б) абсолютна;
- в) госпрозрахункова;
- г) економічна.

15. За місцем одержання виділяють такі види ефективності діяльності підприємства:

- а) локальна;
- б) мультиплікаційна;
- в) соціальна;
- г) народногосподарська.

16. За метою визначення виділяють такі види ефективності діяльності підприємства:

- а) абсолютна;
- б) економічна;
- в) порівняльна;
- г) мультиплікаційна.

17. Рентабельність виробництва продукції є відношенням чистого прибутку підприємства та ...

- а) середньорічної вартості основних засобів підприємства;
- б) собівартості продукції;
- в) вартості капіталу підприємства;
- г) доходу від реалізації продукції.

18. Рентабельність реалізації продукції є відношенням чистого прибутку підприємства та ...

- а) середньорічної вартості основних засобів підприємства;
- б) собівартості продукції;
- в) вартості капіталу підприємства;
- г) доходу від реалізації продукції.

19. Рентабельність капіталу підприємства є відношенням чистого прибутку підприємства та ...

- а) середньорічної вартості основних засобів підприємства;
- б) собівартості продукції;
- в) вартості капіталу підприємства;

г) доходу від реалізації продукції.

20. Рентабельність основних засобів підприємства є відношенням чистого прибутку підприємства та ...

- а) середньорічної вартості основних засобів підприємства;
- б) собівартості продукції;
- в) вартості капіталу підприємства;
- г) доходу від реалізації продукції.

Завдання для практичних занять

Завдання 1. Визначити чистий фінансовий результат діяльності підприємства при наступних умовах:

- валовий дохід від реалізації продукції складає 18XУ0 тис. грн.;
- повна собівартість реалізованої продукції становить 13УХ0 тис. грн.;
- інші операційні доходи дорівнюють 1520+Х тис. грн.;
- адміністративні витрати становлять 910+У тис. грн.;
- витрати на збут складають 430-Х тис. грн.;
- інші операційні витрати дорівнюють 85-У тис. грн.;
- доходи від фінансової діяльності складають 2730+Х-У тис. грн.;
- фінансові витрати становлять 1740+У-Х тис. грн.;
- доходи від інвестиційної діяльності дорівнюють 3170+Х+У тис. грн.;
- інвестиційні витрати складають 1960-Х-У тис. грн.;
- інші доходи становлять 420+Х тис. грн.;
- інші витрати дорівнюють 290-У тис. грн.

Методичні вказівки до виконання завдання:

1. Чистий дохід від реалізації продукції визначається так:

$$\text{ЧД} = \text{ВД} - \text{ПДВ}, \quad (13.1)$$

де ВД – валовий дохід від реалізації продукції, тис. грн.

2. Валовий прибуток (збиток) від реалізації продукції розраховується за наступною формулою:

$$\text{ВП} = \text{ЧД} - \text{С}_{\text{повна}} \cdot \quad (13.2)$$

3. Фінансовий результат від операційної діяльності обчислюється за формулою

$$\text{ФР}_{\text{опер}} = \text{ВП} + \text{Д}_{\text{ін.опер}} - \text{В}_{\text{адм}} - \text{В}_{\text{зб}} - \text{В}_{\text{ін.опер}}, \quad (13.3)$$

де $\text{Д}_{\text{ін.опер}}$ – інші операційні доходи, тис. грн.;

$\text{В}_{\text{адм}}$ – адміністративні витрати, тис. грн.;

$\text{В}_{\text{зб}}$ – витрати на збут, тис. грн.;

$\text{В}_{\text{ін.опер}}$ – інші операційні витрати, тис. грн.

4. Фінансовий результат до оподаткування визначається так:

$$\text{ФР}_{\text{оподатк}} = \text{ФР}_{\text{опер}} + \text{Д}_{\text{фд}} - \text{В}_{\text{фд}} + \text{Д}_{\text{ід}} - \text{В}_{\text{ід}} + \text{Д}_{\text{ін}} - \text{В}_{\text{ін}}, \quad (13.4)$$

де $\text{Д}_{\text{фд}}$ – доходи від фінансової діяльності, тис. грн.;

$\text{В}_{\text{фд}}$ – фінансові витрати, тис. грн.;

$\text{Д}_{\text{ід}}$ – доходи від інвестиційної діяльності, тис. грн.;

$\text{В}_{\text{ід}}$ – інвестиційні витрати, тис. грн.;

$\text{Д}_{\text{ін}}$ – інші доходи, тис. грн.;

$\text{В}_{\text{ін}}$ – інші витрати, тис. грн.

5. Чистий фінансовий результат діяльності підприємства (чистий прибуток (збиток)) розраховується таким чином:

$$\text{ЧФР} = \text{ФР}_{\text{оподатк}} - \text{ПП}, \quad (13.5)$$

де ПП – податок на прибуток підприємства, тис. грн. (визначається відповідно до чинного податкового законодавства).

Завдання 2. Скориставшись даними табл. 13.1, оцінити ефективність діяльності підприємства за такими показниками:

- рентабельність виробництва продукції;
- рентабельність реалізації продукції;
- рентабельність необоротних активів підприємства;
- рентабельність оборотних активів підприємства;

- рентабельність власного капіталу підприємства;
- рентабельність позикового капіталу підприємства;
- рентабельність капіталу підприємства.

Таблиця 13.1 – Вихідні дані для виконання завдання 2

Показники	Значення показників за роками		
	1-й рік	2-й рік	3-й рік
Чистий прибуток, тис. грн.	9XY	10YX	1X0Y
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	15YX0	160XY	16XY0
Дохід від реалізації продукції, тис. грн.	180XY	19YX0	20Y0X
Середньорічна вартість необоротних активів підприємства, тис. грн.	135XY0	136Y0X	137YX0
Середньорічна вартість оборотних активів підприємства, тис. грн.	78X0Y	80XY0	810YX
Середньорічна величина власного капіталу підприємства, тис. грн.	115Y0X	1190XY	122XY0
Середньорічна величина позикового капіталу підприємства, тис. грн.	98YX0	97X0Y	96Y0X

Методичні вказівки до виконання завдання:

1. Рентабельність виробництва продукції розраховується так:

$$R_{\text{вп}} = \frac{\text{ЧП}}{C_{\text{повна}}} \cdot 100, \quad (13.6)$$

де ЧП – чистий прибуток, тис. грн.;

$C_{\text{повна}}$ – собівартість реалізованої продукції, тис. грн.

2. Рентабельність реалізації продукції визначається за формулою

$$R_{\text{рп}} = \frac{\text{ЧП}}{D_{\text{рп}}} \cdot 100, \quad (13.7)$$

де $D_{рп}$ – дохід від реалізації продукції, тис. грн.

3. Рентабельність необоротних активів підприємства розраховується наступним чином:

$$R_{на} = \frac{ЧП}{B_{ср.на}} \cdot 100, \quad (13.8)$$

де $B_{ср.на}$ – середньорічна вартість необоротних активів підприємства, тис. грн.

4. Рентабельність оборотних активів підприємства розраховується визначається за формулою

$$R_{оа} = \frac{ЧП}{B_{ср.оа}} \cdot 100, \quad (13.9)$$

де $B_{ср.оа}$ – середньорічна вартість оборотних активів підприємства, тис. грн.

5. Рентабельність власного капіталу підприємства обчислюється так:

$$R_{вк} = \frac{ЧП}{B_{ср.вк}} \cdot 100, \quad (13.10)$$

де $B_{ср.вк}$ – середньорічна величина власного капіталу підприємства, тис. грн.

6. Рентабельність позикового капіталу підприємства визначається таким чином:

$$R_{пк} = \frac{ЧП}{B_{ср.пк}} \cdot 100, \quad (13.11)$$

де $B_{ср.пк}$ – середньорічна величина позикового капіталу підприємства, тис. грн.

7. Рентабельність капіталу підприємства обчислюється за такою формулою:

$$R_k = \frac{\text{ЧП}}{B_{\text{ср.вк}} + B_{\text{ср.пк}}} \cdot 100. \quad (13.12)$$

Завдання 3. Постійні витрати підприємства складають $800+X$ тис. грн., змінні витрати на одиницю продукції – $1, YX$ грн., ціна одиниці продукції – $3, XY$ грн. Планом розвитку підприємства на 5 років передбачені такі обсяги виробництва продукції: 1-й рік – $350+X$ тис. шт., 2-й рік – $400-Y$ тис. шт., 3-й рік – $450+Y$ тис. шт., 4-й рік – $500-X$ тис. шт., 5-й рік – $5XY$ тис. шт. Обчислити:

- точку беззбитковості в натуральному та вартісному виразах. Побудувати графік беззбитковості діяльності підприємства;
- запас фінансової міцності підприємства в натуральному та вартісному виразах у кожному з досліджуваних періодів;
- обсяг продукції, який необхідно реалізувати підприємству для того, щоб отримати прибуток у розмірі $1 YX$ тис. грн.

Методичні вказівки до виконання завдання:

1. Точка беззбитковості у натуральному виразі визначається за формулою

$$ТБ_{\text{натур}} = \frac{FC}{C_{\text{од}} - VC_{\text{од}}}, \quad (13.13)$$

де FC – постійні витрати підприємства, тис. грн.;

$C_{\text{од}}$ – ціна одиниці продукції, грн.;

$VC_{\text{од}}$ – змінні витрати на одиницю продукції, грн.

2. Точка беззбитковості у вартісному виразі обчислюється так:

$$ТБ_{\text{варт}} = \frac{FC}{C_{\text{од}} - VC_{\text{од}}} \cdot C_{\text{од}}. \quad (13.14)$$

3. Запас фінансової міцності у натуральному виразі розраховується наступним чином:

$$ЗФМ_{\text{натур}} = Q - ТБ_{\text{натур}}, \quad (13.15)$$

де Q – обсяг виробництва, тис. шт.

4. Запас фінансової міцності у вартісному виразі визначається так:

$$\text{ЗФМ}_{\text{варт}} = Д - \text{ТБ}_{\text{варт}}, \quad (13.16)$$

де $Д$ – дохід від реалізації продукції, тис. грн.:

$$Д = Q \cdot Ц_{\text{од}}. \quad (13.17)$$

5. Обсяг продукції, який необхідно реалізувати підприємству для того, щоб отримати планову величину прибутку, обчислюється за формулою

$$Q_{\text{пл}} = \frac{FC + P_{\text{пл}}}{Ц_{\text{од}} - VC_{\text{од}}}, \quad (13.18)$$

де $P_{\text{пл}}$ – запланована величина прибутку, тис. грн.

Приклад графіку беззбитковості представлений на рис. 13.1

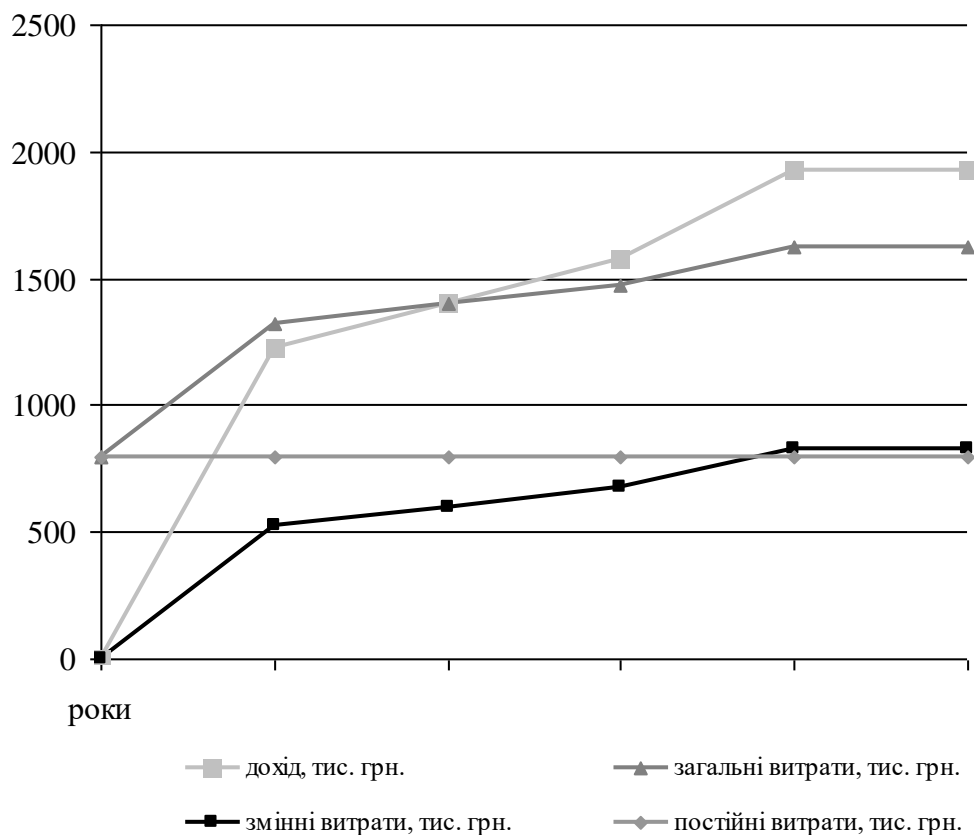

Рисунок 13.1 – Графік беззбитковості (приклад)

Завдання 4. Скориставшись даними табл. 13.2, оцінити в динаміці ефективність виробничої діяльності підприємств основних видів економічної діяльності в Україні через розрахунок і порівняння темпів зростання чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та чистого фінансового результату (прибутку чи збитку).

У результаті порівняння темпів зростання чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та чистого фінансового результату можна виділити такі чотири тенденції:

1) чистий дохід зростає, а чистий прибуток зменшується. Тенденція характеризує негативно роботу підприємства і свідчить про зростання собівартості продукції за досліджуваний період;

2) зростання чистого доходу супроводжується зростанням чистого прибутку, але на менший відсоток. Тенденція є загалом позитивною для розвитку підприємства і свідчить про те, що підприємство отримує досить стабільний прибуток. Незначне відставання зростання прибутку від зростання доходу може бути пов'язане з накопиченням попередніх боргів або незначним підвищенням собівартості продукції;

3) темпи зростання чистого прибутку перевищують темпи зростання чистого доходу. Тенденція може мати місце внаслідок зростання віддачі від впровадження нових технологій або використання більш дешевих сировини, матеріалів, енергії, що дозволяє зменшити собівартість продукції;

4) одночасно зменшуються чистий дохід і чистий прибуток. Тенденція є вкрай негативною та свідчить про зменшення попиту на продукцію підприємства на ринку.

Методичні вказівки до виконання завдання:

1. Темп зростання показника розраховується за формулою

$$T_{\text{зр}} = \frac{Y_{i+1}}{Y_i} \cdot 100, \quad (13.19)$$

де Y_i , Y_{i+1} – значення показника в базовому та звітному роках, відповідно.

Таблиця 13.2 – Фінансовий результат діяльності підприємств в Україні, тис. грн.

Вид економічної діяльності	Чистий дохід від реалізації продукції					Чистий прибуток (збиток)				
	1-й рік	2-й рік	Δ, %	3-й рік	Δ, %	1-й рік	2-й рік	Δ, %	3-й рік	Δ, %
Усього, в т.ч. за видами економічної діяльності:	4851347,5	5164124,3		6226583,2		-590066,9	-373516		29705	
- сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство;	213002,7	366966,4		402597,4		21481,3	102849,1		90613,2	
- промисловість;	1474250,6	1854656,7		2249905,6		-178730,9	-188267,9		-24724,7	
- будівництво;	157705,4	141716,8		169104,4		-27948,8	-25861,9		-10553	
- оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів;	2376710,4	1985754,2		2443707,4		-133219,4	-88161		-4841,8	
- транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність;	199327,3	293568		359911,7		-22591,6	-17847,8		7408,7	
- тимчасове розміщування й організація харчування;	13963,3	18573,3		22992,6		-6641,9	-6874,9		-1983,1	
- інформація та телекомунікації;	84251,2	100651		117243,3		-17137,1	-12590,2		1750,6	
- фінансова та страхова діяльність;	56473,6	71414,1		56666,7		-5550,3	-9573,5		-670,8	
- операції з нерухомим майном;	66196,9	76204,4		83548,1		-105425,7	-64369		-43900,2	
- професійна, наукова та технічна діяльність;	145801,5	182482,3		242321,5		-100347,2	-48656		22842	
- діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування;	37079,6	50713,7		53924,8		-9543,2	-9860,6		-5094,4	
- освіта;	1630,7	2010,8		2304,4		62,5	80,7		76,8	
- охорона здоров'я та надання соціальної допомоги;	7531,1	11001,1		13860,2		-1185,3	-1042,3		186,2	
- мистецтво, спорт, розваги та відпочинок;	15261,1	4591,5		4493		-3244	-3566,3		-1599,5	
- надання інших видів послуг.	2162,1	3820		4002,1		-45,3	225,6		195	

ТЕМА 14

ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА

Термінологічний словник

Автономні капіталовкладення – це частина загальних капіталовкладень, обумовлена не мікроекономічними, а макроекономічними факторами.

Акумуляція грошових коштів – це процес поступового накопичення грошових ресурсів особою, фірмою, країною.

Амортизована собівартість фінансової інвестиції – це собівартість фінансової інвестиції з урахуванням часткового її списання внаслідок зменшення корисності, яка збільшена (зменшена) на суму накопиченої амортизації дисконту (премії).

Аномальний світч – це перекидання інвестицій з одних цінних паперів в інші для отримання прибутку від аномальної, непередбаченої зміни кон'юнктури ринку.

Банк розвитку – це державний чи приватний фінансово-кредитний інститут, що сприяє вкладенню інвестицій в економіку, здійснює довгострокове кредитування великих проектів.

Брутто-інвестиції – це сума нетто-інвестицій (початкових інвестицій) і реінвестицій.

Вартість грошей у часі – це концепція, яка впливає з розуміння того факту, що грошові суми, отримані або виплачувані в поточний момент, мають в очах їх володарів більшу цінність, ніж такі самі суми, що підлягають отриманню або виплаті в майбутньому. Інструментом, що дозволяє визначити сьгоднішню, або поточну, вартість майбутніх сум є дисконтування.

Відтік реальних грошей – це показник, вживаний при визначенні комерційної ефективності інвестиційного проекту; сума всіх витрат за термін життєвого циклу проекту, включаючи інвестиційні витрати, поточні витрати, податки і платежі, дивідендні виплати.

Горизонт розрахунку – це період, в межах якого здійснюється оцінка майбутніх витрат і результатів при визначенні ефективності інвестиційного проекту.

Державне регулювання інвестиційної діяльності – це управління державними інвестиціями, а також регулювання умов інвестиційної діяльності і контроль за її здійсненням усіма інвесторами та учасниками інвестиційної діяльності.

Державні гарантії захисту інвестицій – це система правових норм, які спрямовані на захист інвестицій та не стосуються питань фінансово-господарської діяльності учасників інвестиційної діяльності та сплати ними податків, зборів (обов'язкових платежів).

Дисконтна ставка – це ставка відсотка, за якою майбутня вартість грошей приводиться до теперішньої їхньої вартості, тобто відбувається процес дисконтування.

Дисконтування – це метод приведення майбутньої вартості грошей до їхньої теперішньої вартості (вартості поточного періоду).

Дослідно-конструкторські розробки – це технічні, інженерні, лабораторні розробки, що доводять результати науково-дослідних робіт до практичної можливості їх втілення у виробництво.

Еквіваленти грошових коштів – це короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, які вільно конвертуються у певні суми грошових коштів і які характеризуються незначним ризиком зміни вартості.

Експертиза проекту – це: 1) експертиза рішень, що приймаються, яка здійснюється на основних ключових етапах проекту, а також за результатами планування, контролю, змін проекту, складання бюджету проекту, аналізу витрат і вигод, оцінок процесів закупівель і постачання та укладання контрактів; 2) визначення еколого-соціально-економічної ефективності пропонованого проекту порівняно з виробленою нормативною базою або існуючими зразками.

Експертний висновок – це документальна форма вираження результатів експертизи проекту.

Ефективна ставка відсотка – це ставка відсотка, що визначається діленням суми річного відсотка та дисконту (або різниці річного відсотка та премії) на середню величину собівартості інвестиції (або зобов'язання) та вартості її погашення.

Життєвий цикл проекту – це проміжок часу між моментами розробки проекту і його завершення (ліквідацією).

Захист інвестицій – це комплекс організаційних, технічних та правових заходів, спрямованих на створення умов, які сприяють збереженню інвестицій, досягненню цілі внесення інвестицій, ефективній діяльності об'єктів інвестування та реінвестування, захисту законних прав та інтересів інвесторів, у тому числі права на отримання прибутку (доходу) від інвестицій.

Здійснення проекту – це фаза проектного циклу, протягом якої відбувається фізична реалізація проекту, створення необхідної організаційної структури і підготовка початку функціонування.

Інвестиційна діяльність – це сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій, що забезпечується шляхом реалізації інвестиційних проектів і проведення операцій з корпоративними правами та іншими видами майнових та інтелектуальних цінностей.

Інвестиційна програма – це сукупність даних про систему інвестиційних проектів або пропозицій з певною цільовою спрямованістю.

Інвестиційна пропозиція – це результат техніко-економічних досліджень, передуючих ухваленню рішень про виконання інвестиційного проекту.

Інвестиційна складова – це кошти, передбачені в тарифі на виробництво, передачу та постачання електричної енергії, виробництво, транспортування та постачання теплової енергії, а також транспортування, зберігання та постачання природного газу ліцензіата як частина прибутку, що залишається в розпорядженні суб'єкта господарювання для цільового фінансування видатків, пов'язаних із відновленням, реконструкцією, модернізацією основних засобів (у тому числі заходів з підвищення безпеки та дотримання екологічних норм) та будівництвом нових об'єктів підприємств паливно-енергетичного комплексу, перелік яких встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Інвестиційний банк – це спеціалізований банк, що провадить інвестиційну політику за допомогою придбання акцій виробничих корпорацій і надання довгострокових кредитів, розміщення капіталовкладень у великі проекти.

Інвестиційний клімат – це привабливість інвестиційної ситуації в країні з точки зору іноземних і вітчизняних інвесторів.

Інвестиційний комплекс – це комплекс організацій і фірм, які забезпечують інвестиційну діяльність.

Інвестиційний прибуток – це дохід у вигляді позитивної різниці між доходом, отриманим від проведення операцій з цінними паперами з урахуванням курсової різниці, деривативами та корпоративними правами, випущеними в інших, ніж цінні папери, формах, та витратами на придбання таких інвестиційних активів.

Інвестиційний проект – це комплекс заходів (організаційно-правових, управлінських, аналітичних, фінансових та інженерно-технічних), визначених на основі національної системи цінностей і завдань інноваційного розвитку національної економіки та спрямованих на розвиток окремих галузей, секторів економіки, виробництв, регіонів, виконання яких здійснюється суб'єктами інвестиційної діяльності з використанням цінностей.

Інвестиційні пільги – це пільги, що надаються переважно у вигляді субсидій, зниження і відстрочення сплати податків інвесторам у випадку відповідності їх капіталовкладень цілям і умовам державних економічних програм.

Інвестиційні ризики – це невизначеність, пов'язана з можливістю виникнення в ході реалізації проекту несприятливих ситуацій і їх наслідків; можливість відмінності реального майбутнього прибутку від очікуваного.

Інвестиції – це всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) та/або досягається соціальний та екологічний ефект.

Інвестиції агресивні – це інвестиції, для яких є характерними високий рівень ризику, значна прибутковість і низька ліквідність.

Інвестиції банківські – це вкладення банківських ресурсів на тривалий термін у високоприбуткові цінні папери.

Інвестиції в основний капітал – це витрати на будівельні роботи всіх видів, монтаж обладнання, придбання обладнання, що потребує чи не потребує монтажу, та інші капітальні роботи і витрати.

Інвестиції індуковані – це інвестиції, що викликаються потребою суспільства у відповідних товарах і послугах.

Інвестиції інтелектуальні – це одноразові витрати на підготовку фахівців на курсах, придбання ліцензій «ноу-хау», результатів наукових розробок.

Інвестиції нефінансові – це негрошові інвестиції в формі вкладення прав, ліцензій, ноу-хау тощо.

Інвестиції портфельні – це господарські операції, що передбачають купівлю цінних паперів, деривативів та інших фінансових активів за кошти на фондовому ринку або біржовому товарному ринку.

Інвестиції прями – це господарські операції, що передбачають внесення коштів або майна в обмін на корпоративні права, емітовані юридичною особою при їх розміщенні такою особою.

Інвестиції реальні – це довгострокові вкладення коштів у матеріальне виробництво (реальний сектор економіки).

Інвестиції фінансові – це господарські операції, що передбачають придбання корпоративних прав, цінних паперів, деривативів та/або інших фінансових інструментів.

Інвестиції фактичні – це обсяг реально здійснених за певний період капіталовкладень, включаючи як планові, так і позапланові інвестиції.

Інвестор – це суб'єкт інвестиційної діяльності, який приймає рішення про вкладення власних, позичкових і залучених майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти інвестування.

Індекс доходності інвестицій – це співвідношення грошового потоку та інвестиційних коштів; один з основних показників, за якими визначається ефективність (доцільність) інвестицій.

Інжиніринг – це надання послуг (виконання робіт) із складення технічних завдань, проектних пропозицій, проведення наукових досліджень і техніко-економічних обстежень, виконання інженерно-розвідувальних робіт з будівництва об'єктів, розроблення технічної документації, проектування та конструкторського опрацювання об'єктів техніки і технології, надання консультації та авторського нагляду під час монтажних та пусконаладжувальних робіт, а також надання консультацій, пов'язаних із такими послугами (роботами).

Інноваційний банк – це спеціалізований банк, основними операціями якого є операції з кредитування венчурного капіталу, новітніх розробок, технічного та технологічного прогресу.

Іноземний інвестор – це іноземна фізична або юридична особа, а також держави та міжнародні організації, що здійснюють іноземні інвестиції в будь-якій країні.

Інститути спільного інвестування – це інвестиційні фонди та взаємні фонди інвестиційних компаній, корпоративні інвестиційні фонди та пайові інвестиційні фонди, створені відповідно до законодавства.

Капітальні вкладення – це інвестиції, що спрямовуються на створення (придбання), реконструкцію, технічне переоснащення основних засобів, очікуваний строк корисної експлуатації яких перевищує один рік.

Компенсаційна продукція – це частина виробленої продукції, що передається у власність інвестора в рахунок компенсації його витрат.

Критичний шлях – це найдовший за тривалістю варіант виконання проектних робіт у мережевому графіку.

Крок розрахунку – це частина розрахункового періоду (горизонту розрахунку), для якої визначаються показники ефекту як доданки сумарного ефекту від реалізації проекту.

Кумулятивний приріст інфляції – це добуток індексів інфляції за період, що складається з трьох останніх років, включаючи звітний.

Майбутня вартість – це: 1) грошова сума, що підлягає здобуттю або виплаті в майбутньому; 2) величина певної грошової суми, приведена до деякого майбутнього моменту часу шляхом нарахування складних відсотків (компаундування).

Метод ефективної ставки відсотка – це метод нарахування амортизації дисконту або премії, за яким сума амортизації визначається як різниця між доходом за фіксованою ставкою відсотка і добутком ефективної ставки та амортизованої вартості на початок періоду, за який нараховується відсоток.

Метод участі в капіталі – це метод обліку інвестицій, згідно з яким балансова вартість інвестицій відповідно збільшується або

зменшується на суму збільшення або зменшення частки інвестора у власному капіталі об'єкта інвестування.

Мікс-фонд – це змішаний інвестиційний фонд, який вкладає кошти в рухоме і нерухоме майно.

Об'єкти інвестиційної діяльності – це будь-яке майно, в тому числі основні фонди і оборотні кошти в усіх галузях економіки, цінні папери (крім векселів), цільові грошові вклади, науково-технічна продукція, інтелектуальні цінності, інші об'єкти власності, а також майнові права.

Організаційно-економічний механізм реалізації проекту – це форма взаємодії учасників інвестиційного проекту, зафіксована в проектних матеріалах (а в окремих випадках – в статутних документах) з метою забезпечення проекту, що реалізується, і можливості зміни витрат і результатів кожного учасника, пов'язаних з реалізацією інвестиційного проекту.

Період передінвестиційний – це етап розробки інвестиційного проекту, на якому готується його техніко-економічне обґрунтування, проводяться маркетингові дослідження, здійснюється юридичне оформлення проекту, що закінчуються, як правило, складанням розгорнутого бізнес-плану, пов'язаного з реалізацією інвестиційного проекту.

Проект типовий – це проект, первісно призначений для багаторазового використання.

Проектний цикл – це: 1) концепція, що розглядає інвестиційний проект або стадії, кожна з яких має своє призначення і часові межі; 2) тимчасові стадії розробки і реалізації інвестиційного проекту.

Реінвестиції – це господарські операції, що передбачають здійснення капітальних або фінансових інвестицій за рахунок прибутку, отриманого від інвестиційних операцій.

Ринкова вартість фінансової інвестиції – це сума, яку можна отримати від продажу фінансової інвестиції на активному ринку.

Синергетичний ефект – це здобуття більшого ефекту від реалізації проектних рішень за рахунок: системного вирішення завдань підвищення ефективності діяльності, якості, мотивації, розвитку лідерства, талантів, інноваційності, постійних удосконалень, виконання системно пов'язаних програм і концепцій.

Суб'єкти інвестиційної діяльності – це громадяни і юридичні особи України та іноземних держав, а також держави.

Суспільна значимість (масштаб) проекту – це вплив результатів реалізації проекту на хоч би один з (внутрішніх або зовнішніх) ринків: фінансовий, матеріальних продуктів і послуг, праці, а також на екологічну і соціальну обстановку.

Тендер – це форма розміщення замовлення на виконання проектних робіт, що передбачає відбір підрядника шляхом оцінки його пропозицій і умов, за яких він згоден виконати замовлення.

Термін окупності інвестицій – це: 1) мінімальний часовий інтервал (від початку здійснення проекту), за межами якого інтегральний ефект стає і надалі залишається позитивним; 2) період, після закінчення якого первинні вкладення й інші витрати, пов'язані з інвестиційним проектом, покриваються сумарними результатами його реалізації.

Управління проектом – це методологія організації, планування, керівництва, координації людських і матеріальних ресурсів протягом життєвого циклу проекту, спрямована на ефективне досягнення його цілей шляхом застосування системи сучасних методів, техніки й технологій управління для одержання певних результатів проекту за складом і обсягом робіт, вартістю, часом, якістю.

Фаза проекту – це множина логічно пов'язаних робіт проекту.

Чиста теперішня вартість – це показник оцінки економічної ефективності виробничих інвестицій, який визначається співставленням величини самих інвестицій та суми очікуваних дисконтованих грошових потоків протягом періоду реалізації інвестиційного проекту.

Теоретичні питання

1. Що таке «інвестиції»?
2. Що таке «інвестиційна діяльність підприємства»?
3. Дайте характеристику видам інвестицій.
4. Перерахуйте типові об'єкти інвестиційної діяльності в Україні.

5. Дайте характеристику суб'єктам інвестиційної діяльності в Україні.
6. Охарактеризуйте та порівняйте джерела фінансування інвестицій.
7. Охарактеризуйте етапи інвестиційного процесу на підприємстві.
8. Назвіть і дайте характеристику типовим розділам інвестиційного проекту.
9. Назвіть і дайте характеристику типовим етапам життєвого циклу інвестиційного проекту.
10. Перерахуйте та охарактеризуйте показники абсолютної економічної ефективності інвестиційного проекту.
11. Перерахуйте та охарактеризуйте показники порівняльної економічної ефективності інвестиційного проекту.
12. Що таке «дисконтування»?
13. Що таке «компаундування»?
14. Охарактеризуйте критерії соціально-економіко-екологічної доцільності затвердження інвестиційного проекту.
15. Дайте характеристику механізму державного захисту інвестицій в Україні.

Тестові завдання

1. Інвестиції – це ...
 - а) всі види активів (коштів), що вкладаються в господарську діяльність з метою отримання доходу;
 - б) видатки на створення, розширення, реконструкцію та технічне переозброєння основного капіталу, а також на пов'язані з цим зміни оборотного капіталу;
 - в) господарські операції, які передбачають придбання основних фондів, нематеріальних активів, корпоративних прав і цінних паперів в обмін на кошти або майно;
 - г) сукупність усіх видів майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект.
2. Об'єктами інвестиційної діяльності підприємства є:

- а) майно;
- б) цінні папери;
- в) інтелектуальні цінності;
- г) науково-технічна продукція.

3. Інвестиційна діяльність проводиться на основі ...

а) інвестування, що здійснюється громадянами, недержавними підприємствами, господарськими асоціаціями, спілками і товариствами, а також громадськими і релігійними організаціями, іншими юридичними особами;

б) державного інвестування, що здійснюється органами державної влади за рахунок коштів державного бюджету, позичкових коштів, а також державними підприємствами та установами за рахунок власних і позичкових коштів;

в) місцевого інвестування, що здійснюється органами місцевого самоврядування за рахунок коштів місцевих бюджетів, позичкових коштів, а також комунальними підприємствами та установами за рахунок власних і позичкових коштів;

г) іноземного інвестування, що здійснюється іноземними державами, юридичними особами та громадянами іноземних держав.

4. Інвестиційна діяльність може здійснюватися за рахунок:

- а) власних фінансових ресурсів інвестора;
- б) позикових або залучених коштів інвестора;
- в) бюджетних інвестиційних асигнувань;
- г) безоплатних і благодійних внесків.

5. За об'єктом інвестування виділяють такі види інвестицій:

- а) реальні;
- б) фінансові;
- в) інтелектуальні;
- г) усі відповіді вірні.

6. За характером участі в інвестуванні виділяють такі види інвестицій:

- а) прямі;
- б) непрямі;

- в) короткострокові;
- г) довгострокові.

7. За періодом інвестування виділяють такі види інвестицій:

- а) прямі;
- б) непрямі;
- в) короткострокові;
- г) довгострокові.

8. За формою власності інвестора виділяють такі види інвестицій:

- а) приватні;
- б) державні;
- в) іноземні;
- г) спільні.

9. За ступенем ризику виділяють такі види інвестицій:

- а) безризикові;
- б) високоризикові;
- в) спекулятивні;
- г) усі відповіді вірні.

10. Вкладення капіталу в основні виробничі засоби – це ...

- а) реальні інвестиції;
- б) фінансові інвестиції;
- в) інтелектуальні інвестиції;
- г) немає правильної відповіді.

11. Вкладення капіталу в цінні папери – це ...

- а) реальні інвестиції;
- б) фінансові інвестиції;
- в) інтелектуальні інвестиції;
- г) немає правильної відповіді.

12. Вкладення капіталу в об'єкти інтелектуальної власності – це ...

- а) реальні інвестиції;
- б) фінансові інвестиції;

- в) інтелектуальні інвестиції;
- г) немає правильної відповіді.

13. Вкладення капіталу в освіту та підвищення кваліфікації персоналу підприємства – це ...

- а) реальні інвестиції;
- б) фінансові інвестиції;
- в) інтелектуальні інвестиції;
- г) немає правильної відповіді.

14. Інвестиції строком більш, ніж 1 рік є ...

- а) довгостроковими;
- б) середньостроковими;
- в) короткостроковими;
- г) немає правильної відповіді.

15. Інвестиції строком менш, ніж 1 рік є ...

- а) довгостроковими;
- б) середньостроковими;
- в) короткостроковими;
- г) немає правильної відповіді.

16. Інвестиції, які характеризуються високим ступенем ризику, високою прибутковістю і низькою ліквідністю, – це ...

- а) агресивні інвестиції;
- б) помірні інвестиції;
- в) консервативні інвестиції;
- г) немає правильної відповіді.

17. Інвестиції, які характеризуються середнім ступенем ризику, достатньою прибутковістю і ліквідністю вкладень, – це ...

- а) агресивні інвестиції;
- б) помірні інвестиції;
- в) консервативні інвестиції;
- г) немає правильної відповіді.

18. Інвестиції, які характеризуються незначним ступенем ризику, надійністю та ліквідністю, – це ...

- а) агресивні інвестиції;
- б) помірні інвестиції;
- в) консервативні інвестиції;
- г) немає правильної відповіді.

19. Вкладення в проект додаткового капіталу, отриманого від реалізації даного проекту на попередніх етапах його життєвого циклу, – це ...

- а) нетто-інвестиції;
- б) екстенсивні інвестиції;
- в) реінвестиції;
- г) брутто-інвестиції.

20. Інвестиції, що направляються на збільшення виробничого потенціалу підприємства або проекту, – це ...

- а) нетто-інвестиції;
- б) екстенсивні інвестиції;
- в) реінвестиції;
- г) брутто-інвестиції.

21. Характеризує цільове призначення інвестицій ...

- а) економічна структура капітальних вкладень;
- б) технологічна структура капітальних вкладень;
- в) відтворювальна структура капітальних вкладень;
- г) галузева структура капітальних вкладень.

22. Передбачає розподілення інвестицій на активну та пасивну частини ...

- а) економічна структура капітальних вкладень;
- б) технологічна структура капітальних вкладень;
- в) відтворювальна структура капітальних вкладень;
- г) галузева структура капітальних вкладень.

23. Характеризує співвідношення між інвестиційними витратами на відшкодування вибуття основних фондів і витратами на їх накопичення ...

- а) економічна структура капітальних вкладень;
- б) технологічна структура капітальних вкладень;

- в) відтворювальна структура капітальних вкладень;
- г) галузева структура капітальних вкладень.

24. Чисті дисконтовані економічні вигоди інвестиційного проекту характеризує ...

- а) чистий дисконтований дохід;
- б) індекс дохідності;
- в) період окупності;
- г) внутрішня норма дохідності.

25. Відношення доходів і витрат інвестиційного проекту з урахуванням впливу фактору часу характеризує ...

- а) чистий дисконтований дохід;
- б) індекс дохідності;
- в) період окупності;
- г) внутрішня норма дохідності.

26. Термін повернення авансованих інвестиційних коштів, що ґрунтується на величині грошового потоку з приведенням його абсолютної величини до теперішньої вартості, – це ...

- а) чистий дисконтований дохід;
- б) індекс дохідності;
- в) період окупності;
- г) внутрішня норма дохідності.

27. Дисконтна ставка, за якої суми початкових інвестицій і теперішньої вартості грошових потоків однакові, – це ...

- а) чистий дисконтований дохід;
- б) індекс дохідності;
- в) період окупності;
- г) внутрішня норма дохідності.

28. Інвестиційний проект слід затвердити, якщо...

- а) $ЧДД > 0$, $ІД < 1$;
- б) $ЧДД < 0$, $ІД < 1$;
- в) $ЧДД > 0$, $ІД > 1$;
- г) $ЧДД < 0$, $ІД > 1$.

29. Інвестиційний проект слід затвердити, якщо...

- а) ПО \rightarrow min, ВНД \rightarrow min;
- б) ПО \rightarrow min, ВНД \rightarrow max;
- в) ПО \rightarrow max, ВНД \rightarrow min;
- г) ПО \rightarrow max, ВНД \rightarrow max.

30. Державна підтримка для реалізації інвестиційних проектів надається шляхом:

- а) співфінансування реалізації інвестиційних проектів;
- б) надання для реалізації інвестиційних проектів державних гарантій;
- в) кредитування за рахунок коштів державного бюджету суб'єктів господарювання для реалізації інвестиційних проектів;
- г) повної або часткової компенсації за рахунок коштів державного бюджету відсотків за кредитами суб'єктів господарювання для реалізації інвестиційних проектів.

Завдання для практичних занять

Завдання 1. Трьом підприємствам (№ 1, 2, 3) запропоновано на вибір до здійснення три інвестиційні проекти (А, Б, В).

Підприємство № 1 є великим підприємством, що володіє значними фінансовими ресурсами і спрямоване при прийнятті інвестиційного рішення, в першу чергу, на максимізацію прибутку.

Підприємство № 2 є середнім підприємством, його здатність відчужувати кошти на тривалий період дещо обмежена, тому при прийнятті інвестиційного рішення, дане підприємство керується критерієм максимізації прибутку в короткостроковому періоді (наприклад, за першу половину терміну реалізації проекту).

Підприємство № 3 є малим підприємством з вкрай обмеженою здатністю до відчуження фінансових коштів на тривалий період, тому головним критерієм при прийнятті інвестиційного рішення є отримання прибутку в максимально короткостроковому періоді.

На підставі результатів оцінки ефективності проектів А, Б, В, обґрунтувати інвестиційні рішення підприємств № 1, 2, 3 за критеріями чистого дисконтованого доходу, індексу дохідності та періоду окупності проекту.

Таблиця 14.1 – Показники проекту А

Інвестиційні витрати (1-й рік), грн.	4ХУ000
Доходи за роками реалізації проекту, грн.:	
1-й рік	0
2-й рік	10Х000
3-й рік	13У000
4-й рік	17Х000
5-й рік	18У000
6-й рік	25Х000
7-й рік	35У000
Ставка дисконту, %	10

Таблиця 14.2 – Показники проекту Б

Інвестиційні витрати (1-й рік), грн.	3УХ0000
Доходи за роками реалізації проекту, грн.:	
1-й рік	0
2-й рік	19У000
3-й рік	18Х000
4-й рік	15У000
5-й рік	7Х000
6-й рік	5У000
Ставка дисконту, %	10

Таблиця 14.3 – Показники проекту В

Інвестиційні витрати (1-й рік), грн.	2ХУ000
Доходи за роками реалізації проекту, грн.:	
1-й рік	0
2-й рік	17Х000
3-й рік	15У000
4-й рік	8Х000
5-й рік	6У000
Ставка дисконту, %	10

Методичні вказівки до виконання завдання:

1. Чистий дисконтований дохід обчислюється так:

$$\text{ЧДД} = \sum Д \cdot \frac{1}{\left(1 + \frac{r}{100}\right)^t} - \sum ІВ \cdot \frac{1}{\left(1 + \frac{r}{100}\right)^t}, \quad (14.1)$$

де D – дохід, тис. грн.;

IV – інвестиційні витрати, тис. грн.;

r – ставка (норма) дисконту, %.

Проект є ефективним, якщо $ЧДД > 0$. Більш ефективним є інвестиційний проект, який характеризується більшим $ЧДД$.

2. Індекс дохідності є відношенням дисконтованих доходів і дисконтованих витрат за всі роки реалізації інвестиційного проекту:

$$ID = \sum D \cdot \frac{1}{\left(1 + \frac{r}{100}\right)^t} \div \sum IV \cdot \frac{1}{\left(1 + \frac{r}{100}\right)^t}. \quad (14.2)$$

Проект є ефективним, якщо $ID > 1$. Більш ефективним є інвестиційний проект, який характеризується більшим ID .

3. Період окупності проекту визначається за допомогою графічного методу як точка перетину кривої акумульованих дисконтованих доходів по рокам реалізації проекту та прямої загальної суми дисконтованих інвестиційних витрат (рис. 14.1).

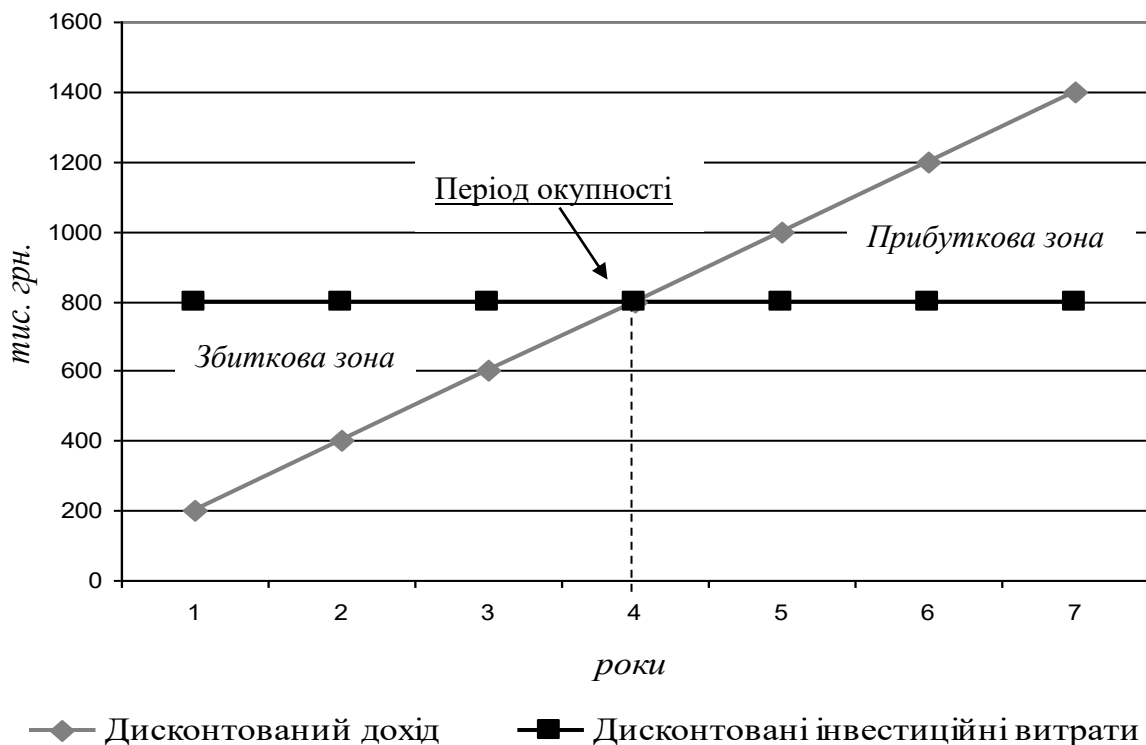

Рисунок 14.1 – Період окупності проекту (приклад)

Більш ефективним є інвестиційний проект, який характеризується меншим періодом окупності.

Завдання 2. Скориставшись даними табл. 14.4-14.6, здійснити горизонтальний і вертикальний ретроспективний аналіз капітальних інвестицій в Україні за видами активів, джерелами фінансування та видами економічної діяльності.

Таблиця 14.4 – Капітальні інвестиції в Україні за видами активів, млн. грн.

<i>Види активів</i>	<i>Капітальні інвестиції по рокам</i>					
	<i>1-й рік</i>	<i>%</i>	<i>2-й рік</i>	<i>%</i>	<i>Δ</i>	<i>Δ, %</i>
Усього, в т.ч.:	273116		359216			
1) інвестиції у матеріальні активи:	254731		347391			
- житлові будівлі;	45609,8		44864,9			
- нежитлові будівлі;	43330,9		59398,3			
- інженерні споруди;	50948,7		67517,1			
- машини, обладнання та інвентар;	84423,2		123133			
- транспортні засоби;	19650		36685,7			
- землю;	1441,8		1915,8			
- довгострокові біологічні активи рослинництва та тваринництва;	2762,6		3162,7			
- інші матеріальні активи.	6563,9		10712,7			
2) інвестиції у нематеріальні активи.	18385,5		11825,6			

Таблиця 14.5 – Капітальні інвестиції в Україні за джерелами фінансування, млн. грн.

<i>Джерела фінансування</i>	<i>Капітальні інвестиції по рокам</i>					
	<i>1-й рік</i>	<i>%</i>	<i>2-й рік</i>	<i>%</i>	<i>Δ</i>	<i>Δ, %</i>
Усього, в т.ч. за рахунок:	273116		359216			
- коштів державного бюджету;	6919,5		9264,1			
- коштів місцевих бюджетів;	14260		26817,1			
- власних коштів підприємств та організацій;	184351		248769			
- кредитів банків та інших позик;	20740,1		27106			
- коштів іноземних інвесторів;	8185,4		9831,4			
- коштів населення на будівництво житла;	31985,4		29932,6			
- інших джерел фінансування.	6674,7		7495,5			

Таблиця 14.6 – Капітальні інвестиції в Україні за видами економічної діяльності, млн. грн.

ВЕД	Капітальні інвестиції по рокам					
	1-й рік	%	2-й рік	%	Δ	Δ, %
Усього, в т.ч. за видами економічної діяльності:	273116		359216			
- сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство;	30154,7		50484			
- промисловість;	87656		117753			
- будівництво;	43463,7		44444			
- оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів;	20662,9		29956,8			
- транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність;	18704		25107,8			
- тимчасове розміщення й організація харчування;	1393,1		1477,9			
- інформація та телекомунікації;	22975		15651,2			
- фінансова та страхова діяльність;	6448		7678,7			
- операції з нерухомим майном;	11899		19665			
- професійна, наукова та технічна діяльність;	4065,2		6579,4			
- діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування;	6535,2		10009,2			
- державне управління й оборона, обов'язкове соціальне страхування;	13942,4		22380,8			
- освіта;	1540,1		2257,3			
- охорона здоров'я та надання соціальної допомоги;	2367,2		4479			
- мистецтво, спорт, розваги та відпочинок;	1044,3		969,9			
- надання інших видів послуг.	265,6		321,5			

За результатами проведених розрахунків слід зробити відповідні висновки.

ТЕМА 15

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА

Термінологічний словник

Абсолютна перевага – це можливість конкретної компанії, що виникає внаслідок, наприклад, особливостей її розміщення, виробничого потенціалу, інших об'єктивних умов, виробляти товар з мінімальними витратами виробництва та обігу в порівнянні з іншими фірмами, що випускають той же або аналогічний товар.

Відносна перевага – це перевага одного виробника нового товару перед іншими, що полягає у найнижчих витратах, зумовлених заміною виробництва старого товару новим.

Внутрішньогалузева конкурентоспроможність підприємства – це здатність підприємства конкурувати з іншими підприємствами галузі.

Дискредитація – це умисні дії, спрямовані на позбавлення економічного суб'єкта довіри до нього, на підрив його авторитету та іміджу.

Досконала (ідеальна) конкуренція – це конкуренція між продавцями товарів, що має місце на так званому ідеальному ринку, де представлено необмежену кількість продавців і покупців однорідного товару, що вільно спілкуються між собою.

Дуополія – це окремий випадок обмеженої конкуренції, при якому на ринку діють в основному два незалежних продавця, що продають ідентичну продукцію (при безлічі покупців).

Дуопсонія – це ринкова ситуація, при якій на ринку є безліч продавців і лише два незалежних покупця ідентичного товару.

Життєвий цикл підприємства – це загальний період часу від початку діяльності підприємства до природного припинення його існування або відродження на новій основі.

Життєвий цикл товару – це певний період часу, протягом якого товар є життєздатним на ринку і забезпечує досягнення цілей продавця, рівень його прибутків; розрізняють стадії впровадження товару на ринок, зростання обсягу продажу внаслідок визнання товару покупцями, стадію зрілості, насичення ринку товаром, спад обсягу продажу і прибутку.

Квазіконкуренція – це конкуренція між підрозділами, відділеннями, підприємствами однієї компанії.

Конкурент – це підприємство, розширення обсягів діяльності якого призводить до зменшення ринкової частини іншого підприємства.

Конкурентний лист – це лист, який містить інформацію про товар: його якість, показники технічного рівня, ціни та умови продажу.

Конкурентоспроможність підприємства – це можливість підприємства у певних умовах проектувати, виготовляти та збувати товари, що за ціновими та неціновими характеристиками є більш привабливими для споживачів, ніж товари конкурентів.

Конкурентоспроможність продукції – це сукупність споживчих властивостей виробу, що характеризують його відмінність від виробу-конкурента за ступенем відповідності конкретним суспільним потребам і з урахуванням витрат на виготовлення цього виробу.

Конкуренція – це змагання між суб'єктами господарювання, що забезпечує завдяки їх власним досягненням здобуття ними певних економічних переваг, внаслідок чого споживачі та суб'єкти господарювання отримують можливість вибору необхідного товару і при цьому окремі суб'єкти господарювання не визначають умов реалізації товару на ринку.

Монополія – це виключне право (виробництва, торгівлі, промислу тощо), що належить одній особі, групі осіб чи державі.

Монопсія – це ситуація на ринку, коли одному покупцю протистоїть велика кількість продавців.

Нецінова конкуренція – це метод конкурентної боротьби, в основу якого покладено не цінову перевагу над конкурентами, а досягнення більш високої якості, технічного рівня та технологічної досконалості товару.

Олігополія – це панування на ринку кількох компаній.

Олігопсонія – це ситуація на ринку, коли достатньо обмеженій кількості покупців протиставлена велика кількість продавців.

Поліполія – це ситуація на ринку, коли число великих продавців обмежене, але достатнє, щоб підтримувати конкуренцію та суперництво між собою.

Теоретичні питання

1. Що таке «конкурентоспроможність підприємства»?
2. Що таке «конкурентоспроможність продукції»?
3. Яким чином співвідносяться поняття «конкурентоспроможність підприємства» і «конкурентоспроможність продукції, послуг, робіт»?
4. Охарактеризуйте зовнішні фактори конкурентоспроможності підприємства.
5. Охарактеризуйте внутрішні фактори конкурентоспроможності підприємства.
6. Дайте характеристику методам оцінювання конкурентоспроможності підприємства, що засновані на аналізі порівняльних переваг.
7. Дайте характеристику методам оцінювання конкурентоспроможності підприємства, що базуються на теорії рівноваги фірми та галузі.
8. Дайте характеристику методам оцінювання конкурентоспроможності підприємства, що спираються на теорію ефективної конкуренції.
9. Дайте характеристику методам оцінювання конкурентоспроможності підприємства, що засновані на теорії якості товару.
10. Дайте характеристику матричним методам оцінювання конкурентоспроможності підприємства.
11. Дайте характеристику комплексним (у тому числі інтегральним) методам оцінювання конкурентоспроможності підприємства.
12. Дайте характеристику методам оцінювання конкурентоспроможності підприємства, що засновані на теорії мультиполікатора.
13. Дайте характеристику методам оцінювання конкурентоспроможності підприємства з позиції стратегічного потенціалу підприємства.
14. Дайте характеристику методам оцінювання конкурентоспроможності підприємства, що засновані на порівнянні з еталоном.

15. Назвіть і охарактеризуйте основні напрями підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств у сучасних умовах господарювання.

Тестові завдання

1. Конкурентоспроможність підприємства – це ...

а) система, що складається з безупинно взаємодіючих факторів і характеризує ступінь реалізації потенційних можливостей підприємства до одержання й утримання протягом тривалого часу конкурентних переваг;

б) здатність виробничо-економічних систем змінювати траєкторію розвитку або намічений режим функціонування в процесі адаптації до змін зовнішнього середовища з метою збереження, розвитку вже існуючих або створення нових конкурентних переваг;

в) здатність підприємства до отримання синергічного ефекту від раціонального використання наявних і знову створюваних у процесі реалізації стратегії розвитку конкурентних переваг;

г) усі відповіді вірні.

2. Конкурентний статус підприємства – це ...

а) міра визначення положення підприємства в конкурентній боротьбі;

б) показник, що відображає конкурентні позиції підприємства;

в) передумова досягнення підприємством того або іншого рівня конкурентних переваг;

г) усі відповіді вірні.

3. На конкурентоспроможність підприємства здійснюють вплив такі фактори:

а) місткість ринку;

б) можливість технічних нововведень у галузі;

в) конкуренція на ринку;

г) вид виробленого товару.

4. Конкурентоспроможність підприємства характеризують:

- а) економічний потенціал;
- б) організаційна структура;
- в) репутація;
- г) усі відповіді вірні.

5. Згідно проекту PIMS показниками, що характеризують конкурентоспроможність будь-якого підприємства, є:

- а) капіталомісткість;
- б) відносна якість продукції;
- в) вертикальна інтеграція;
- г) інновації.

6. Згідно проекту PIMS показниками, що характеризують конкурентоспроможність будь-якого підприємства, є:

- а) продуктивність праці персоналу;
- б) відносна якість продукції;
- в) витрати на одиницю продукції;
- г) інновації.

7. До методів оцінювання конкурентоспроможності підприємства відносяться:

- а) методи, що ґрунтуються на аналізі порівняльних переваг;
- б) методи, що ґрунтуються на теорії ефективної конкуренції;
- в) методи, що ґрунтуються на теорії якості товару;
- г) матричні методи.

8. До методів оцінювання конкурентоспроможності підприємства відносяться:

- а) комплексні методи;
- б) методи, що ґрунтуються на теорії мультиплікатора;
- в) методи, засновані на порівнянні з еталоном;
- г) усі відповіді вірні.

9. Методи визначення конкурентоспроможності підприємства, побудовані на базі теорії ефективної конкуренції, передбачають оцінювання таких груп показників:

- а) ефективність збутової діяльності;

- б) ефективність виробничої діяльності;
- в) фінансова стійкість підприємства;
- г) усі відповіді вірні.

10. Оцінювання конкурентоспроможності підприємства на базі теорії рівноваги фірми та галузі передбачає аналіз таких показників:

- а) відсоткові ставки за кредитами;
- б) відносна частка придбаного обладнання;
- в) відносні ставки заробітної плати;
- г) відносна вартість матеріальних ресурсів.

11. Оцінювання конкурентоспроможності підприємства на базі теорії якості товару передбачає побудову інтегрального показнику з використанням таких показників:

- а) корисний ефект від використання продукції за призначенням;
- б) витрати на створення продукції;
- в) витрати на експлуатацію продукції;
- г) ціна споживання.

12. Оцінювання внутрішньогалузевої конкурентоспроможності підприємства згідно рекомендацій Міністерства економіки України передбачає побудову інтегрального показнику з використанням таких показників:

- а) індекс фактичного стану;
- б) індекс потенціалу розвитку;
- в) індекс рівня стабільності та антикризової поведінки;
- г) усі відповіді вірні.

13. Матриця І. Ансоффа включає такі фактори:

- а) товари підприємства;
- б) стадія життєвого циклу товару підприємства;
- в) джерело конкурентних переваг;
- г) ринки підприємства.

14. Якщо інтегральний показник конкурентного статусу підприємства дорівнює 0,3, то за шкалою І. Ансоффа конкурентна позиція підприємства визнається ...

- а) дуже слабкою;
- б) слабкою;
- в) середньою;
- г) сильною.

15. Матриця БКГ включає такі фактори:

- а) темпи росту ринків збуту підприємства;
- б) привабливість ринку збуту підприємства;
- в) відносна ринкова частка підприємства;
- г) стадія життєвого циклу товару підприємства.

16. Матриця М. МакДональда включає такі фактори:

- а) конкурентні переваги підприємства;
- б) привабливість ринку збуту підприємства;
- в) стратегічна орієнтація підприємства;
- г) стадія життєвого циклу товару підприємства.

17. Матриця М. Портера включає такі фактори:

- а) джерело конкурентних переваг;
- б) привабливість ринку збуту підприємства;
- в) стратегічна орієнтація підприємства;
- г) темпи росту ринків збуту підприємства.

18. А. Градов для оцінки конкурентного статусу підприємства пропонує враховувати наступні аспекти:

- а) структура стратегічного потенціалу підприємства;
- б) можливості розширення ресурсів підприємства;
- в) особливості галузі;
- г) усі відповіді вірні.

19. Г. Азоев для оцінки конкурентоспроможності підприємств використовує показник концентрації, який включає:

- а) частку підприємства в загальному обсязі реалізації продукції заданого асортименту;

- б) обсяг реалізації продукції підприємства;
- в) загальний обсяг реалізації продукції заданого асортименту;
- г) усі відповіді вірні.

20. Метод радара конкурентного статусу підприємства був розроблений ...

- а) М. Портером;
- б) І. Ліфіцом;
- в) А. Маршаллом;
- г) Ж.М. де Ліершнайдером, Р. Урсе і А. Ван Блоксталем.

Завдання для практичних занять

Завдання 1. Скориставшись даними табл. 15.1, оцінити конкурентоспроможність підприємства.

Таблиця 15.1 – Показники конкурентоспроможності підприємства

Показники	Ум. позн.	Значення показників за роками		
		1-й рік	2-й рік	3-й рік
1	2	3	4	5
Товарна продукція, тис. грн.	ТП	148X _{Y0}	15Y _{0X0}	160Y _{X0}
Витрати виробництва, тис. грн.	ВВ	95X _{0Y}	96Y _{X0}	97X _{Y0}
Собівартість продукції, тис. грн.	СП	102Y _{0X}	1080X _Y	1100Y _X
Чисельність ПВП, чол.	Ч _{ПВП}	12X _Y	12Y _X	13X _Y
Чистий прибуток, тис. грн.	ЧП	150Y _X	15X _{Y0}	15Y _{X0}
Середньорічна вартість основних фондів, тис. грн.	В _{ср.ОФ}	1030X _Y	105Y _{0X}	108X _{0Y}
Середньорічна вартість оборотних засобів, тис. грн.	В _{ср.ОЗ}	95Y _{X0}	94X _{Y0}	92Y _{0X}
Власний капітал, тис. грн.	ВК	116X _{0Y}	1190Y _X	1220X _Y
Позиковий капітал, тис. грн., в т.ч.:	ПК	83Y _{0X}	810X _Y	790Y _X
- короткострокова кредиторська заборгованість.	ККЗ	490Y _X	47X _{0Y}	44Y _{X0}
Обсяг реалізації продукції, тис. шт.	Q	95X _Y	9Y _{X0}	9X _{0Y}
Обсяг реалізації продукції основним конкурентом, тис. шт.	Q _{конк}	10Y _{0X}	10X _{0Y}	110X _Y

1	2	3	4	5
Ємність ринку, тис. шт.	ЄР	29УХ0	33Х0У	350УХ
Витрати на маркетинг, тис. грн.	В _{марк}	50УХ	7УХ0	90УХ
Ціна одиниці продукції, грн.	Ц _{од}	15,УХ	15,0У	14,8Х
Ціна одиниці продукції основного конкурента, грн.	Ц _{од,конк}	14,7У	14,5Х	14,3У
Бальна оцінка якості продукції споживачами (<i>max</i> – 10), бали	ЯТ	7,УХ	6,ХУ	7,ХУ
Бальна оцінка якості продукції основного конкурента споживачами (<i>max</i> – 10), бали	ЯТ _{конк}	6,ХУ	5,УХ	5,ХУ

Методичні вказівки до виконання завдання:

1. Конкурентоспроможність підприємства пропонується оцінювати через інтегральний коефіцієнт за формулою

$$K_{\text{кп}} = a_1 \cdot \text{ЕВД} + a_2 \cdot \text{ФС} + a_3 \cdot \text{ЕЗД} + a_4 \cdot \text{КТ}, \quad (15.1)$$

де a_1, a_2, a_3, a_4 – коефіцієнти вагомості факторних показників (установлюються з використанням експертного методу);

ЕВД – факторний показник ефективності виробничої діяльності підприємства;

ФС – факторний показник фінансового стану підприємства;

ЕЗД – факторний показник ефективності збутової діяльності підприємства;

КТ – факторний показник конкурентоспроможності товару.

2. Факторний показник ефективності виробничої діяльності підприємства розраховується так:

$$\text{ЕВД} = a_1 \cdot V_{1 \text{ грн.}} + a_2 \cdot \Phi_{\text{в}} + a_3 \cdot R_{\text{в}} + a_4 \cdot W_{\text{пр}}, \quad (15.2)$$

де a_1, a_2, a_3, a_4 – коефіцієнти вагомості внутрішніх факторних нормованих показників (установлюються з використанням експертного методу);

$V_{1 \text{ грн.}}$ – нормований показник витрат виробництва на 1 грн. товарної продукції підприємства;

$\Phi_{\text{в}}$ – нормований показник фондівіддачі;

$R_{\text{в}}$ – нормований показник рентабельності виробництва товару;

$W_{\text{пр}}$ – нормований показник продуктивності праці персоналу.

3. Факторний показник фінансового стану підприємства визначається наступним чином:

$$\text{ФС} = a_1 \cdot K_{\text{авт}} + a_2 \cdot K_{\text{зл}} + a_3 \cdot K_{\text{об}}, \quad (15.3)$$

де a_1, a_2, a_3 – коефіцієнти вагомості внутрішніх факторних нормованих показників (установлюються з використанням експертного методу);

$K_{\text{авт}}$ – нормований показник коефіцієнту автономії;

$K_{\text{зл}}$ – нормований показник коефіцієнту загальної ліквідності;

$K_{\text{об}}$ – нормований показник коефіцієнту оборотності обігових коштів.

4. Факторний показник ефективності збутової діяльності підприємства обчислюється за формулою

$$\text{ЕЗД} = a_1 \cdot R_{\text{пр}} + a_2 \cdot \text{РЧ} + a_3 \cdot R_{\text{марк}}, \quad (15.4)$$

де a_1, a_2, a_3 – коефіцієнти вагомості внутрішніх факторних нормованих показників (установлюються з використанням експертного методу);

$R_{\text{пр}}$ – нормований показник рентабельності продажу товару;

РЧ – нормований показник ринкової частки підприємства;

$R_{\text{марк}}$ – нормований показник рентабельності витрат на маркетинг.

5. Факторний показник конкурентоспроможності товару розраховується так:

$$\text{КТ} = a_1 \cdot K_{\text{пр}} + a_2 \cdot K_{\text{ц}} + a_3 \cdot K_{\text{ят}}, \quad (15.5)$$

де a_1, a_2, a_3 – коефіцієнти вагомості внутрішніх факторних нормованих показників (установлюються з використанням експертного методу);

$K_{\text{пр}}$ – нормований показник коефіцієнта продажу товару;

$K_{\text{ц}}$ – нормований показник коефіцієнта ціни товару;

$K_{\text{ят}}$ – нормований показник коефіцієнта якості товару.

Результати розрахунку нормованих внутрішньофакторних показників слід навести в табл. 15.2.

Таблиця 15.2 – Показники конкурентоспроможності підприємства

Формули для розрахунку	Абсолютне значення			Нормоване значення		
	1-й рік	2-й рік	3-й рік	1-й рік	2-й рік	3-й рік
$V_{1 \text{ грн.}} = \frac{ВВ}{ТП}$						
$\Phi_{\text{в}} = \frac{Ц_{\text{од}} \cdot Q}{В_{\text{ср.ОФ}}}$						
$R_{\text{в}} = \frac{ЧП}{СП} \cdot 100$						
$W_{\text{пр}} = \frac{ТП}{Ч_{\text{ПВП}}}$						
$K_{\text{авт}} = \frac{ВК}{ПК}$						
$K_{\text{зл}} = \frac{В_{\text{ср.ОЗ}}}{ККЗ}$						
$K_{\text{об}} = \frac{Ц_{\text{од}} \cdot Q}{В_{\text{ср.ОЗ}}}$						
$R_{\text{пр}} = \frac{ЧП}{Ц_{\text{од}} \cdot Q} \cdot 100$						
$РЧ = \frac{Q}{ЄР}$						
$R_{\text{марк}} = \frac{ЧП}{В_{\text{марк}}} \cdot 100$						
$K_{\text{пр}} = \frac{Q}{Q_{\text{конк}}}$						
$K_{\text{ц}} = \frac{Ц_{\text{од}}}{Ц_{\text{од,конк}}}$						
$K_{\text{ят}} = \frac{ЯТ}{ЯТ_{\text{конк}}}$						

6. Нормування внутрішньофакторних показників здійснюється з використанням такої формули:

$$X_{\text{норм}} = \frac{X_i}{X_{\text{max}}}, \quad (15.6)$$

де X_i – абсолютне значення показника в i -му році;

X_{max} – максимальне значення показника за досліджуваний період.

Визначення вагомості внутрішньофакторних і факторних показників здійснюється з використанням експертного методу.

Для цього формується група з 10 експертів, яким пропонується визначити силу впливу показників на результуючий показник через присвоєння факторам балів у наступному діапазоні:

– 0 балів – показник взагалі не впливає на результуючий показник;

– 1 бал – вплив показника слабкий;

– 2 бали – вплив показника незначний;

– 3 бали – вплив показника посередній;

– 4 бали – вплив показника значний;

– 5 балів – вплив показника сильний.

7. Після чого дані експертної оцінки вагомості факторів усереднюються та перевіряються на достовірність з використанням коефіцієнта конкордації:

$$K_{\text{конк}} = \frac{12 \cdot S}{m^2 \cdot (n^3 - n)}, \quad (15.7)$$

де S – сума квадратів відхилень;

m – чисельність експертів в експертній групі;

n – кількість показників, що оцінюються експертами.

8. Звідси сума квадратів відхилень обчислюється так:

$$S = \sum_{j=1}^m \left(\sum_{i=1}^n a_{ij} - \frac{\sum_{j=1}^m \sum_{i=1}^n a_{ij}}{n} \right)^2, \quad (15.8)$$

де a_{ij} – вагомість i -го показника, надана йому j -им експертом.

Перевірку достовірності експертної оцінки слід здійснювати на кожному з етапів визначення вагомості факторів. Результати такої оцінки слід навести в табл. 15.3.

Таблиця 15.3 – Результати експертної оцінки вагомості внутрішньофакторних і факторних показників конкурентоспроможності підприємства

Показники	Експертні оцінки, бали										\bar{X} 10	S	K _{конк}	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10				
<i>Ефективність виробничої діяльності підприємства</i>														
Витрати виробництва на 1 грн. товарної продукції														
Фондовіддача														
Рентабельність виробництва товару														
Продуктивність праці персоналу підприємства														
<i>Фінансовий стан підприємства</i>														
Коефіцієнт автономії														
Коефіцієнт загальної ліквідності														
Коефіцієнт оборотності обігових коштів														
<i>Ефективність збутової діяльності підприємства</i>														
Рентабельність продажу товару														
Ринкова частка підприємства														
Рентабельність витрат на маркетинг														
<i>Конкурентоспроможність товару підприємства</i>														
Коефіцієнт продажу товару														
Коефіцієнт ціни товару														
Коефіцієнт якості товару														
<i>Конкурентоспроможність підприємства</i>														
Ефективність виробничої діяльності														
Фінансовий стан														
Ефективність збутової діяльності														
Конкурентоспроможність товару														

ТЕМА 16

БАНКРУТСТВО ТА ЛІКВІДАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВА

Термінологічний словник

Арбітраж – це: 1) спосіб вирішення спорів шляхом звернення сторін спору до незалежних арбітрів, які виконують роль суддів-експертів; 2) державний орган, заснований для вирішення майнових суперечок між підприємствами, організаціями, установами, а також позовів у зв'язку з невиконанням договорів.

Арбітражний керуючий – це фізична особа, призначена господарським судом у встановленому порядку в справі про банкрутство як розпорядник майна, керуючий санацією або ліквідатор з числа осіб, які отримали відповідне свідоцтво і внесені до Єдиного реєстру арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів) України.

Банкрут – це боржник, неспроможність якого виконати свої грошові зобов'язання встановлена господарським судом.

Банкрутство – це визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедур санації та мирової угоди і погасити грошові вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури.

Безспірні вимоги кредиторів – це грошові вимоги кредиторів, підтверджені судовим рішенням, що набрало законної сили, і постановою про відкриття виконавчого провадження, згідно з яким відповідно до законодавства здійснюється списання коштів з рахунків боржника.

Борг – це грошова сума, взята у позику на конкретно визначений термін за певними борговими зобов'язаннями щодо сплати за боргові послуги і з гарантіями на обов'язкове повернення.

Боржник – це суб'єкт підприємницької діяльності, неспроможний виконати протягом трьох місяців свої грошові зобов'язання після настання встановленого строку їх виконання, які підтверджені судовим рішенням, що набрало законної сили, та постановою про відкриття виконавчого провадження.

Господарське зобов'язання – це зобов'язання, що виникає між суб'єктом господарювання та іншим учасником (учасниками) відносин у сфері господарювання, в силу якого один суб'єкт (зобов'язана сторона, у тому числі боржник) зобов'язаний вчинити певну дію господарського чи управлінсько-господарського характеру на користь іншого суб'єкта (виконати роботу, передати майно, сплатити гроші, надати інформацію тощо), або утриматися від певних дій, а інший суб'єкт (управнена сторона, у тому числі кредитор) має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку.

Грошове зобов'язання – це зобов'язання боржника сплатити кредитору певну грошову суму відповідно до цивільно-правового правочину (договору) та на інших підставах, передбачених законодавством України. До грошових зобов'язань відносяться також зобов'язання щодо сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування; зобов'язання, що виникають внаслідок неможливості виконання зобов'язань за договорами зберігання, підряду, найму (оренди), ренти тощо та які мають бути виражені у грошових одиницях.

Забезпечені кредитори – це кредитори, вимоги яких забезпечені заставою майна боржника (майнового поручителя).

Заінтересовані особи стосовно боржника – це: юридична особа, створена за участю боржника; юридична особа, що здійснює контроль над боржником; юридична особа, контроль над якою здійснює боржник; юридична особа, з якою боржник перебуває під контролем третьої особи; власники (учасники, акціонери) боржника; керівник боржника; особи, що входять до складу органів управління боржника; головний бухгалтер (бухгалтер) боржника, у тому числі звільнені з роботи за три роки до порушення провадження у справі про банкрутство; особи, які перебувають у родинних стосунках із зазначеними особами та фізичною особою-боржником, а також інші особи, щодо яких наявні обґрунтовані підстави вважати їх заінтересованими.

Заходами щодо відновлення платоспроможності боржника, які містить план санації, можуть бути: реструктуризація підприємства; перепрофілювання виробництва; закриття

нерентабельних виробництв; відстрочення та/або розстрочення платежів або прощення (списання) частини боргів, про що укладається мирова угода; ліквідація дебіторської заборгованості; реструктуризація активів боржника; продаж частини майна боржника; виконання зобов'язань боржника власником майна боржника та його відповідальність за невиконання взятих на себе зобов'язань; відчуження майна та погашення зобов'язань боржника шляхом заміщення активів; звільнення працівників боржника, які не можуть бути задіяні в процесі виконання плану санації; одержання кредиту для виплати вихідної допомоги працівникам боржника, які звільняються згідно з планом санації, що відшкодовується позачергово за рахунок продажу майна боржника; інші способи відновлення платоспроможності боржника.

Звіт керуючого санацією повинен містити: баланс боржника на останню звітну дату; розрахунок прибутків і збитків боржника; відомості про наявність у боржника грошових коштів, які можуть бути спрямовані на задоволення вимог кредиторів боржника; відомості про дебіторську заборгованість боржника на дату подання звіту та про нереалізовані права вимоги боржника; відомості про стан кредиторської заборгованості боржника на дату подання звіту.

Звіт ліквідатора повинен містити: відомості за результатами інвентаризації майна боржника та перелік ліквідаційної маси; відомості про реалізацію об'єктів ліквідаційної маси з посиланням на укладені договори купівлі-продажу; копії договорів купівлі-продажу та акти приймання-передачі майна; реєстр вимог кредиторів з даними про розміри погашених вимог кредиторів; документи, які підтверджують погашення вимог кредиторів; довідку архівної установи про прийняття документів, які відповідно до закону підлягають довгостроковому зберіганню; для акціонерних товариств – копію розпорядження про скасування реєстрації випуску акцій, засвідчену Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку; для емітентів цінних паперів – копію звіту про наслідки погашення цінних паперів, засвідчену Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Екзекватура – це приведення у виконання в країні судового рішення, винесеного в іншій країні.

Індекс Альтмана – це коефіцієнт, який відображає ймовірність банкрутства підприємства; його числове значення дозволяє віднести підприємство до групи потенційних банкрутів, відносно стабільних підприємств з невисоким ризиком банкрутства та підприємств, яким банкрутство практично не загрожує.

Конкурсні кредитори – це кредитори за вимогами до боржника, які виникли до порушення провадження у справі про банкрутство і виконання яких не забезпечено заставою майна боржника.

Кредитор – це юридична або фізична особа, а також органи доходів і зборів та інші державні органи, які мають підтверджені у встановленому порядку документами вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника.

Ліквідатор – це фізична особа, яка відповідно до судового рішення господарського суду організовує здійснення ліквідаційної процедури боржника, визнаного банкрутом, та забезпечує задоволення вимог кредиторів.

Ліквідаційна маса – це усі види майнових активів (майно та майнові права) банкрута, які належать йому на праві власності або повного господарського відання на дату відкриття ліквідаційної процедури та виявлені в ході ліквідаційної процедури, крім грошових коштів, що знаходяться на банківському рахунку умовного зберігання (ескроу) банкрута, об'єктів житлового фонду, в тому числі гуртожитків, дитячих дошкільних закладів та об'єктів комунальної інфраструктури, які в разі банкрутства підприємства передаються в порядку, встановленому законодавством, у комунальну власність відповідних територіальних громад без додаткових умов і фінансуються в установленому порядку.

Ліквідація банкрута передбачає: 1) господарська діяльність банкрута завершується закінченням технологічного циклу з виготовлення продукції у разі можливості її продажу за виключенням укладення та виконання договорів, що мають на меті захист майна банкрута або забезпечення його збереження (підтримання) у належному стані, договорів оренди майна, яке тимчасово не використовується, на період до його продажу в процедурі ліквідації тощо; 2) строк виконання всіх грошових зобов'язань банкрута вважається таким, що настав; 3) у банкрута не

виникає жодних додаткових зобов'язань (у тому числі зі сплати податків і зборів (обов'язкових платежів)), крім витрат, безпосередньо пов'язаних із здійсненням ліквідаційної процедури; 4) припиняється нарахування неустойки (штрафу, пені), процентів та інших економічних санкцій за всіма видами заборгованості банкрута; 5) відомості про фінансове становище банкрута перестають бути конфіденційними чи становити комерційну таємницю; 6) продаж майна банкрута допускається в порядку, передбаченому Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»; 7) скасовується арешт, накладений на майно боржника, визнаного банкрутом, чи інші обмеження щодо розпорядження майном такого боржника. Накладення нових арештів або інших обмежень щодо розпорядження майном банкрута не допускається; 8) вимоги за зобов'язаннями боржника, визнаного банкрутом, що виникли під час проведення процедур банкрутства, можуть пред'являтися тільки в межах ліквідаційної процедури протягом двох місяців з дня офіційного оприлюднення повідомлення про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури. Зазначений строк є граничним і поновленню не підлягає. Кредитори, вимоги яких заявлені після закінчення строку, встановленого для їх подання, або не заявлені взагалі, не є конкурсними, а їх вимоги погашаються в шосту чергу в ліквідаційній процедурі.

Ліквідність підприємства – це його здатність швидко продати активи й одержати гроші для оплати своїх зобов'язань.

Мирова угода – це домовленість між боржником і кредиторами стосовно відстрочки та/або розстрочки, а також прощення (списання) кредиторами боргів боржника, яка оформляється шляхом укладення угоди між сторонами.

Мораторій на задоволення вимог кредиторів – це зупинення виконання боржником грошових зобов'язань і зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), термін виконання яких настав до дня введення мораторію, і припинення заходів, спрямованих на забезпечення виконання цих зобов'язань та зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), застосованих до дня введення мораторію.

Неплатоспроможність – це нездатність суб'єкта підприємництва після настання встановленого строку виконати свої грошові зобов'язання перед іншими особами, територіальною громадою або державою інакше як через відновлення його платоспроможності.

Платоспроможність – це здатність підприємства виконувати свої коротко- та довгострокові боргові зобов'язання за рахунок власних коштів.

Поточні кредитори – це кредитори за вимогами до боржника, які виникли після порушення провадження у справі про банкрутство.

Реструктуризація підприємства – це здійснення організаційно-господарських, фінансово-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на реорганізацію підприємства, зокрема шляхом його поділу з переходом боргових зобов'язань до юридичної особи, що не підлягає санації, на зміну форми власності, управління, організаційно-правової форми, що сприятиме фінансовому оздоровленню підприємства, підвищенню ефективності виробництва, збільшенню обсягів випуску конкурентоспроможної продукції та повному або частковому задоволенню вимог кредиторів.

Розпорядження майном боржника – це система заходів щодо нагляду та контролю за управлінням і розпорядженням майном боржника з метою забезпечення збереження, ефективного використання майнових активів боржника, проведення аналізу його фінансового становища, а також визначення наступної оптимальної процедури (санації, мирової угоди чи ліквідації) для задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів.

Санація боржника – це система заходів, що здійснюються під час провадження у справі про банкрутство з метою запобігання визнанню боржника банкрутом та його ліквідації, спрямована на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника, а також задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів шляхом реструктуризації підприємства, боргів і активів та/або зміни організаційно-правової та виробничої структури боржника.

Учасники у справі про банкрутство – це: забезпечені кредитори, арбітражний керуючий (розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор), власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, державний орган з питань банкрутства, Фонд державного майна України, представник органу місцевого самоврядування, представник працівників боржника, уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) боржника, а також інші особи, які беруть участь у провадженні у справі про банкрутство.

Теоретичні питання

1. Що таке «банкрутство»?
2. У чому полягає відмінність понять «банкрутство» і «неплатоспроможність»?
3. Назвіть ознаки банкрутства підприємства.
4. Назвіть і охарактеризуйте зовнішні причини банкрутства підприємства.
5. Назвіть і охарактеризуйте внутрішні причини банкрутства підприємства.
6. Дайте характеристику видам банкрутства підприємства.
7. Дайте характеристику методам оцінювання ймовірності настання банкрутства підприємства.
8. Опишіть порядок визначення ймовірності настання банкрутства підприємства за двофакторною моделлю Альтмана.
9. Опишіть порядок визначення ймовірності настання банкрутства підприємства за п'ятифакторною моделлю Альтмана.
10. Що таке «санація підприємства»?
11. Дайте характеристику видам санації підприємства.
12. Опишіть порядок проведення санації підприємства.
13. Назвіть основні розділи типового плану санації підприємства.
14. Дайте характеристику джерелам фінансування санації підприємства.
15. Охарактеризуйте інструменти державної підтримки санаційних процесів на підприємстві.

16. Що таке «санаційний аудит»?
17. Дайте характеристику методам санаційного аудиту.
18. Яким чином оцінюється ефективність санації підприємства?
19. Що таке «реструктуризація підприємства»?
20. Дайте характеристику видам реструктуризації підприємства.
21. Опишіть порядок проведення реструктуризації підприємства.
22. Назвіть основні розділи типового плану реструктуризації підприємства.
23. Яким чином оцінюється ефективність реструктуризації підприємства?
24. Опишіть процедуру визнання підприємства банкрутом.
25. Опишіть порядок ліквідації підприємства.

Тестові завдання

1. Банкрутство підприємства – це ...
 - а) визнана господарським судом нездатність боржника відновити свою платоспроможність і задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше, як через застосування ліквідаційної процедури;
 - б) реалізація ризиків підприємства в процесі його господарської діяльності, внаслідок якої воно не може задовольнити в установлені строки вимоги, що пред'явлено зі сторони кредиторів та виконати зобов'язання перед бюджетом;
 - в) законні примусові заходи в рамках судового процесу для як найповнішого задоволення вимог кредиторів у випадку ускладнень з виплатами, тобто неплатоспроможності підприємства;
 - г) усі відповіді вірні.
2. До зовнішніх причин банкрутства підприємства відносяться:
 - а) різке скорочення попиту на продукцію;
 - б) нераціональна організаційна структура підприємства;

- в) несприятлива політична та соціально-економічна ситуація в державі;
- г) форс-мажорні обставини.

3. До внутрішніх причин банкрутства підприємства відносяться:

- а) неефективний менеджмент на підприємстві;
- б) зростання цін на сировину, матеріали, енергоресурси;
- в) неефективна стратегія розвитку підприємства;
- г) форс-мажорні обставини.

4. Ознаками банкрутства підприємства є:

- а) неритмічність виробництва;
- б) зменшення клієнтської бази;
- в) збільшення питомої ваги неліквідних активів;
- г) скорочення робочих місць.

5. Свідомо помилкове оголошення підприємством про свою неспроможність з метою введення в оману кредиторів для одержання від них відстрочки виконання своїх кредитних зобов'язань або зменшення суми кредитної заборгованості – це ...

- а) навмисне банкрутство;
- б) фіктивне банкрутство;
- в) реальне банкрутство;
- г) технічне банкрутство.

6. Сплановане створення (збільшення) керівником або власником підприємства його неплатоспроможності; спричинення цими особами економічного збитку підприємства в особистих інтересах або в інтересах інших осіб – це ...

- а) навмисне банкрутство;
- б) фіктивне банкрутство;
- в) реальне банкрутство;
- г) технічне банкрутство.

7. Неплатоспроможність підприємства, викликана істотним простроченням його дебіторської заборгованості, – це ...

- а) навмисне банкрутство;

- б) фіктивне банкрутство;
- в) реальне банкрутство;
- г) технічне банкрутство.

8. Повна нездатність підприємства відновити в майбутньому періоді свою фінансову стійкість і платоспроможність – це ...

- а) навмисне банкрутство;
- б) фіктивне банкрутство;
- в) реальне банкрутство;
- г) технічне банкрутство.

9. Прогнозування ймовірності настання банкрутства підприємства з використанням цієї моделі, що включає коефіцієнти покриття та фінансової залежності, не забезпечує високої точності результатів...

- а) двофакторна модель Альтмана;
- б) п'ятифакторна модель Альтмана;
- в) семифакторна модель Альтмана;
- г) метод А-рахунку.

10. Ця модель дозволяє прогнозувати ймовірність настання банкрутства підприємства в межах до 5 років з точністю до 70% ...

- а) двофакторна модель Альтмана;
- б) п'ятифакторна модель Альтмана;
- в) семифакторна модель Альтмана;
- г) метод А-рахунку.

11. За допомогою цієї моделі можна встановити ймовірність настання банкрутства підприємства з точністю до 95% ...

- а) двофакторна модель Альтмана;
- б) п'ятифакторна модель Альтмана;
- в) семифакторна модель Альтмана;
- г) метод А-рахунку.

12. Санація підприємства – це ...

а) комплекс послідовних взаємопов'язаних заходів фінансово-економічного, виробничо-технічного, організаційного, соціального характеру, спрямованих на виведення суб'єкта господарювання з

кризи і відновлення або досягнення ним прибутковості та конкурентоспроможності;

б) система заходів щодо відновлення платоспроможності підприємства-боржника, які здійснюються органом, уповноваженим управляти майном боржника, з метою запобігання його банкрутству до початку порушення провадження у справі про банкрутство;

в) система заходів щодо попередження оголошення підприємства-боржника банкрутом і його ліквідації;

г) усі відповіді вірні.

13. Санація підприємства проводиться ...

а) до порушення кредитором справи про банкрутство, якщо підприємство звертається до зовнішньої допомоги у спробі вийти з кризового стану;

б) якщо підприємство, звернувшись до господарського суду із заявою про банкрутство, одночасно пропонує умови своєї санації;

в) якщо рішення про проведення санації виносить господарський суд на основі одержаних пропозицій задовольнити вимоги кредиторів до боржника і виконати його зобов'язання перед бюджетом;

г) усі відповіді вірні.

14. Санація підприємства може здійснюватися шляхом ...

а) продажу частини майна боржника;

б) реструктуризації підприємства;

в) випуску нових акцій і облігацій для мобілізації капіталу;

г) об'єднання підприємства-боржника з більш потужним підприємством.

15. До основних напрямків санації підприємства відносять:

а) збільшення виручки від реалізації та інших доходів;

б) реструктуризація активів балансу підприємства;

в) реструктуризація пасивів балансу підприємства;

г) організаційна реструктуризація.

16. За критерієм формалізації порядку здійснення процедур санації підприємства виділяють:

а) досудову санацію;

- б) судову санацію;
- в) автономну санацію;
- г) гетерономну санацію.

17. За джерелами мобілізації фінансових ресурсів при проведенні санації підприємства виділяють:

- а) досудову санацію;
- б) судову санацію;
- в) автономну санацію;
- г) гетерономну санацію.

18. За метою проведення виділяють такі види санації підприємства:

- а) внутрішня;
- б) тактична;
- в) стратегічна;
- г) зовнішня.

19. За змістом виділяють такі види санації підприємства:

- а) оперативна;
- б) технологічна;
- в) організаційна;
- г) фінансова.

20. За суб'єктом здійснення виділяють такі види санації підприємства:

- а) внутрішня;
- б) виробничо-технічна;
- в) соціально-економічна;
- г) зовнішня.

21. Санація без залучення підприємством додаткових фінансових ресурсів може здійснюватися як ...

- а) альтернативна санація;
- б) конверсія власності в борг;
- в) емісія облігацій конверсійної позики;
- г) самофінансування.

22. Санація підприємства з залученням додаткових фінансових ресурсів може здійснюватися в таких формах:

- а) пролонгація термінів сплати заборгованості;
- б) двоступінчаста санація;
- в) запозичення коштів;
- г) конверсія власності в борг.

23. Реструктуризація підприємства – це ...

- а) кардинальні зміни організаційно-правової структури суб'єкта господарювання;
- б) комплекс заходів, пов'язаних із перетворенням усіх сфер діяльності підприємства;
- в) створення на базі підприємства кількох менших економічних одиниць;
- г) комплекс реорганізаційних заходів, які мають на меті вихід підприємства із кризи і забезпечення його подальшого розвитку.

24. Реструктуризація підприємства ...

- а) передбачає комплексність змін;
- б) є постійним інструментом управління;
- в) може охоплювати майнові перетворення;
- г) підлягає модифікації і коригуванню в ході реалізації.

25. Спонукає до посилення диференціації цілей і використовується при відсутності кризи, але при наявності негативних тенденцій чи появи загрозливих симптомів з метою їх подолання та пристосування підприємства до нових ринкових умов ...

- а) санаційна реструктуризація;
- б) адаптаційна реструктуризація;
- в) інноваційна реструктуризація;
- г) випереджаюча реструктуризація.

26. Практикується на підприємствах, які стабільно працюють, але прагнуть докорінно якісних змін ...

- а) санаційна реструктуризація;
- б) адаптаційна реструктуризація;
- в) інноваційна реструктуризація;

г) випереджаюча реструктуризація.

27. Передбачає управління змінами ...

- а) санаційна реструктуризація;
- б) адаптаційна реструктуризація;
- в) інноваційна реструктуризація;
- г) випереджаюча реструктуризація.

28. Пов'язана із підготовкою та перепідготовкою персоналу з орієнтацією на конкурентоспроможне функціонування підприємства, зміну його організаційної структури, менеджменту, технологічної, інноваційної та маркетингової політики ...

- а) управлінська реструктуризація;
- б) технічна реструктуризація;
- в) економічна реструктуризація;
- г) фінансова реструктуризація.

29. Пов'язана із забезпеченням такого стану підприємства, за якого воно досягає відповідного рівня виробничого потенціалу, технології, ноу-хау, управлінських навичок, кваліфікації персоналу, ефективних систем постачання, тобто всього того, що дає підприємству змогу виходити на ринок з конкурентоспроможною продукцією ...

- а) управлінська реструктуризація;
- б) технічна реструктуризація;
- в) економічна реструктуризація;
- г) фінансова реструктуризація.

30. Має забезпечити достатній рівень рентабельності шляхом оптимізації капітальних і поточних витрат, обсягу продажу, збалансованої цінової політики ...

- а) управлінська реструктуризація;
- б) технічна реструктуризація;
- в) економічна реструктуризація;
- г) фінансова реструктуризація.

31. Передбачає зміну структури і розмірів власного та позичкового капіталу, інших пасивів підприємства, що вплине на формування структури балансу, за якої показники ліквідності й платоспроможності задовольняють вимоги ринку ...

- а) управлінська реструктуризація;
- б) технічна реструктуризація;
- в) економічна реструктуризація;
- г) фінансова реструктуризація.

32. Застосовується, коли підприємство перебуває у передкризовому або кризовому стані і має за мету вийти з нього ...

- а) санаційна реструктуризація;
- б) адаптаційна реструктуризація;
- в) інноваційна реструктуризація;
- г) випереджаюча реструктуризація.

33. Зовнішніми чинниками реструктуризації підприємства є:

- а) технологічний прогрес;
- б) соціально-культурні фактори;
- в) міжнародна економічна інтеграція;
- г) неконкурентоспроможність продукції.

34. Внутрішніми чинниками реструктуризації підприємства є:

- а) політика уряду;
- б) екологічні фактори;
- в) організація менеджменту;
- г) конфлікт інтересів.

35. Ефективність реструктуризації підприємства оцінюється такими показниками:

- а) продуктивність праці персоналу;
- б) прибуток;
- в) чистий грошовий потік;
- г) обсяг експорту.

36. У разі визнання підприємства банкрутом і проведення процедури його ліквідації, у першу чергу задовольняються такі вимоги кредиторів:

- а) вимоги, забезпечені заставою;
- б) зобов'язання перед працівниками (окрім внесків до статутного фонду);
- в) вимоги щодо сплати податків і зборів;
- г) вимоги, не забезпечені заставою.

37. У разі визнання підприємства банкрутом і проведення процедури його ліквідації, у другу чергу задовольняються такі вимоги кредиторів:

- а) зобов'язання, що виникли внаслідок заподіяння шкоди життю та здоров'ю громадян;
- б) повернення внесків членів трудового колективу до статутного фонду підприємства;
- в) витрати, пов'язані з провадженням у справі про банкрутство в господарському суді та роботою ліквідаційної комісії;
- г) виплата вихідної допомоги звільненим працівникам банкрута.

38. У разі визнання підприємства банкрутом і проведення процедури його ліквідації, у третю чергу задовольняються такі вимоги кредиторів:

- а) виплата вихідної допомоги звільненим працівникам банкрута;
- б) витрати, пов'язані з провадженням у справі про банкрутство в господарському суді та роботою ліквідаційної комісії;
- в) вимоги щодо сплати податків і зборів;
- г) зобов'язання, що виникли внаслідок заподіяння шкоди життю та здоров'ю громадян.

39. У разі визнання підприємства банкрутом і проведення процедури його ліквідації, у четверту чергу задовольняються такі вимоги кредиторів:

- а) вимоги, забезпечені заставою;

- б) виплата вихідної допомоги звільненим працівникам банкрута;
- в) повернення внесків членів трудового колективу до статутного фонду підприємства;
- г) вимоги, не забезпечені заставою.

40. У разі визнання підприємства банкрутом і проведення процедури його ліквідації, у п'яту чергу задовольняються такі вимоги кредиторів:

- а) виплата вихідної допомоги звільненим працівникам банкрута;
- б) витрати, пов'язані з провадженням у справі про банкрутство в господарському суді та роботою ліквідаційної комісії;
- в) повернення внесків членів трудового колективу до статутного фонду підприємства;
- г) зобов'язання, що виникли внаслідок заподіяння шкоди життю та здоров'ю громадян.

Завдання для практичних занять

Завдання 1. Skorиставшись даними табл. 16.1, оцінити ймовірність настання банкрутства підприємства за двофакторною моделлю Альтмана.

Таблиця 16.1 – Вихідні дані для вирішення завдання 1

<i>Показники</i>	<i>Значення показників за роками</i>		
	<i>1-й рік</i>	<i>2-й рік</i>	<i>3-й рік</i>
Найбільш ліквідні активи підприємства, тис. грн.	24X0Y	280YX	30Y0X
Активи підприємства, що швидко реалізуються, тис. грн.	560XY	61YX0	650YX
Позиковий капітал підприємства, тис. грн., в т.ч.:	128XY0	126Y0X	123X0Y
- короткострокова кредиторська заборгованість.	93Y0X	89X0Y	840XY
Валюта балансу, тис. грн.	1860YX	1930XY	201XY0

Методичні вказівки до виконання завдання:

1. Імовірність настання банкрутства підприємства за двофакторною моделлю Альтмана визначається так:

$$Z = -0,3877 - 1,0736 \cdot K_{\text{тл}} + 0,579 \cdot \text{ПВ}_{\text{пк}}, \quad (16.1)$$

де $K_{\text{тл}}$ – коефіцієнт термінової (фінансової) ліквідності;

$\text{ПВ}_{\text{пк}}$ – питома вага позикових коштів у пасиві балансу підприємства.

2. Коефіцієнт термінової (фінансової) ліквідності розраховується за формулою

$$K_{\text{тл}} = \frac{A_{\text{нл}} + A_{\text{шр}}}{KЗ}, \quad (16.2)$$

де $A_{\text{нл}}$ – найбільш ліквідні активи підприємства, тис. грн.;

$A_{\text{шр}}$ – активи підприємства, що швидко реалізуються, тис. грн.;

$KЗ$ – короткострокова кредиторська заборгованість підприємства, тис. грн.

3. Питома вага позикових коштів у пасиві балансу підприємства визначається наступним чином:

$$\text{ПВ}_{\text{пк}} = \frac{B_{\text{пк}}}{BБ}, \quad (16.3)$$

де $B_{\text{пк}}$ – позиковий капітал підприємства, тис. грн.;

$BБ$ – валюта балансу підприємства, тис. грн.

Якщо $Z > 0$ – імовірність настання банкрутства підприємства висока, коли $Z < 0$ – імовірність настання банкрутства підприємства незначна.

Завдання 2. Скориставшись даними табл. 16.2, оцінити ймовірність настання банкрутства підприємства за п'ятифакторною моделлю Альтмана.

Таблиця 16.2 – Вихідні дані для вирішення завдання 2

Показники	Значення показників за роками		
	1-й рік	2-й рік	3-й рік
Чистий оборотний капітал, тис. грн.	55X _{Y0}	57Y _{X0}	59X _{0Y}
Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн.	920Y _X	96X _{Y0}	98Y _{X0}
Валовий прибуток, тис. грн.	43Y _{0X}	450Y _X	470X _Y
Нерозподілений прибуток, тис. грн.	270X _Y	28X _{0Y}	29Y _{0X}
Власний капітал підприємства, тис. грн.	102X _{0Y}	113Y _{0X}	1210Y _X
Позиковий капітал підприємства, тис. грн.	96Y _{X0}	940X _Y	93X _{Y0}

Методичні вказівки до виконання завдання:

1. Імовірність настання банкрутства підприємства за п'ятифакторною моделлю Альтмана визначається так:

$$Z = 1,21 \cdot x_1 + 1,4 \cdot x_2 + 3,3 \cdot x_3 + 0,6 \cdot x_4 + 0,999 \cdot x_5, \quad (16.4)$$

де x_1 – питома вага чистого оборотного капіталу у підсумку балансу підприємства;

x_2 – питома вага нерозподіленого прибутку у підсумку балансу підприємства;

x_3 – відношення валового прибутку до підсумку балансу підприємства;

x_4 – відношення вартості власного капіталу підприємства до величини позикових коштів;

x_5 – відношення чистого доходу від реалізації продукції до підсумку балансу підприємства.

2. Питома вага чистого оборотного капіталу у підсумку балансу підприємства розраховується наступним чином:

$$x_1 = \frac{\text{ЧОК}}{\text{ВК} + \text{ПК}}, \quad (16.5)$$

де ЧОК – чистий оборотний капітал підприємства, тис. грн.;

ВК – власний капітал підприємства, тис. грн.;

ПК – позиковий капітал підприємства, тис. грн.

3. Питома вага нерозподіленого прибутку у підсумку балансу підприємства обчислюється за формулою

$$x_2 = \frac{\text{НП}}{\text{ВК} + \text{ПК}}, \quad (16.6)$$

де НП – нерозподілений прибуток підприємства, тис. грн.

4. Відношення валового прибутку до підсумку балансу підприємства має наступний вигляд:

$$x_3 = \frac{\text{ВП}}{\text{ВК} + \text{ПК}}, \quad (16.7)$$

де ВП – валовий прибуток підприємства, тис. грн.

5. Відношення вартості власного капіталу підприємства до величини позикових коштів обчислюється так:

$$x_4 = \frac{\text{ВК}}{\text{ПК}}. \quad (16.8)$$

6. Відношення чистого доходу від реалізації продукції до підсумку балансу підприємства визначається таким чином:

$$x_5 = \frac{\text{ЧД}}{\text{ВК} + \text{ПК}}, \quad (16.9)$$

де ЧД – чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн.

Імовірність настання банкрутства підприємства за п'ятифакторною моделлю є високою, якщо показник $Z < 1,8$. Якщо $1,8 < Z < 2,7$ – імовірність настання банкрутства підприємства середня. Якщо $2,7 < Z < 2,99$ – імовірність настання банкрутства підприємства невисока. Якщо $Z > 2,99$ – імовірність настання банкрутства підприємства низька.

ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
2. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
3. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
4. Кодекс Законів про працю України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
5. Митний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
6. Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/222-19>.
7. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/755-15>.
8. Закон України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2806-15>.
9. Закон України «Про акціонерні товариства» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/514-17>.
10. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 19 «Об'єднання підприємств» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kodeksy.com.ua/buh/psbo/19.htm>.
11. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>.
12. Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/877-16>.

13. Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1160-15>.

14. Указ Президента України «Про Концепцію вдосконалення державного регулювання господарської діяльності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/816/2007>.

15. Закон України «Про захист економічної конкуренції» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>.

16. Указ Президента України «Про Концепцію вдосконалення державного регулювання природних монополій» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/921/2007>.

17. Указ Президента України «Про державне регулювання відносин у сфері торгівлі» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/603/95>.

18. Постанова Кабінету Міністрів України «Про Концепцію розвитку внутрішньої торгівлі України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1449-97-п>.

19. Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/448/96-вр>.

20. Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/143-16>.

21. Закон України «Про державне регулювання у сфері комунальних послуг» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2479-17>.

22. Закон України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/481/95-вр>.

23. Закон України «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного

каміння та контроль за операціями з ними» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/637/97-вр>.

24. Постанова Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо впорядкування підприємницької діяльності, пов'язаної з брухтом та відходами чорних і кольорових металів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1262-97-п>.

25. Закон України «Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/468/97-вр>.

26. Закон України «Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/758-14>.

27. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/504-2017-р>.

28. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kodeksy.com.ua/buh/psbo/7.htm>.

29. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kodeksy.com.ua/buh/psbo/8.htm>.

30. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 14 «Оренда» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kodeksy.com.ua/buh/psbo/14.htm>.

31. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 27 «Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kodeksy.com.ua/buh/psbo/27.htm>.

32. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 32 «Інвестиційна нерухомість» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kodeksy.com.ua/buh/psbo/32.htm>.

33. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 28 «Зменшення корисності активів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kodeksy.com.ua/buh/psbo/28.htm>.

34. Закон України «Про авторське право і суміжні права» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.

35. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3687-12>.

36. Закон України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/752-14>.

37. Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3689-12>.

38. Закон України «Про охорону прав на промислові зразки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3688-12>.

39. Закон України «Про охорону прав на сорти рослин» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3116-12>.

40. Закон України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/621/97-вр>.

41. Закон України «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1587-14>.

42. Указ Президента України «Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/285/2001>.

43. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kodeksy.com.ua/buh/psbo/9.htm>.

44. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kodeksy.com.ua/buh/psbo/10.htm>.

45. Закон України «Про зайнятість населення» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>.

46. Постанова Кабінету Міністрів України «Про впорядкування застосування контрактної форми трудового договору» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/170-94-п>.
47. Закон України «Про колективні договори і угоди» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3356-12>.
48. Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1045-14>.
49. Закон України «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5026-17>.
50. Закон України «Про професійний розвиток працівників» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4312-17>.
51. Закон України «Про охорону праці» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>.
52. Указ Президента України «Про Стратегію державної кадрової політики на 2012-2020 роки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/45/2012>.
53. Закон України «Про встановлення прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1646-17>.
54. Закон України «Про оплату праці» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/108/95-вр>.
55. Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2464-17>.
56. Постанова Кабінету Міністрів України «Про умови і розміри оплати праці працівників підприємств та організацій, що дотуються з бюджету» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/948-97-п>.

57. Указ Президента України «Про Концепцію дальшого реформування оплати праці в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1375/2000>.

58. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок компенсації працівникам втрати частини заробітної плати у зв'язку з порушенням термінів її виплати» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1427-97-п>.

59. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо детінізації доходів та відносин у сфері зайнятості населення» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/359-2010-р>.

60. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 26 «Виплати працівникам» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kodeksy.com.ua/buh/psbo/26.htm>.

61. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку обчислення середньої заробітної плати» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/100-95-п>.

62. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kodeksy.com.ua/buh/psbo/16.htm>.

63. Закон України «Про ціни і ціноутворення» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5007-17>.

64. Постанова Кабінету Міністрів України «Про Положення про державне регулювання цін (тарифів) на продукцію виробничо-технічного призначення, товари народного споживання, роботи і послуги монопольних утворень» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/135-95-п>.

65. Указ Президента України «Питання реалізації державної політики з контролю за цінами» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/236/2012>.

66. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.

67. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.

68. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kodeksy.com.ua/buh/psbo/1.htm>.

69. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 «Баланс» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kodeksy.com.ua/buh/psbo/2.htm>.

70. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 3 «Звіт про фінансові результати» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kodeksy.com.ua/buh/psbo/3.htm>.

71. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 4 «Звіт про рух грошових коштів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kodeksy.com.ua/buh/psbo/4.htm>.

72. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 5 «Звіт про власний капітал» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kodeksy.com.ua/buh/psbo/5.htm>.

73. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kodeksy.com.ua/buh/psbo/11.htm>.

74. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kodeksy.com.ua/buh/psbo/13.htm>.

75. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 21 «Вплив змін валютних курсів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kodeksy.com.ua/buh/psbo/21.htm>.

76. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 22 «Вплив інфляції» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kodeksy.com.ua/buh/psbo/22.htm>.

77. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 24 «Прибуток на акцію» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kodeksy.com.ua/buh/psbo/24.htm>.

78. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kodeksy.com.ua/buh/psbo/25.htm>.

79. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 29 «Фінансова звітність за сегментам» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kodeksy.com.ua/buh/psbo/29.htm>.

80. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 31 «Фінансові витрати» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kodeksy.com.ua/buh/psbo/31.htm>.

81. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 34 «Платіж на основі акцій» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kodeksy.com.ua/buh/psbo/34.htm>.

82. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kodeksy.com.ua/buh/psbo/15.htm>.

83. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 17 «Податок на прибуток» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kodeksy.com.ua/buh/psbo/17.htm>.

84. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 20 «Консолідована фінансова звітність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kodeksy.com.ua/buh/psbo/20.htm>.

85. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 35 «Податкові різниці» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kodeksy.com.ua/buh/psbo/35.htm>.

86. Закон України «Про інвестиційну діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>.

87. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 12 «Фінансові інвестиції» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kodeksy.com.ua/buh/psbo/12.htm>.

88. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/848-19>.

89. Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2623-14>.

90. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Програми розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://kodeksy.com.ua/norm_akt/sourceКМУ/389-2011-Постанова-02.02.2011.htm.

91. Постанова Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо підтримки інноваційно-інвестиційних проектів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP021106.html.

92. Закон України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5205-17>.

93. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку відбору, схвалення і реєстрації інвестиційних проектів у пріоритетних галузях економіки та вимог до таких проектів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/715-2013-п/paran22#n22>.

94. Закон України «Про інститути спільного інвестування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5080-17>.

95. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення державної експертизи інвестиційних проектів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/701-2011-п>.

96. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження форми реєстраційної картки інвестиційної пропозиції, інвестиційного проекту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0210-13>.

97. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку та критеріїв оцінки економічної ефективності проектних (інвестиційних) пропозицій та інвестиційних проектів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/684-2012-п/paran42#n42>.

98. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми розвитку конкуренції на 2014-2024 роки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/690-2012-р>.

99. Наказ Міністерства економіки України «Про затвердження Методичних рекомендацій розрахунку внутрішньогалузевої конкурентоспроможності підприємств» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/TM041435.html.
100. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2343-12/page>.
101. Азарова А.О. Економіка підприємства: навч. посібник / А.О. Азарова, Л.О. Нікіфорова. – Вінниця: ВНТУ, 2016. – 215 с.
102. Апопій В.В. Основи підприємництва: навч. посібник / В.В. Апопій, Н.О. Шутовська, С.А. Серета. – К.: Ліра-К, 2014. – 324 с.
103. Афанасьєв М.В. Економіка підприємства: підручник / М.В. Афанасьєв, О.Б. Плоха. – К.: Ліра-К, 2013. – 664 с.
104. Березін О.В. Економіка підприємства: навч. посібник / О.В. Березін, Л.М. Березіна, Н.В. Бутенко. – К.: Знання, 2009. – 390 с.
105. Бойчик І.М. Економіка підприємства: підручник. / І.М. Бойчик. – К.: Кондор-Видавництво, 2016. – 378 с.
106. Васильців Т.Г. Економіка малого підприємства: навч. посібник / Т.Г. Васильців, О.І. Іляш, Н.Г. Міценко; За ред. д-ра екон. наук Т.Г. Васильціва. – К.: Знання, 2013. – 446 с.
107. Воронкова В.Г. Основи підприємництва: теорія та практикум: навч. посібник / В.Г. Воронкова. – К.: Ліра-К, 2014. – 455 с.
108. Гетьман О.О. Економіка підприємства: навч. посібник / О.О. Гетьман, В.М. Шаповал. – 2-ге вид. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 488 с.
109. Гиль О.О. Економіка та організація діяльності об'єднань підприємств: навч. посібник / О.О. Гиль. – К.: Ліра-К, 2015. – 248 с.
110. Гой І.В. Підприємництво: навч. посібник / І.В. Гой. – К.: ЦУЛ, 2013. – 368 с.
111. Горлачук В.В. Економіка підприємства: навч. посібник / В.В. Горлачук, І.Г. Яненкова. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – 344 с.

112. Грибик І.І. Економіка та управління підприємством: теорія і практика: навч. посібник / І.І. Грибик. – К.: Ліра-К, 2014. – 428 с.
113. Гримак А.В. Економіка підприємства: навч. посібник для вищої школи / Гримак А.В., Михаліцька Н.Я., Цвайг Х.І., Лалакулич М.Ю. – Львів: Новий Світ – 2000, 2012. – 439 с.
114. Гринчуцький В.І. Економіка підприємства: навч. посібник / В.І. Гринчуцький, Е.Т. Карапетян, Б.В. Погріщук. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 304 с.
115. Грицюк Е.О. Економіка підприємства: навч. посібник / Е.О. Грицюк. – К.: Дакор, 2009. – 304 с.
116. Гуляєва Н.М. Інвестиційний менеджмент: методика розв'язання практичних завдань: навч. посібник / Н.М. Гуляєва, І.М. Вавдійчик; за заг. ред. Н.М. Гуляєвої. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. – 220 с.
117. Дідківська Л.І. Державне регулювання економіки: навч. посібник / Л.І. Дідківська. – К.: Патерик, 2014. – 119 с.
118. Діяльність суб'єктів господарювання: статистичний збірник / Відп. за випуск О.М. Колпакова. – К.: Державна служба статистики України, 2017. – 628 с.
119. Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва: статистичний збірник / Відп. за випуск О.М. Колпакова. – К.: Державна служба статистики України, 2017. – 624 с.
120. Дмитрієв І.А. Методичні вказівки до виконання контрольної роботи з дисципліни «Економіка підприємства» для студентів денної та студентів заочної форми навчання спеціальностей 051 «Економіка», 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» / І.А. Дмитрієв, І.Ю. Шевченко. – Х.: ХНАДУ, 2016. – 24 с.
121. Дмитрієв І.А. Методичні вказівки до виконання курсової роботи з дисципліни «Економіка підприємства» для студентів денної та студентів заочної форми навчання спеціальностей 051 «Економіка», 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» / І.А. Дмитрієв, І.Ю. Шевченко. – Х.: ХНАДУ, 2016. – 28 с.
122. Доберчак Н.І. Економіка виробництва: навч. посібник / Н.І. Доберчак. – К.: Ліра-К, 2015. – 258 с.

123. Жарова О.М. Типові задачі з економіки підприємства автомобільного транспорту: навч. посібник для автотрансп. спец. ВУЗів / О.М. Жарова, І.А. Дмитрієв, І.М. Кирчата. – вид. 2-ге перероб. і доп. – Х.: ХНАДУ, 2013. – 196 с.
124. Захарченко В.І. Економіка підприємства: навч. посібник / В.І. Захарченко. – К.: Ліра-К, 2014. – 300 с.
125. Захарчин Г.М. Основи підприємництва : навч. посібник / Г.М. Захарчин. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Ліра-К, 2013. – 407 с.
126. Збарський В.К. Економіка підприємства / В.К. Збарський. – К.: КиМУ, 2015. – 316 с.
127. Економіка підприємства: збірник засобів діагностики: навч. посібник / За заг. ред. М.В. Афанасьєва. – К.: Ліра-К, 2013. – 112 с.
128. Економіка підприємства: формування компетентностей на основі тренінгів : навч. посібник / За заг. ред. М.В. Афанасьєва. – К.: Ліра-К, 2013. – 360 с.
129. Економіка підприємства: навч. посібник / Уклад.: Балацький Є.О., Дутченко О.М., Шамота Г.М. та ін. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2014. – 154 с.
130. Економіка підприємства: навч. посібник : практикум / Я.С. Витвицький та ін. – Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2016. – 306 с.
131. Економіка підприємства: навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / Герасимчук З.В., Науменко С.В., Ткачик В.І., Вахович І.М., Ковальська Л.Л., Кривов'язюк І.В., Камінська І.М., Хвищун Н.В. – Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2010. – 630 с.
132. Економіка підприємства: теорія і практикум: навч. посібник / Дорошенко Г.О., Семенець А.О., Пасенко Н.С. та ін. – К.: Ліра-К, 2013. – 328 с.
133. Економіка підприємства: підручник для вищої школи / За заг. ред. Л.Г. Мельника. – Суми: Університетська книга, 2012. – 864 с.
134. Економіка підприємства: навч. посібник / Уклад.: Мішенін Є.О., Балацький Є.О., Дутченко О.М., Шамота Г.М., Гузь М.М., Дутченко О.О. – Х.: «Диса Плюс», – 2015. – 336 с.

135. Економіка підприємства: компетентність і ефективність розвитку: навч. посібник / За заг. ред. В.С. Пономаренка. – К.: Ліра-К, 2013. – 152 с.
136. Економіка підприємства. Тренінг-курс: навч. посібник / Г.М. Филюк та ін. – К.: Київський університет, 2017. – 191 с.
137. Економіка підприємства: навч.-метод. посібник для самостійного вивчення дисципліни / Г.О. Швиданенко, Н.П. Гончарова, О.Г. Мендрул; За заг. ред. Г.О. Швиданенко. – К.: КНЕУ, 2012. – 364 с.
138. Економіка підприємства: навч. посібник / за заг. ред. Л.С. Шевченко. – Х.: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2011. – 208 с.
139. Економіка підприємства: збірник тестів і задач: навч. посібник / Шегда А.В., Харченко Т.Б., Сагайдак Ю.А., Пашнюк Л.О. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 240 с.
140. Економіка підприємства: навч. посібник / Шелегеда Б.Г., Берсуцький А.Я., Касьянова Н.В., Кравцова Л.В., Солоха Д.В. та ін.; за ред. Б.Г. Шелегеди. – Донецьк: ДонУЕП, 2010. – 685 с.
141. Єгорова І.Г. Економіка та організація діяльності об'єднань підприємств: навч. посібник / І.Г. Єгорова. – К.: Ліра-К, 2014. – 336 с.
142. Єрфорт І.Ю. Економіка промислового підприємства: навч. посібник / І.Ю. Єрфорт, О.Ю. Єрфорт. – Краматорськ: ДДМА, 2013. – 219 с.
143. Іванілов О.С. Економіка підприємства: підручник / О.С. Іванілов. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 728 с.
144. Іванілов О.С. Економіка підприємств автомобільного транспорту: підручник для студентів вищих навчальних закладів / О.С. Іванілов, І.А. Дмитрієв, І.Ю. Шевченко. – Х.: ФОП Бровін О.В., 2017. – 632 с.
145. Калініченко О.В. Економіка підприємства. Практикум: навч. посібник / О.В. Калініченко, О.Д. Плотник. – К.: Кондор, 2012. – 600 с.
146. Капітальні інвестиції в Україні в 2010-2015 рр.: статистичний збірник / Відп. за випуск О.А. Мислінський. – К.: Державна служба статистики України, 2016. – 115 с.

147. Кизим М.О. Державне регулювання економіки: проблеми та перспективи / М.О. Кизим, Ю.Б. Іванов, В.А. Зінченко. – К.: Ліра-К, 2014. – 288 с.

148. Ковтун О.І. Державне регулювання економіки: навч. посібник / О. І. Ковтун. – К.: Ліра-К, 2014. – 432 с.

149. Кривицька О.Р. Економіка підприємства: навч. посібник / О.Р. Кривицька. – Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. – 296 с.

150. Кривов'язюк І.В. Підприємство в умовах ринку: навч. посібник / І.В. Кривов'язюк. – К.: Кондор, 2009. – 840 с.

151. Крикавський Є.В. Економіка і фінанси підприємств: навч. посібник / Є.В. Крикавський, З.С. Люльчак. – К.: Ліра-К, 2013. – 696 с.

152. Круш П.В. Економіка (розрахунки фінансово-інвестиційних операцій в EXCELL): навч. посібник / П.В. Круш. – К.: Цул, 2014. – 256 с.

153. Кузьмин В.М. Економіка підприємства: навч. посібник / В.М. Кузьмин. – 2-е вид, перероб. та доп. – Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2016. – 195 с.

154. Кулішов В.В. Економіка підприємства: теорія і практикум: навч. посібник / В.В. Кулішов. – К.: Ліра-К, 2014. – 208 с.

155. Кулішов В.В. Економічний довідник підприємця: навч. посібник / В.В. Кулішов. – К.: Ліра-К, 2013. – 162 с.

156. Лисак В.Ю. Державне регулювання економіки: навч.-метод. посібник / В.Ю. Лисак. – Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин Я.І., 2015. – 132 с.

157. Маслак О.І. Економіка промислового підприємства: навч. посібник / О.І. Маслак, Л.Д. Воробйова. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 172 с.

158. Мацибора В.І. Економіка підприємства: навч. посібник / В.І. Мацибора, В.К. Збарський, Т.В. Мацибора. – К.: Каравела, 2012. – 311 с.

159. Мельников А.М. Основи організації бізнесу: навч. посібник / А.М. Мельников. – К.: Ліра-К, 2013. – 200 с.

160. Метошоп І.М. Економіка і фінанси підприємства: практикум / І.М. Метошоп, Н.І. Ящеріцина. – Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2016. – 152 с.

161. Міценко Н.Г. Економіка підприємства: теорія і практикум: навч. посібник / Н.Г. Міценко. – К.: Ліра-К, 2014. – 688 с.

162. Основні засоби України за 2016 рік: статистичний бюлетень / Відп. за випуск І.С. Петренко. – К.: Державна служба статистики України, 2017. – 17 с.

163. Петрович Й.М. Економіка і фінанси підприємства: навч. посібник / Й.М. Петрович, Л.М. Прокопишин-Рашкевич. – Львів: Магнолія 2006, 2014. – 408 с.

164. Петрович Й.М. Створення і функціонування суб'єктів підприємництва: навч. посібник / Й.М. Петрович. – К.: Ліра-К, 2015. – 256 с.

165. Пеліхов Є.Ф. Економіка сучасного підприємства: навч.-метод. і практ. посібник / Є.Ф. Пеліхов, О.А. Іванова, О.М. Сумець. – К.: Хай-Тек Прес, 2009. – 344 с.

166. Підприємницька діяльність та економіка підприємства: навч. посібник / С.Б. Довбня, Т.Б. Ігнашкіна, А.Б. Педько та ін. – Дніпро: Ліра, 2016. – 438 с.

167. Посохов І.М. Економіка підприємства (Практикум): навч. посібник / І.М. Посохов, В.Г. Дюжев, Т.О. Погорелова. – 2-ге вид., доповн. і переробл. – Х.: НТУ «ХП», 2015. – 159 с.

168. Праця України у 2016 році: статистичний збірник / Відп. за випуск І.В. Сенік. – К.: ТОВ Видавництво «Август Трейд», 2017. – 233 с.

169. Суліма Н.М. Економіка і фінанси підприємства: підручник / Н.М. Суліма, Л.М. Степасюк, О.В. Величко. – К.: «ЦП «КОМПРИНТ»», 2015. – 466 с.

170. Фінансовий менеджмент: методика розв'язання практичних завдань: навч. посібник / І.Г. Ганечко, Г.В. Ситник, В.С. Андрієць та ін. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. – 244 с.

171. Фролова Л.В. Тренінг з економіки підприємства: навч.-метод. посібник / Л.В. Фролова, О.С. Кравченко. – К.: Ліра-К, 2013. – 154 с.

172. Шарко М.В. Економіка підприємства: навч. посібник / М.В. Шарко, Н.В. Мешкова-Кравченко, О.М. Радкевич. – Херсон: Олді-плюс, 2014. – 436 с.

173. Шевченко І.Ю. Методичні вказівки до виконання контрольної роботи з дисципліни «Економіка підприємства» для студентів заочної форми навчання галузі знань 0701 «Транспорт і транспортна інфраструктура» / І.Ю. Шевченко. – Х.: ХНАДУ, 2015. – 36 с.

174. Шевченко І.Ю. Методичні вказівки до самостійної роботи студентів з дисципліни «Економіка підприємства» для студентів денної та заочної форми навчання галузі знань 0701 «Транспорт і транспортна інфраструктура» / І.Ю. Шевченко. – Х.: ХНАДУ, 2015. – 40 с.

175. Шевченко І.Ю. Методичні вказівки до виконання контрольної роботи з дисципліни «Економіка підприємства» для студентів заочної форми навчання галузі знань 0505 «Машинобудування» / І.Ю. Шевченко. – Х.: ХНАДУ, 2015. – 20 с.

176. Шевченко І.Ю. Методичні вказівки до самостійної роботи студентів з дисципліни «Економіка підприємства» для студентів денної та заочної форми навчання спеціальностей 132 «Матеріалознавство», 133 «Галузеве машинобудування» / І.Ю. Шевченко. – Х.: ХНАДУ, 2016. – 36 с.

177. Шевченко І.Ю. Методичні вказівки до виконання практичних занять з дисципліни «Економіка підприємства» для студентів денної та заочної форми навчання спеціальностей 132 «Матеріалознавство», 133 «Галузеве машинобудування» / І.Ю. Шевченко. – Х.: ХНАДУ, 2017 – 36 с.

178. Шевченко І.Ю. Методичні вказівки до самостійної роботи студентів з дисципліни «Економіка підприємства» для студентів денної та заочної форми навчання спеціальностей 051 «Економіка», 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність». Частина 1 / І.Ю. Шевченко. – Х.: ХНАДУ, 2017. – 36 с.

179. Шевченко І.Ю. Методичні вказівки до самостійної роботи студентів з дисципліни «Економіка підприємства» для студентів денної та заочної форми навчання спеціальностей 051 «Економіка», 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність». Частина 2 / І.Ю. Шевченко. – Х.: ХНАДУ, 2017. – 44 с.

180. Шевченко І.Ю. Методичні вказівки до виконання практичних занять з дисципліни «Економіка підприємства» для студентів денної та заочної форми навчання спеціальностей 051 «Економіка», 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність». Частина 1 / І.Ю. Шевченко. – Х.: ХНАДУ, 2017. – 40 с.

181. Шевченко І.Ю. Методичні вказівки до виконання практичних занять з дисципліни «Економіка підприємства» для студентів денної та заочної форми навчання спеціальностей 051 «Економіка», 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність». Частина 2 / І.Ю. Шевченко. – Х.: ХНАДУ, 2017. – 52 с.

182. Яркіна Н.М. Економіка підприємства: навч. посібник / Н.М. Яркіна – К.: Ліра-К, 2015. – 498 с.

183. Ярошевич Н.Б. Підприємництво і менеджмент: навч. посібник / Н.Б. Ярошевич. – К.: Ліра-К, 2014. – 408 с.

Навчальне видання

ДМИТРИЄВ Ілля Андрійович
ШЕВЧЕНКО Інна Юріївна

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА

*навчальний посібник
для практичних занять і самостійної роботи
студентів вищих навчальних закладів*

Відповідальний за випуск

І.А. Дмитрієв

В авторській редакції

Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. 16,97. Тир. 300 прим. Зам. 572-18.

Видавець та виготовлювач ФОП Бровін О.В.

61022, м. Харків, вул. Трінклера, 2, корп. 1, к. 19. Т. (057) 758-01-08, (066) 822-71-30

**Свідоцтво про внесення суб'єкта до Державного реєстру
видавців та виготовників видавничої продукції серія ДК 3587 від 23.09.2009 р.**